

en

boj

ALTAMIRA

kdor je
kraja

MEVE

naj se kamen zveje
UTRGA

POHOD
NA
NOGO

12 PROH
FMILH
FIWIE
ROH 82

PROBLEMI

12, 1982 (226, letnik XX)

Uredništvo:

Miha Avanzo (glavni urednik), Miran Božovič, Mladen Dolar (odgovorni urednik), Branko Gradišnik, Milan Jesih, Miha Kovač, Peter Mlakar, Rastko Močnik, Denis Poniž, Rado Riha, Jože Vogrinc, Zdenko Vrdlovec.

Svet revije:

Miha Avanzo, Mladen Dolar, Uroš Kalčič, Sergej Kapus, Peter Lovšin, Rastko Močnik, Boris A. Novak, Braco Rotar, Ivan Urbančič, Jože Vogrinc, Slavoj Žižek (delegati sodelavcev); Jože Dežman, Valentin Kalan, Marko Kerševan, Marjan Kotar, Lev Kreft, Sonja Lokar, Tomaž Mastnak, Jože Osterman (predsednik sveta), Marko Švabič, Jadranka Vesel (delegati družbene skupnosti).

VSEBINA:

Milan Jesih: MAJHNE PESMI	1
Denis Poniž: ŠTIRI JESENSKE INO ZIMSKE PESMI	3
Milan Kleč: ZAVEZNIK	4
Majda Kne: KO BOM KONČNO UREDILA S PESMIJO O ZVONCIH	7
Jaša Zlobec: PREMIK	9
Franjo Frančič: NE	12
Tomaž Šalamun: POHOD NA NOGO	17
Ifigenija Zagoričnik: LEŽEČA POKRAJINA, DRVEČI VLAK, SEDEČE OSEBE	19
Emil Filipčič: ALTAMIRA	22
Douglas Dunn: PESMI	40
Neda Miranda Blažević: PESMI	42
Alternativni spektakli – FV 112/15	44
Matevž Krivic: POLITIČNA VLOGA TISKA V SOCIALISTIČNEM SAMOUPRAVNEM (NESTRANKARSKEM) SISTEMU	49
Branje – Peter Kolšek: O PESNIŠTVU JOŽETA UDOVIČA	55
Rudi V. Koritnik: PRVOTNO BESEDILO ŽIVLJENJA (Alenka Puhar)	57

Naslovnica: Mirjam Kopše

Revijo podpira Kulturna skupnost Slovenije.

Po sklepu Republiškega sekretariata za kulturo in prosveto št. 421-1/74 z dne 14. 3. 1974 je revija oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov.

Tekoči račun: 50100-678-47163 z oznako »Za Probleme«.

Letna naročnina: 150 din (za tujino dvojno).

Izdajatelj: RK ZSMS.

Tisk: DDU Univerzum Ljubljana.

Uredništvo sprejema sodelavce vsak torek od 16. do 18. in četrtek od 10. do 12. ure v svojih prostorih na Gospodski 10/I.

Cena te številke je 20 din.

MAJHNE PESMI

Blesk koles: mladi
zidarji
se peljejo z britofa,
prelepa bo nova kapela,

da bo umrl
župan!

* * *

O beli pepel zore
nad njivami!
O beli pepel
zore nad njivami!

O beli
pepel zore nad njivami!

* * *

Ravnokar je
kašljalo, zdaj že spi
mesto,
a še je prepiha,

da bega
zaveso.

* * *

Če si leden
veter, hiteč iz strug dolin
na morje – hči
pa te čaka

doma,
iskrca v vročem pepelu?

* * *

Zaljubljenka
misli, če mogoče
nista bila ljubimec
in klic,

če je mogoče samo oživila
kresnica.

* * *

Kot jutrca
plosnati kamni odloženi
čez vrt zeleneč, in k njim
pohiti

svetli
otrok poglêda.

* * *

Bežen slon
na diskretnem robu
spomina: jo duha
pa pade

v vrtinec
vrtnice.

* * *

Po dežju
še bolj diši cvetoči
rožmarin in še bolj belo
se bleščijo

sidra samomorilcev
v nebu.

* * *

Nenadoma
je ratalo
že tako dolgo
od naše mladosti,

da se ne spominjamo več
igrač.

* * *

Morje, velika
nepospravljen
postelja, plivkaje
meče čipke

po bosih nogah
ženske!

* * *

Okno odprem, in
res, nekdo
prepeva
duševen —

zgodnja
južna polnoč.

* * *

Hlad tih
obriše čelo, svetel
tramvaj zacinglja
skoz park —

o ljubezni
oblast in moč!

* * *

Ko pridem domov,
kako jasno
diši soba, ko na peči
sušim

knjigo, ki je bila
padla v vino!

* * *

Golo jutro, v grmih
kosi, jaz bi
si natočil
studenca

in se dolgo, zvesto
umival.

* * *

(Je kdaj, ko
cizelira slavec in so zvezde
v morju, da bi si
od vseh življenj

izbral
spolno življenje.)

* * *

Otrokove
igračke, znani
vonji dóma, in kako
zadrhti

mandljevec, cveteč
daleč v mesečini.

* * *

Pred rotovžem, mislim, se
ustavi kočija, in kdor
čaka dežja,
bo zdaj

obliznil
prvo kapljo.

* * *

Bila je svetla
avgustovska noč, in ko
se je spominjam — prečudno,
s čim vsem

nastanem
znenada ist!

* * *

Mel bom otok, na otoku
grad: stolp visok, klet
globoka. V vinskih nočeh
bom žgal srčno

luč za brajde
zvezd!

* * *

Zrak se zgane
in umiri: neranjen
popoldan, ribnik, davno
je v njem

potonil
vrženi prstan.

* * *

Otrok se je jokal
od ljubezni, zdaj ma
ptičke
na trepalnicah, zdaj

poletijo
za večernim vlakom.

* * *

Bila je dišeča noč
rastočega mesca;
sedel sem v vrtu, natakal
na ljubezen, pil . . .

In spet
je.

* * *

ŠTIRI JESENSKE INO ZIMSKE PESMI

rdeče

rdeče pišem z rdečimi in skozi prosojnost ugledam
dan, ki se zažiga na obzorju. blazno rdi, ko ti
ližem tvojo nočno utrujenost. da bi bil še enkrat
sam, še enkrat s teboj, da bi se izteklo v belo
luč popoldneva, v mili zrak budnosti. zarežem te,
vitko telo, v snažnost pravilnega bitja, da mi
tvoja strast kot slina prši po trebuhu. prvič zdaj,
poslednjič v uri zrele rdečine, ki ji rečeš noč na lesbosu.

zeleno

sonce je popoldanska glasba, prozorna krila
ji lijejo na žametno rdečino jabolk. svet je
dišeča popolna okroglost. ziblje se v melodiji juter
brez večerov in nebes brez zemlje. stojim v
središču, s pogledom božam okroglo popolnost,
primerjam svet enega s tvojimi dojkami
(vsaka sladko poljabolko, nenehno zrelo, nikoli utrgano)
ki sta večeru edino jutro in zemlji edino nebo.

škrlatno

tvoje roke v opravlilih zgodnjih juter: v gladenju
penisa, da naraste preko vsake razumnosti,
v pripravljanju čaja, da ti v svetlobo drse drobni
čajni lističi, v nežnem oblačenju kože, ki je druga
in trda in mlada hkrati, da se luč razlije v omamo
postelje, tople in vlažne od jutranje ure:
ko jezdec in konji odprejo svoje kiklopske oči,
svoja zmajska usta in se nažrejo vohke zemlje.

belo

ostri, čisti zrak, sence z blaznimi
prisposodobami in rezkimi, zlomnjenimi črtami mraka.
verzi v drevesnih rogovilah, čisti in zveneči.
v znak črk stisnjeni, v znamenje prihodnosti.
v zenicah obrisi konjev, plemenitih živali
ognja in trsja. in pritisk kamenja, ki mi ga polagajo
v roke, da začutim težo in srež tistega drugega,
nesrečnega, v hlad zataljenega bitja.

Jaz sem zaveznik. Do tega sklepa sem prišel, ko sem malo premišljeval o sebi. Počasi si grem na živce. Tisti večer sem si neverjetno želel žensko. To sploh ne sme izzveneti vulgarno, kajti le malokdo me pozna in le tisti ve, kaj pomeni, če rečem, da bi fukal. — Strastno bi fukal. Ni ga, ki še ne bi bil začutil tako močne strasti. — Ne vem pa, ali je vse to vedela Nada, ki je prišla k meni na obisk. — Srečal sem jo nekoč davno. Takrat sem rad govoril. Pripovedoval sem na dolgo in široko in nisem dal kaj dosti na tiste reči. Ne rečem, da niso igrale nobene vloge, a niso bile najbolj pomembne. Tukaj mislim predvsem na trenutke, ko so bile ženske, ki sem jih srečaval, žalostne, zagrenjene ali razočarane. Čeprav sem vedel, da imam dar govora in da se lahko prav z njim marsikaj doseže. Marsikaj bi jim lahko dahnil v uho, še posebej, če vemo, da niti nisem tako napačen na pogled. — Opil bi jih z govorjenjem. A jaz tega nisem počel. Seveda pa sem prav zato manj fukal. Z ženskami sem želel prihajati v stik v popolnoma kristalnih situacijah. Kaj mislim? — Hotel sem predvsem, da sva bila oba v istem položaju. Ali sem zahteval čisto ljubezen ali čisto strast, radost nad življenjem. Ta občutja se niso smela mešati med sabo. Žalosti nisem maral izkoriščati, zato sem večkrat prihajal celo v konflikte. Mislim, da sem dovolj jasen. Sovražil sem, da kdo kakorkoli vpliva na drugega človeka in ga potem celo izkoristi. Sovražil sem premoč in njeno izkazovanje. V kakršnemkoli primeru in ne samo v obliki, ki sem jo navedel. — Imel sem se za poštenjaka in večkrat se zalotim, ko premišlujem, kako zdaj gledam na vse skupaj. Ne, ne obžalujem. Sploh ne. —

Tako sem spoznal tudi Nado. Bila je nesrečno zaljubljena v mojega prijatelja, ki je bil nekam čudna narava. Ne morem reči, da mu ni bilo do nje. A vedno se je ustavil, ko je začutil, da na drugi strani obstaja ljubezen. Bil je zadovoljen. Potem se je umikal in izogibal. Družil se je s prijatelji in z drugimi ženskami, povečini lahkimi, kar je žensko, ki je bila vanj zaljubljena, spravljalo v obup. Seveda je vseskozi nosil v sebi ljubezen. Kot da bi imel višek energije, ki je prihajal od drugega človeka in ne od njega.

Nada se je zatekala k meni. Tolažil sem jo. Kolikokrat sem ji povedal navedene reči. Vlačila sva se iz lokala v lokal. Kolikokrat je prespala pri meni. Bala se je biti sama. Čuval sem jo. Brisal sem ji solze. Celo izpite sem moral odlagati, čeprav vsi vemo, da medicinska fakulteta ni ravno med najlažjimi. Ampak kaj bi to. No, malo sem se zagovoril. — Povedati sem hotel samo to, da se je nisem nikoli dotaknil, čeprav bi se je lahko. To vem. O tem sem prepričan. Lahko bi bil izkoristil njeno naklonjenost do mene.

Postal sem njen zaveznik. Ta izraz sva uporabljala dobesedno. Jaz sem bil njen, ona pa moj, kajti tudi jaz sem bil kdaj v stiski, saj sem vendar normalen človek. K meni se je zatekala tudi potem, ko se je njen fant, njena ljubezen, omehčal, ampak vedno je bilo kaj narobe. Kadar je med njima zaškripalo, je takoj pozvonila pri meni. Ker hočem biti čimbolj razumljiv, moram povedati, da so bile moje ženske prav ljubosumne nanjo. Včasih se je priklatila sredi noči in mi padla v naročje. Z nekaj ženskami sem se zaradi nje razšel, ampak to ni končno nobena škoda, saj kaj bi z njimi, če ne poznajo in ne razumejo iskrenega zavezništva. Ženske kratko malo ne verjamejo, oziroma le redke verjamejo, da lahko obstaja med različnim spolom toplo prijateljstvo. Morda so one takšne, kaj jaz vem. Ko zdaj premišlujem o tem, se mi večkrat zazdi, da je tudi to eden izmed vzrokov, da sem še vedno sam; s tem mislim, da nisem zabredel v zakonski stan. Popolnoma sem se posvetil znanosti. Morda sem celo nekoliko razočaran. —

Kakšna je pravzaprav Nada?! Jebenti. Fantastična ženska je. V vseh ozirih. Kaj naj rečem?! — Bo zadostovalo, če zakličem, da je izvrstna pička. Vem, da ni splošnega merila, ampak Nada se temu mnenju približa do skrajnosti. Takšna pička je, da sem vedno ponosen, ko odideva kdaj pa kdaj skupaj na kakšen koncert ali vsaj gledališko predstavo. Oči se pasejo na njej in to mi dobro dene. Morda so zato moje intimne prijateljice ljubosumne nanjo?! — Lahko bi jo natančno opisal. A zopet se mi bodo cedile sline. Že zdaj se mi. —

Tako je bilo tudi včeraj. Prišla je oblečena v tesno opriete, usnjene hlače, ki me dražijo do besnila. Popizdim, če jih zagledam na krasni pički. — Najprej mi je povedala, da se bo skopala. Bila je silno razkužtrana in vedel sem, da ima za sabo nekaj burnega. Že dolgo je ni bilo naokrog. Občutek sem dobil, da se je celo malo spremenila. Divja je postala. Zagrizena. Na začetku sem že povedal, kako sem imel malo pred njenim prihodom izredno močno željo, da bi fukal. In kmalu zatem je Nada spustila, da bi bila bolj sproščena, pulover. Normalno, da je bila spodaj gola. Misli sem, da bom eksplodiral. Saj si predstavljate: od pasu gor naga s fantastičnimi joškami, usnjene hlače, krasna rit, ki so jo napenjali škornji. — Ampak jaz sem njen zaveznik. Sploh se ni zmenila za moje muke. Včasih sem se spraševal, če to počne tudi pred drugimi. Dvomim. Ne verjamem. To je nemogoče. Midva sva kot brat in sestra. Vprašal sem se tudi, če v meni sploh čuti moški spol, čeprav sva se večkrat menila o seksualnih problemih in radostih. Moram priznati, da se mi tudi med temi pogovori ni nikoli dvignil in dvomim, da je tudi ona čutila

kakšno razburjenje. Končno bi jo moral vprašati. Šele danes se mi je zazdelo vse skupaj nenormalno. Oba sva v najlepših letih. —

Sedla je v fotelj in stegnila noge na mizo ter strastno in zagrizeno kadila. Zadihana mi je pripovedovala, kaj se ji je pripetilo. S fantom sta bila pred poroko, a temu dejanju so nasprotovali njegovi starši. Imeli so jo za nedozorelo in nesposobno žensko, ki ga bo čez noč zapustila, čeprav mu je bila zvesta in ga je iskreno ljubila že več kot pet let. Večkrat se mi je pritoževala nad neumnostjo njegovih staršev. In vedno je dodajala, da jim njen fant podlega, da se podreja njihovim mnenjem in da je sploh neodločen. Ugotovila je, da hočejo prek njega živeti svoje neizživeto življenje. To pa je seveda pomenilo, da hočejo imeti za nevesto žensko, ki bi ustrezala njim in ne njemu, njihovemu sinu. Nada ni ustrezala. Večkrat se mi je bila potožila. Čeprav nisem temu nikdar pripisoval preveč pomena. Mislim sem, da se bo s časom uredilo. Navsezadnje poznam Nado in vem, da je pametna, preudarna, sposobna, poštena in kaj jaz vem kakšna še. Vsakdo bi bil lahko zadovoljen, če bi jo dobil v hišo. A je že tako. — Stvar je prišla tako daleč, da je njen fant popolnoma odpovedal. Izkazal se je za velikega omahljivca. Staršem se je najprej upiral, dokler se ni preselil po končanem študiju nazaj na domačijo, ne živi tukaj, in jim popolnoma podlegel. Šel je v službo. Tako rekoč čez noč se je strahovito spremenil. Videvala sta se dvakrat ali trikrat na teden in vedno bolj sta se srečavala kot tujca, čeprav se je Nada trudila na vse mogoče načine. Nobenih sledov o nekdanjem sproščenem življenju ni bilo več. Probleme bi lahko navedel preprosto takole, čeprav ne vem, ali je sploh potrebno. Na hitro: Fant — mora vstajati ob petih zjutraj, pohiti pa na lokalca. Opravlja neko kurčevo delo na kulturni skupnosti. Vrne se popoldan ob petih, popolnoma zbit. Ob osmih že zaspi. Vsem pa vneto pripoveduje o svojem trapastem delu. — Med njima so izginili tudi sledovi ljubezni. Niti telesna ljubezen ni prihajala več v poštev. Spominjam se, kako se je Nada nekoč strašno razjezila, ko ji je fant predlagal, da bi se ljubila samo še ob nedeljah in praznikih. Vem, problemi so globlji, a tokrat pojdemo mimo njih in se jim ognimo s tem, da povemo, da jih je Nada razumela in da je hotela marsikaj storiti, vendar brez uspeha. V tem primeru so bile težave druge. —

Nada je popizdila. Totalno je popizdila. Nikoli več ni bilo nič v redu. Fant se je pritoževal nad njeno obleko, nad njeno hojo, nad njeno frizuro, in kaj bi sploh naštevali. Saj vemo: ko se plaz sproži, ga le težko ustaviš. Najhuje pri vsem pa je bilo, da je govoril besede, ki so mu jih najprej položili v usta njegovi starši. Klasične težave, bi lahko rekli. — Predstavljal sem si Nadino grozo, žalost in obup. Bojevala se je za življenje. Za pošteno življenje. Čutila ga je in vem, da ga je bila tudi zmožna živeti. Ni tiste narave, da bi nekomu rekla kar: kurc te gleda, in odšla. Bojevala se je dotlej, ko človek v brezizhodni situaciji končno obupa. Od takrat je nisem bil več srečal. Poslušal sem jo in skoraj povsem pozabil na njeno goloto. Pripovedovala mi je vse tisto, kar se je pri-

petilo vmes. Takole je začela: Odpeljala sem se na obisk v tisto vas. Fant je bil v službi, mati po opravkih, tako da je bil doma samo njegov oče. Ne vem, kaj mi je bilo. Vse skupaj mi je že krepko presedalo. Oprosti mi, da nekoliko zmedeno govorim. Nisem se mogla umakniti iz njihovega življenja, kakor so me rotili. Še vedno sem videla upanje. Nikakor se nisem mogla prepričati. — V glavo mi je padla maščevalna misel, čeprav veš, da nikoli nisem bila takšne narave. Njegov oče me je pravzaprav prijazno sprejel. Najprej sploh nisem vedela, s kakšnim namenom sem prišla. Grizlo me je. — Oče je postavil steklenico žganja na mizo. Praznila sva jo in kramljala. Stari je nagnjen k alkoholu. Veš, to me sploh jezi. Tudi stara je zafurala svoje življenje in ne vem, kako si lahko dovolijo, da iz takšne situacije drugim svetujejo in delajo pridige. Tega ne prenesem. — Pila sva. Pet kozarčkov sem vrgla vase, stari gotovo kakšnega več. Zaradi pijače me je oblila vročica. Slekla sem pulover, da sem ostala samo v tisti majici s kratkimi rokavi, spodaj pa sem bila seveda brez modrca. Nisem mogla spregledati, kako staremu beži pogled na moje prsi. Ne vem kaj mi je bilo. Pogovarjala sva se o splošnih stvareh. Stari je postajal pijan. Jaz pa vedno bolj izzivalna. To je bila bolj psihoza kot pa vpliv alkohola. Kar naenkrat sem postala izredno objestna. Takšne se ne poznam. Začutila sem svojo pičko, če hočeš, in v glavo mi je šinilo: Starega je treba dol udariti! Kaj me tako čudno gledaš?! — V trenutku mi je bilo jasno, da ga moram pofukat! Poslušaj me in ne glej me tako! — Stisnila sem se k njemu. Ni bilo težko. Objel me je z roko čez ramena. Tudi on je postajal objesten. Spretno sem ga podpirala v njegovih svinjarijah, ki so bile do tedaj zatrte, vendar so obstajale. — Vodila sem ga v pravo smer. Začutil je moje prsi. Bradavice so mi nabrekli. — Kaj ti je?! — Ni slab dedec. Ne vem, kaj ga je zajebalo v življenju, a nekaj hudega se mu je moralo pripetiti. Ne vem. Morda strah za sina, morda žena, ki je, po pravici povedano, hudobna. Silno hudobna. — Življenje si samo predstavlja, čeprav ga ni in ga ne bo nikoli živela. — Prijela sem ga za kurca. Sta mu je. — Pa kaj me tako gledaš?! —

Jaz sem samo zijal v Nado. Niti trenil nisem. Nisem mogel verjeti.

Kaj bi ti govorila. Vzela sva se na stolu v kuhinji. Zajahala sem ga. Povem ti tudi, da sem uživala. Pravzaprav nisem bila s starim, ampak bolj z nekakšno idejo. Z nekim sovraštvom, odporom, ki je dobil fizično obliko. In ni slabo fukati z idejo. Samo slekla sem se in se nasadila nanjo. Ja, vidiš. V življenju ni vse tako, kot bi nekateri hoteli. Mnogi govorijo o morali, a tiste lahko podreš. In kaj to pomeni drugega, kot da je stari navadna usrana reva. Čeprav jaz tega nisem nikdar počela. Zagnusil se mi je ta svet. Imela sem ideale, prepričevali pa so me, da je svet umazan, da nimam prav, da sem otročja in naivna, da me bo življenje toplo. Ampak na takšen svet in na takšno moralo se lahko zdaj z vso pravico poserjem. —

Samo poslušal sem. Vstala je in me vprašala, ali jo lahko pospremim v kopalnico. Med potjo je spustila hlače. Kakšna ženska! — Pa kaj naj bi bil storil? Po toliko

letih zaveznitva se ji nisem mogel zagristi v trebuh in zaječati: Želim si tvojo pičko! — To ne bi šlo. Trpel sem. Ne morem reči niti, da sem si jo želel. Morda podobno kot ona očeta svojega fanta. Bojeval sem se z neko idejo, ki jo je v tistem trenutku zastopala morda prav ona. Še vedno je pripadala svojemu fantu, kljub napaki, ki jo je zagrešila. Bila je popolnoma njegova. O tem sem se prepiral. —

Moral sem jo drgniti po hrbtu. Po prsih in trebuhu. Vsega sva bila navajena. Njeno telo mi je izginjalo pod rokami kot pena. Hotel sem jo sicer zagrabit, a vse je izginilo in nič ni ostalo. — Ravno za joško sem jo držal, ko je nenadoma spregovorila, kako bo udarila dol še fantovo mater. Tu zopet ni šlo za lezbični odnos, ker bi se bil sicer strahovito razburil. Moje telo je ostalo mirno. Lahko bi se bil slekel in se kopal z njo. Najbrže mi ne bi bil stopil, preklet hudič. Ta svet je zaklet. Končno se je

ogrnila v brisačo in mahnila sva jo nazaj v sobo. Skupaj sva pokadila cigareto. Bil sem povsem zatopljen v svo- je misli, ko me je dregnila. Po vsem, kar se je dogajalo, bi me morala vprašati: Ali nič ne čutiš mojega telesa? a Nada me je pobarala: Kaj misliš, da sem prav storila? Brez večjega razmisleka sem ji priznal, da je storila prav in da je sploh izredna ženska. —

Poljubila me je na lice in mi zaželela lahko noč. Spom- nila me je, da jo moram zbuditi ob osmih. Stisnila se je k meni. Z nagim telesom se je prižela, ko sem se jaz že čisto potopil vase. — Kakšen sklep sem lahko naredil? Samo to, da si moram čimprej dobiti žensko in ji zaplo- diti otroka. Razumem moške, ki hočejo dobiti sina. Da, tudi jaz si želim sina. Trdo ga bom vzgajal. Noč in dan ga bom zatiral. Ne bom mu pustil dihati in morda se bo tudi meni enkrat nasmehnila sreča, da bom lahko fukal s takšno krasno žensko, kakršna je Nada, ki se naga stiska k meni in mirno spi.

KO BOM KONČNO UREDILA S PESMIJO O ZVONCIH

ZASUJEM TE, ORKESTER, ZBOR IN
SOLISTI, S TRAGEDIJO

PRAVA SLOVESNA MATI V NIZKIH TONIH.
OPREDELJUJEM Z NE. NI KRIČANJA, NI
BOBNENJA. TO JE PREVEDEN

KEREMPUH.

PISMO 3. 4. PONOČI: SLIŠANJE

KOMPOZICIJE

IN IDEOLOŠKO. DRŽIŠ SE NASLONJAL,
KREMPLJE VANJE ZARIVAŠ, GOR TE

NESE,

ZATO LESENO IN ZRAVNANO SEDIŠ.

PUSTIŠ SE, POSLUŠALEC, ŠE

MEGALOMANIJI

BESED.

OPREZUJE ZA TISTIM, KI ZDAJ
OBISKUJE MIRTIN GRM NA ULICI
PRIJEKO

TEMU NI KAJ DODATI. PAČ PA
ŠE NI POLNOČ IN TOLIKO JE
ŠE DO JUTRA.

RESTITUCIJA ZAPELJUJOČIH
NAPOTKOV ZA BRANJE

IKONSKI KROG SE NEKEGA
NOVEGA LETA (KO ODGANJAJO
BREZE NA TREŠNJEVKI)
SKLENE. POSLEJ RAVNA
VEČTIRNO, SI ZAPLETE SVET.

I'M NEVER ALONE
I HAVE MY BEADS

THE INTENSITY OF POLITENESS:
GOSTU SE DA BELO BRISAČO

ČEZ NOČ SI PREMISLI
ČEZ NOČ SE BO NEKDO
ZBRAL IN BO POSTAL
NEZNAN IN NEVAREN

:SLOW SLEEPING:

:DRUGE CIGARETE:

:RAZA NA PLOŠČI POČEZ:

:NOVINAR POROČILA O PRIMERJALNA
POETIKA:

:LAKU NOČ NA PLANJAVI:

:UDELEŽEN V NERAZLOŽLJIVEM:

:RAHLO PIJAN NE ZNA JEZIKA

JUTRI ODPOTUJE NAREDI ZADNJO

USLUGO

VZNEMIRI TI ŽENO IN TEBE SAMEGA.
NEOMENJENI RAČUNAJO NA NASLEDNJI
APRIL.

VSEGA SO KRIVI DADAISTI

20. 3. JE BIL SAMO TELEFON
V PRAZNI HIŠI

PRI KARTAH MISLITI
NA DENAR

(MAJUSKULE)
U ZAGRADAMA TINY PORUKE ...
K'E TI UMRAM ...
NA PRAZNIČNO NEDELJO

GOT MONEY

GOT CEDAR SEEDS
ON FINE GOLDEN
CHAINS

NOVICE PRIHAJAJO KOT PAVI

RITRATTO DI MARTA
E SUA SORELLA

MARTA JE DJETE
CENTRA, VARŠAVSKE I
STANICE ZA SIGET.
VOZIŠ SE V TOPLEM
AVTOBUSU DO ESPLA-
NADA, NASELIŠ SE LAHKO
SAMO V TURŠKEM
DESETEM ARONDISMANU
(POD((NEVIDNIM))MONT-
MARTROM). MOJI OBISKI
SO OBISKI IN SO
LAHKO BLEŠČEČI.

GUARDA, MIGUEL,

SPET ENA ČISTO
LEDRASTA ŽENSKA
ŽENSKA IZ DOBRE
HIŠE

HANS MAGNUS HANS
MAGNUS HANS MAG-
NUS!

ANGELI V SLOVENSKI LITERATURI

O PLESIH, NA ZASAVSKI PROGI
(POL PESMI S PLESNIMI NASLOVI,
POL Z ŽELEZNIŠKIMI POSTAJAMI,
V ZASAVJU ALI KJERKOLI)

9. 1. 82

POPARIŠKO OBDOBJE 82

KAJ VE JUTRO, KAJ VE DAN

DIENG

ZVIŠKA POGLEDA
EVROPEJCE
ZJUTRAJ (ŽE OKROG
SEDMIH) ZMERNO
NA AJDOVŠČINI

(KOMAJ ČAKAM, DA GREŠ,
DA SE NAPIJEM)

BABYLON ON MY MIND

NASELI SE V SAMEM CENTRU,
ČE GA KDO POGLEDA (J. KOVAČIČ),
GA PA NE VIDI,
IN TIHO TRPI NAPREJ IN
PUSTO ČAKA NA GOGO IN JE
SEVEDA V OBRAZ PODOBEN GRUMU.

PREMIK

PREMIK

nizanje besed v vrstico
stavek
črni hieroglifi na belem rezu
kdo ti je podelil pogum
učenika
kdo ti je predal zavezo
poučevati ljudi

najprej samega sebe povprašaj

BOJ

I

najprej udari tiktakanje srca
oko miži
roka zleknjena rjuha nežno položena
srce enakomerno bije
kot usoda

zgubljeni drobni lešnik sredi morja
valovi ubijalsko udarjajo
in rezko sekajo krhkost lupine
lokavi žvižgi vetra
zamolklo tolčejo pozvanjajo k pogrebu
tesno je srcu pod ubogo trepetajočo kožo

zvoki se zaganjajo od vseh strani

vrišč otrok
ki si jih mukoma spočel
rodil v trenutku
ko se je sreča iz brezbržnosti nasmehnila
težki koraki žene
žalostne v prevezovanju svojega življenja
sprijaznjene
je sploh mogoča večja muka
ščeбет ptic z vrta
nerazumni strah v pričakovanju
žametne stopinje tihega mačjega koraka

srce enakomerno bije
kakor bi si porazi nazdravljali
kamor seže oko

II

svet ki teče svojo pot
šumlja mimo korenin gozda ob domači hiši
si utira pot po vrtnih gredicah
preletava streho skozi negibni zrak

kuje kletko okoli srca
varí vozle ki se vse bolj zategujejo

kako je zdaj s tem
so naenkrat vsi proti meni
vse kar je pri meni
vsi ki jih imam rad

ta ledena samost ki ji sam nalagam plasti
zmrznjeno mumijo zapiram
zaklepam v celico srčne votline
kam
kam pelje ta pot

III

ne maram te strašne lege zvezd
ne maram teh svojih gibov
nočem tega groba
ki sem si ga sam z lopato zakoličil

srce enakomerno bije
kot usoda

tolikokrat dlani
v jame oči potisnjene
stisnjeni zobje utripajoča sencà
bo kaj spremenilo
mi sleklo kožo

mi bo kdaj
tisto nemo jutranjo meglo
vlažno grozo čepečo na koži
izžgalo iz srca

PRAVLJICA

oko skozi okno
skozi vrhove dreves skozi nebo
tja proti soncu
oko skozi okno oko ven tja ven

da bi se našel izgubljeni zaklad
da bi se našla mehka pot zelena
s praprotjo obrobljena
na beli grad namenjena

so segle roke
so se telesa tîpo zastavila
drug za drugim drug ob drugem
mrak

oko se je zasolžilo
z žalostjo utrujeno zaprlo
žalostno oko zaprto okno
kakšno
nedosegljivo
zmagoslavje bliska nad jezerom

OBJESTNOST IN OTOŽNOST NJUNE MEJE

utrujene dlani na ploskvi mize
pogled se v ogledalu s sabo sreča
brez konca in otožen
prsti se razprejo
brez moči

in za tišino okna odmeva hrup
vsiljivo skozi špranje leze
karneval brezumja
objestnost hoče
premeriti nebo

saj tudi žalost
in oči ki steklo nazaj jih vrača
imajo svoje dno
samotna leta
in brazgotino zvezdo sredi prsi

tako na koncu
veka pomežikne
v nasmeh
v nasmeh se stisnejo zobje

bo že kako
vsa ta kalvarija
z opaljenimi senci
z udarci vsepovprek
morda le ni prešla zaman

KAMEN

napisati pesem
svet ustvariš kakor ti zli duhovi šepetajo
svet ustvariš ob križ pribit
obsojen na pesem
na prvo tipko udariš

razkosajo se planjave
prelomijo gore
morje se poželjivo
ugnezdi v tvojih najdražjih dolinah

in skale se kotalijo
po tvoji stezi
kakor jim je ljubo
razlomijo vse tvoje drobne macesne
kar povprek

pišeš in pišeš
in tipke trdo udarjajo

tedaj napiši pesem
če si lahko
s tem kamnom tolčeš ob čelo

USODA

šape
na pomoč šape so
kreplji v pentagramu
v belem snegu črne šape

v oko je segel strah
testeni gibki steber roka je postala
telo trzlaj
trzlaj obrambe
šapa v belem snegu črna šapa

vse sem preživel
družino pleme sonce
in grozo mraka
čepeč z dlanmi na tleh
pozdravil jutro

šape na stežaj
šape v presenečenje
šape pred obrazom konec
konec drugačen svet in čisto tuj
s šapami ovešen

I
kot sem že v težkem mraku pradaavnine
nosil slutnjo v sebi
pestoval kot greh se bal sam sebe
tu so zakoni kamnite plošče
ki jih je treba zlómiti
pustiti jih za sabo

jim obrniti hrbet

kot da nikdar ničesar ni bilo
vstopiti
dvignem roko brez opustošenja
okno odprem in vrata na stežaj
veter odnesem streho
zasejem travnik preorjem njivo

moja pšenica bo dajala
hrano ljudem
lačne bo moj kruh nasitil
žejni z mojim grozdem bodo se pojili

in moja brezna bodo se odprla krivim
srobot bo zanka vislicam

ta svet je strog
in stroga njegova usmiljenost
moč z močjo bo pokončana
vrv bo gledal kdor hotel je ubijati

prvi zakon je blagost
blag pogled blaga beseda blag dotik
kdor ni blagosti spoznal slepec
pojdi odidi dokler je čas
ker potem bo hudo

drugi zakon je ponižnost
hud zakon
dovolj besed je bilo

tretji zakon je ljubezen
kdor s to besedo ni bil obžarjen
temu je težko
naj gre v gozd zemljo jest
iz suhega listja gnezdo znašat
naj praprot boža
naj kamen poljublja

praprot ki edina ne cvete
kamen ki edini nima korenin

mogoče bo suho listje ozelenelo
mogoče mu bo nebo naklonilo
ljubezen

ta svet je pretrpel za tisoč svetov
besede sveta so svete
obdarjene so s temnim pomenom
tisočletja
ga nosijo v sebi

prepoznamo se po zvezdi
v čelo vžgani
bridko vrezani
se dotaknemo s prsti
v oči pogledamo
otroci in žena njihov
čepim na petah jih čutim

angel gospodov
borilec z bogom
nepremagan

jaša je moje ime
in moje ljudstvo mi ga je podelilo

NE

(odlomek)

Nedelja, 5. 12. 1982

Včeraj si znova prišla. Po dolgem času. Čudovita si bila.

Mar se ne staraš?

V neke davne čase si me vrnila. Si lahko predstavljaš: ti in jaz.

Dolge so noči, bele škorpionove noči. In to traja, traja. Včeraj sem te videl z njim.

Kaj je na njem tisto, česar jaz nimam?

Noč je, in ognjenik je v meni. Navadil sem se biti divjačina. Poiskal sem stanovanja, v katerem te lahko ljubim.

Ponavljanje besed: vračanje, minevanje, past; navadna mišolovka.

To življenje.

Litostrojski bloki, delavska četrt, možicliji sredi asfaltne stepe. Bledo plava svetloba uličnih svetilk. Po peščeni stezi tečeva. Na mivki se ustaviva. Z drobno paličico napišem: MAJDI.

Praznični dnevi. Julij 1978. Otok Krk.

Mestna četrt kot otok. Rdeča lučka na termoakumulatorski peči. Ponedeljek bo. Bo, bo.

Gorje pri Bledu. 1966. Igrali smo se dame in gospode. Lepe deklice iz Parme. Rdeče češnje rada jem, črne pa še rajši, v šolo tudi rada grem, vsako leto rajši. Vransko. Rakitna. Gozd Martuljk. Zasenčenje pljuč. Obiski. Tarok.

Obisk Majdke sedeminsedemdesetega. Plastična operacija nosu.

Nekje zadaj gradovi. Ljubljanski, logaški, jetniški, otroški, biserni, sanjski, resnični: grajski grad. Prve objave.

Včeraj se je poročila Iva, sestra moje prijateljice Vesne. Je vegetarijanka, meditira, velika je 168 cm in je kompletno utrgana.

Mehak sem, spužvast.

Nek napol blazen uniformiranec mi je sledil. Je bil vojak? Povsod zasledujemo drug drugega.

Milan je ujel mrtvega škorca. Zima je, ptič je zmrznil. Samo ptič je, reče. Vem, da ni tako.

Ti pa pridrviš sredi noči z motorjem v mojo sobo. Tristo jurjev plačujem zanjo.

Veš, da se ne smeješ tako kot včasih, sem ti rekel.

Tudi ti nisi več tisti stari, si odgovorila.

Kar stala sva tam.

Hecno, čas, praviš.

Podnevi me je obiskal Tedi. Njegova mati je naredila samomor, ko je imel štirinajst let. On jo je našel v kadi, polni krvi.

Zdaj jo ne najde več.

To je tako kot s teboj.

Za trenutek si imela gubice okoli ust. Nekoč sem že verjel, da se ne boš vračala, zdaj pa vidim, da tudi ti ne moreš.

Me ljubiš?

Zakaj se bi sicer vračala? Utvara?

Hladilnik zabrunda kot medo. Daleč je do jutra.

Na mizi je odprta knjiga. Montauk, Frish. Pod njo Poe. Premalo Haškov je na tem svetu, preveč groze, premalo smeja.

Poskušam iztisniti vsaj malo soka iz časa.

Dürerjeva Melanholija visi na steni. Zraven je gola ritka neke lepoticke iz 1923. La segunda indepedecia, Victor Lima, St. Peter Vorstad, že omenjena termoakumulacijska peč, roza stene, luster, ki zaniha, kadar poskušam zapreti oči, vrata, ki se odpirajo s prvim spancem in me spominjajo na starše.

Sključena drža, lesen stol, bolečina v hrbtu.

Po čem se noč loči od dneva?

Po barvi?

Obarvani dnevi in bele noči?

Čevlji sami korakajo po sobi. Odprte, neprebrane knjige. Posterji, uvele lončnice na okenski polici. Zadušljiv kašelj. Kadim petnajsto leto. Pljučni meh prekriva katran. Majdi, spiš na hrbtu?

Na hrbtu ležijo mrtvaki. Opazujem tvoje mirno lice.

Marmorni prividi v sivih nočeh, nobenih volkov, samo obrisi tvojega obraza.

Kavabata: Speče lepoticke.

Tudi sam plačujem. Ikona si, v pozlačenem okvirju sveta podoba.

Kdaj sem bil zadnjič v cerkvi?

Cerkev, glasba, orgle.

Neskončno nebo nad tabo. Majhen si.

Luč je samo navidezna. Obsedenost je v vračanjih.

Nora noč, bežim iz mesta. Azra. Kurbini sinovi.

Preko dne je to pozabljeno.

Stavim na številko enaindvajset. Številka všita na nekkih zavodskih cunjah. Posebna vzgoja.

Včasih se vse besede začenjajo z isto črko. Te črke. Ona in jaz leživa naga v travi. Ljubiva se, ljubiva se neizkušeno, otroka sva, na morje potujeva.

Hladen poletni dež.

Megleno mesto spi. Brez duše je.

6.12

Prehod iz spanja v budnost. Kot dolg tunel je spanje.

O ti, večni podnajemnik!

Mrežaste zavese zastirajo okno.

Film, ki sva ga gledala petkrat. Janis.

* Idealizirano obrabljeni klišeji. To je drug film, o Jacku Londonu zlatokopu. Prvi; krvavo dokumentarna resničnost. Zabeležena.

Filmi, filmi. Kurosava: Dersu Uzala. Tek senc, črno bele sličice.

Praktičnost.

In ljubezen?

Koliko prgišč poguma je treba, da se izprašaš? Kdaj se potopiš?

Plitkost in plehkost. Druga ženska, slaba kopija tebe.

Jaz in ona v nekem zalivu. Veter. Ti in veter.

Blef do konca? Ali pa ...?

Trenutki so izdani. Črne vdove, zunaj noč. Ena je.

Prepisano:

Leto za letom hodijo na semnj, te zabave si ne dajo vzeti. Knut Hamsun: Potepuhi.

Kakšna je razlika med klavirjem in pisalnim strojem? Med literaturo in glasbo?

Andrej Blatnik: Nabrežje.

Diametralno različne življenjske poti.

Pokažite mi dlan, da vam povem, da vas popeljem v prihodnost.

V sosednji sobi živi par srednjih let. Kronika sta. Iz njune sobe zaudarja po fuku. Včasih se splazim pred vrata njune sobe in ju poslušam. Kot nekoč v koloniji. Moja skupina otrok.

Tovariš, tovariš, ali je voda dovolj topla za kopanje? Majdi končuje fotografsko šolo. V kombiju se peljem mimo nje. Odprem vrata in planem k njej. Predno se ubrani, se mi izmuzne, jo poljubim. Izsiljen, zadnji poljub.

Zdaj je v službi. Fotografije drugih ljudi ogleduje.

Ne, ne razvija jih. Nima poguma.

Nek vrinjen spomin. Kdo je ubil Anito?

Kdo ne plačuje starih računov? Kdo ne obžaluje starih grehov? Kdo ne tarna za zamujenimi priložnostmi? Kdo mi je lagal o pravljicah? Zakaj so ustvarjene noči? Zakaj ni življenje dan, en sam dan? Kdo sanja buden?

Podolgovato poslopje avstroogrskih kasarn. Trebinje.

U desno rame, za prvu vežbu u početni stav!

Što je ludi Slovenac? Bojiš se, je-li?!

Oddelek za psihiatrijo v Splitu. Dolgo vroče omamljanje.

Od tedaj težave s spanjem.

Pričaram te.

Prosojna si, mavrična svetloba pada nate.

William Archer: Kako napisati dramo.

Kako preživeti dramo? Kriki Karamazovih. Specialno vaspitanje, permesivnost in drugo gobcanje.

Majdina fotografija v notranjem žepu suknjiča. Posmeh v očeh mimoidočih.

Še delaš pri Foto Tivoli? Telefoniraš v Split.

Da, da, vaši diapozitivi su divno uspeli.

Z Majdi v Pragi 1977. Srečno leto. Praga, mati vseh mest.

The most beautiful city.

Z Majdi na morju. Baška 1977.

Kaj se delaš finega, pravi njen stari, rukni teh dva deci.

Devetnajsti rojstni dan. Špeglar z bujno grivo.

Nobenih glasov ni v mestni noči. Kdaj pa kdaj hrup zapoznelega avtobusa.

Majdi 1978. Oprijete kavbojke, zelena jakna s kapuco. Jesen.

Jakopičev spomenik. Okrogli park z vodomatom.

Obsedenost. Budnost.

Postelje so ladje, spanec je morje, sanje so oblaki, zavest je nebo.

In kaj je sonce?

Sonce je brat lune, kot je dan sovražnih noči.

Poln pepelnik cigaretnih ogorkov. Nadraženo grlo.

Svojo vojsko sem odslužil že davno. Šest let. Da, moj posrani poročnik.

Marija iz Izole zvija nov joint. Zenice so se mu povečale na pol metra. Deluje kot star srbski vojak. Kapa nabita na čelo, plašč brez pasu, čevlji brez vezalk.

Neka pozna jesen.

Kasarna Save Kovačevića.

Jaz pa živim v bunkerju. Kaotičnost misli mi ne da miru.

Ženske. Imena. Kraji.

Dogodki nekih jeseni.

Noč, noč.

7. 12.

Zunaj je nepredirna tema. Še svetilk se ne vidi.

Prostor in čas. Dan, ki je minil. Čitalnica Jožeta Mazovca, prebiranje revij.

Z Majdi v postelji.

Trnovo 1977.

Naskrivaj snemam najin pogovor.

Mnogo kasneje, pet let, jo oklofutam pred ateljejem Foto Tivolijsa. Sodnik za prekrške mi odmeri sedemdeset jurjev. Za štrudel plavim.

Šestnajsti, prenočevanje na Povšetovi 5. Mestni zapor.

Vakum.

Pestrost nekih beganj. Ko leze vate, te mehča, načanja te, plašnice imaš na sencah.

Ona ima enaindvajset let. Velik šopek ji kupim.

Kaj misliš, da bom kmalu umrla? Sprašuje.

Vsi bomo enkrat umrli. Slejkoprej. Obdali nas bojo z venci, rožami, s svečami, jokali bojo za nami itd., itd. V meni pa ne umreš. Ko se zvalim zvečer v posteljo, se te spomnim. Tebe. In zakaj tebe?

Poznal sem nekega kronika Š. Umrli je pri osemindvajsetih. Živ je segnil. Ciroza jeter, pljučnica.

Njegov izpito bledični obraz v kletni sobici, dva krat tri. Živ v grobnici. V Laibachu. Termiti, ni preobrazb.

Bežim iz grada, luda noč, kurvini sinovi. Zvezde.

Zdaj imaš usnjen obraz, sovražno me gledaš.

Ženske.

Rdečelasa Meta iz Kočevja. Široki boki, dober geštel, pege, neverjetno hiter pristanek na seks.

Še en čudež: nedolžnost pri devetnajstih. Sunkovito sopenje, pripitost, gnetenje, suvanje.

Disco v Študentskem naselju. Blok štiri.

Joškata Alenka iz Tržiča. Oba zadeta, ko afne.
 Gimnastika. In ti ne pride, ne pride ti, kaj blokira lulo,
 saj se zvija, saj so vsi pogoji.
 Naslada grobosti.
 Zajčji dnevi.
 Fuk na tekočem traku.
 Kompenzacija po pubertetnih letih onaniranja.
 Nevrotična Dragica iz Idrije. Dolgi, črni lasje.
 Tableta za tableto, tavor za tavorjem. Po dve uri potrebuje, da se uredi.
 Ledena frigidnost Fuk pač spada zraven.
 Tiho je in potrpi. Kot dobra žena.
 Študentsko naselje, blok sedem.
 Tanja. Samohranilka. Suha, brezčustvena, potrebna, o, potrebna. Praznovanje novega leta 1980.
 Nasajanje, skrčeni prsti grabijo po koži. Daj, daj, še malo.
 Tone laži, nakladanje.
 Zaprepadena brezčutnost.
 Majdina fotografija v notranjem žepu suknjiča.
 Zunaj gosta megla.
 Dve bo, pove Mirko Bogataj.
 Ja, saj res, radio je prižgan.
 Na vrsti so poročila:
 Lipa, Lovec, Mrak, Plečnikov hram, Pavla, Maček, pri Vinski trti, Špan, Krpan, Julija, Katrca, Marn, Jelen, Sokol, Vodnikov hram, Kolovrat, Tavčarjev dvor, sto in sto bifejev, Cankarjev vrh na Rožniku, restavracija v Cankarjevem domu, Plečnikov hram, Romeo, motel Dr. O, Šestica, Petriček, Rio, Opera bar, Čebelica, Opera bar, pri Konjskem repu . . .
 Beznice.
 In PHP.
 NLP in PHP.
 Psihiatrična hitra pomoč v žilo.
 Vroče hladno.
 Ženske.
 Mateja iz Celja. Šestnajstletna pohotnica. Blond, njena slabost: od zadaj.
 Piše poezijo. Japonska lepotička. Karmen iz Šiške.
 Fuk na stadionu Ljubljane. Ko ga dobi noter, našobi ustnice v pričakujoč izraz.
 Vmes litri, hektolitri.
 Z Nives na Kofcah za prvomajske praznike.
 Fuk z neznanko v garaži njenega očeta.
 Ne morem zdaj, moram se učiti fiziko. Iz ust se ji cedi-
 jo sline.
 Ženske, meso, zimski časi.
 Majdina fotografija v notranjem žepu suknjiča.
 Majdin Zenit škljoca.
 Lena iz Šiške. Popolnost, telesnost. Znanje. Pa ne prostituiranje. Treba je znat.
 Po Majdinih stopinjah.
 Nuša, nedolžnica, himna, da jih ne bi snel kompresor.
 Lezbična Sonja, ki beži ovita v rjuho. Trda ko hlod.
 Telesa, meso, vakum.
 Strahovit finiš Luciana Sušnja.
 Med redkimi pavzami knjige.
 Selitev za selitvijo: Trnovo, Vič, Center, Brod, Rudnik, Črnuče, ja, in Litostroj.
 V prvem bloku me pretepejo južnjaki.

To uredi zakajena Metka iz Celja. Maščujem se ji.
 Kdo ve, kdo ugame?
 Andergraund. Komuna z ovci. Istanbul expres.
 Štacion neke noči.
 Vagoni z Rusi. Zaplombirani so, zaklenjeni. Vladivo-
 stok – Rim.
 Promiskuiteta. Fuk, kar počez.
 Praksa v vzgojnem zavodu Frana Milčinskega v
 Smledniku.
 Kaj boš, ko boš velik?
 Tri bo. Devetnajst stopinj je v sobi.
 Sociala. Nikoli ne bom zmožen za vzgojitelja. Institu-
 cije posebnega družbenega pomena. Hiralnice, zavo-
 di, aresti.
 Dom, ljubi dom.
 Ženske.
 Marija iz Hamburga. Tanka suhljata zdomka. Takoj ga
 ima v ustih, sesa, cmoka, od ust ji kaplj. močefit, liže
 ga, vsega hoče vrskati, praska me; vešča.
 Dubrovnik 1980. Disco Babin kuk. Sostanovalec se
 brez prestanka praska po jajcih.
 Nemoj se stalno pipati tamo, mu reče gazda. Izbacit
 ču te!
 Galjot D. Jančarja. Močna stvar. Navidezno zgodo-
 vinski roman. Blodenje.
 Požari na Hvaru in Cresu. Jih podtikajo emigrantje?
 Kdo je sovražnik naše dežele?
 Teden dni razmišljam, kaj naj sporočim Majdi.
 Ona in neki bradač na Stradunu.
 Nekoč sem pogoltnil dve črnobeli fotografiji in dva dia-
 pozitivna, brez okvirčkov.
 Midva sva bila odtisnjena.
 Nor si, pravi, nor.
 Jaz se obrnem stran in se cmerim. Samo ob njej sem
 cmizdril. Znala je.
 Ženske.
 Na vlaku za Split se spečam z neko mamico dveh
 otrok. Predno vlak odrine, se poslavlja od plešastega
 moža. Kar zgodi se. Tudi ona pa pofafa.
 Mozoljasta študentka z Reke. Zašpehana nimfoman-
 ka.
 Jaši me tovariš, jaši, jaši.
 Kolonija, Kraljevica 1981.
 Medicinska sestra Mara namiguje na kavs. Ni še glav-
 ne sezone, mož pa pluje bogve kje po širokem morju
 ali pa poriva luškano mulatko. Ne mogu, krvavim, No,
 mi ga pa vrži na roko.
 Komunist, komunist v moji postelji, stoka. Ne kapiram
 jo. Štirideset let ima, malo je scufana. O muž, pa
 nema on problema.
 Kesten: Mož šesdesetih let.
 Boječa otipavanja. Se gremo zdravnike.
 Imena se pa kar zasidrajo.
 Moja mama kupuje umetno cvetje. Devet otrok ima.
 Jaz sem peti po vrsti.
 Pozna življenje.
 Pri štirinštiridesetih je s carskim rezom rodila dvojčka.
 Peter in Pavel jima je ime. Po osem ur na dan gledata
 televizijo. Reklame in spored znata na pamet.
 Teta ni mogla imeti otrok. Dela na banki.
 Ne pozna življenja.

Zato ji je mati posodila svojega drugorojenca. Končal je elektro faks.

Imam tri polbrate, eno polsestro, tri brate in sestro Jelko, ki je oženjena s policajem. Z njo ne govorim, ker ne maram policajev. Polsestra je bila tudi poročena s policajem, pa se je spametovala, ločila se je. Cenim njeno potezo. Z njo govorim. Sto let samote.

Živim v mestu bunkerjev, mestu z umazano reko in razpadajočim gradom.

Enkrat na mesec obiščem Toneta v psihiatrični bolnišnici Polje. Pet let je tam. Star je štiriindvajset let. Skupaj sva se klatila po zavodih. Shizofrenija, pravijo. On pa pravi, da bo tožil vse psihiatre, samo psihoanalitika mu naj zrihtam.

Tone, ni strašne razlike, ne tu, ne tam.

Pri njemu so najprej poskusili z insulinom. Čez teden dni je bil napihnjen kot balon. Potem so ga filali s tabletami.

Čas dozorevanja in propadanja.

Pogrel sem si bezgov čaj. Dimniki tovarne Litostroj silijo iz megle.

Osemnajsta selitev. Nož v hrbtu.

Lena smuča na Kaninu. Njen brat kupuje knjige na kile.

Rad bi postal intelektualec.

Ženske.

Morda je življenje bogatejše zaradi ljubezni, ki mine. Tagore.

Vesna iz Pirana. Mučila sva drug drugega. Bilo nama je lepo, toda rada se nisva imela. Takšnih ljudi je malo. Vedno ponudijo roko.

Štiri bo.

Naslednje leto bom dopolnil petindvajset.

Z Majdi nisva hodila nikamor.

Ti piješ, je rekla Tanja. Ja pijem, sem ji odvrnil.

Ampak ti piješ vsak dan, me je zabila.

Kaj ste po poklicu? Socialni delavec. Šalite se, dajte no.

In drugače.

Po neki put zaželim, da živim sam u šumi.

Belo, belo, čutim belo.

Ura izgubljena ne vrne se nobena.

Koliko parol lahko prebavi človek?

Kapetan prve klase leži poleg mene v kletki. Split.

Denise, Denise, kriči. Končno le pride bolničar in mu zabije eno vitaminsko.

E, momče, najebat češ ti u civilu, me poučuje poročnik.

Naučim se čine. Razpoznavam jih. Veselim se, ko otrok, ki sestavlja lepljenko.

Tri čvorke, to je vodnik prve klase, štiri, stari vodnik prve klase.

Tvoj oče je pil, se oglasi materin glas, kradel ni pa nikoli.

Zadnji čas je.

Vržem se na posteljo in hrbtno zaplavam v spanje.

8.12

Torek se levi v sredo. Heminaurin mi je pomagal prespati par ur. Neko pisanje je v Tribuni napadel neki anonimni bebec. Sicer pa nisem ničesar razumel. Frazarjenje, polfilozofski drek. Nekoč je tudi sam poskusil praskat po papirju. Pa ni šlo. Ferija in še nekaj drugih je ostal. Teden dni jem samo jajca, jajca na sto načinov. Ljubljanska banka me toži za osemsto jurjev. Dolgujem Vladotu, Andreju, Feriju; skratka vsem. Milanu ne morem več reči, preveč mi je že šenkal. Od Sodobnosti še ni nakazano.

Na študentskem servisu ni nobenega dela.

Mrzle noči so.

Po mesecu dni sem bil v centru mesta. Majdi dela popoldne. Samo pedeset metrov zračne razdalje naju je ločilo. Pizduni na Tribuni še trobijo. Kar naj, saj jih nihče ne bere.

Mizerija, beda.

O, ženska.

Maja iz Rožne doline. Ne, ne bi, jeclja in si slači obleko. Misli, da je tič ropotulja. Bulji v najina združena tlesla, prav v svojo špranjo, v lulo, ki se premika gor in dol. Nato potrka njen papači. Maja zastane. Ja, oči, glava me boli, ja, študiram, bom prišla kasneje, oči, ja, bom, oči.

Prodajajo grobove na Žalah, takšne zapuščene. Veš, da sem kupil grob na Žalah, rečem Majdi po telefonu. Pib, pib, pib.

Zveza je prekinjena.

Noč je ustvarjena za pogovore. Vsakršne.

Mojo prozo bojo prebrali v literarnem nokturnu. Z odločno roko trkam na vrata zgodovine.

Za pogrebci jo maha karavana. Že dolgo nisem bil na socialnem pogrebu.

Jokal sem za ljudmi, ki jih niti nisem dobro poznal, jokal sem, ker je vsako življenje vredno nekaj solz.

Drugo leto, se pravi 1983, bi se lahko zgodilo, da slovensko zemljico zadane kakšna katastrofa. Potres na primer.

Majdin rojstni dan: 6. 5. Ravno potres je bil takrat. Naključje.

Noči so ptice.

Kar naselijo se v človeku.

Ampak, ne, NE, si rečeš.

9. 12.

Prekletost mirovanje, ždenje.

Zvodenelost, kompromisi, nabiranje podpisov, zaseda, neredi, policija. Orwell. Miselna policija.

Vesoljska poezija Gregorja Strniše. Praživljenje, bajke, legende, sage.

Natanko se spominjam zdravil, ki so jih predpisali Tonetu: artani, moditeni, leponexi.

Sobe ne pospravljam več.

Ženska.

Zalita Miša iz Prehodnega mladinskega doma. Njena

dovešena dojka, modra žila brez bradavice. Ne gre.
Petnajst let mi je. Neka kurba mi vzame (ha, vzame)
nedolžnost. Ime ji je Vida.

To je to.

Napol odprta usta Karmen, njeno bogastvo razsutih
as. Čudni glasovi. Ni ujela ritma. Samo Lena ga je.
Majdi je poglavje zase.

...až?

Neponovljivi užitki ob odkrivanju, slast. Sončne lise na
steni.

Česa vsega je človeka strah. Vlaka, ki zdrvi v noč.

Kmalu zamenjamo številke. 1983.

Številke merijo nemerljivo.

Nabasal sem se s kilo tortelinov. Vsebujejo:

drobni pšenični zdrob tip 400, 3 D jajca na 1 kg zdro-
ba, brezmasni mesni izdelki, sir parmezan, drobtine,
sol, začimbe, beljakovinski dodatek, Na-glutaminat,
0,5 Na. Ca, propionat. Neto teža pri pakiranju 250 g.
Z njo sva hodila na piknike. Jajca (kuhana), suha sa-
ama, česen, čebula, sol in pivo.

Ob rojstvu sem tehtal precej čez štiri kile. Na fotografi-
i sva skupaj s teto. Ona je v rožasti obleki. Stegna
ma ko pršut.

Kdo ne bi spal z dvema ženskama hkrati?

Nekaj manjka. Oklep.

Dopolodne je k meni vdrla sosedka. Bila je mrtvo nažga-

na. Jokaje se je usedla na stol. Hiša nam je zgorela,
je rekla, posedela še hip in odšla.

Po snegu diši.

Neka prepisana pesem.

nocoj imam banket

povabljeni ste vse

moje misli

vse gole pridite

bomo plesali

brez sanj

brez vina

le jaz in moje misli

rajam v noč

Nekdo je iskal nekoga, neke jesenske noči.

Gostinčar mi je podaril akvarel. Tromostovje.

Kaj sem pravzaprav počel danes?

Nič.

11. 12.

Sobotni večer. Francoski šanson. Radio.

Ne vem, kaj mi je, izven forme sem.

Poldvanajstih je, pa že kinkam.

Strašno sem zmatran.

Cel dan nisem počel ničesar.

POHOD NA NOGO

POHOD NA NOGO

Sem pod kišto videl sla,
ura se je zatikala,
so stale na hribih srne golobje barve,
niso si znale pomagati. Z nitkami jim zašite oči!

So bili ganjeni samo ljudje s turi,
stisnili so si jih, kot pod nacikartofelnom,
zgrabi svoje kopalne deske,
butni jih na freske!

Kapitan! Kapitan!
Ti si tepel mojo mamo,
na roki se ti je naredil žulj,
ki si ga spravil v ladelc.

Poliži zdaj tabelo,
nes domov mrčes,
v hrib se pa zabriši z rdečimi čevlji,
da boš pri koči, ko bo dan.

MA KAJ DELAŠ?

Kanarčki!
Perike!
Lokvice!
Utrnjen hrast!

Vi ga ne vidite, kadar se v jamo zvrne, ne mi!
Mi imamo na osi železo pričvrščeno s sončnim
vzhodom!

Kad pogleda, vse se zna.
Se trobenta razrahlja.

Šček! Šček!
V prst ga žuli.
Po potrebah ravnovesja.
Da bi na ledu poiskal zemáljo,
ki trepetja s slonom.

Ma kaj delaš? Ne vidiš, da v kinotu te shladi frižider.
Stroji naj spijo.

KDOR JE KRAJA

Kdor je kraja, ni tabla.
Kmet v potu svojega obraza prideluje kruh.
Šepet je nem, oči rosi,
se ne vidi, če lučka sploh brli.

Potegni s kraja, potegni copato,
luknja v zidu se krpa sama.
Teozofi, da nosijo siva jajca na hrbtu
namesto steblic. Vem.

STEBLO IN ČRIČEK

Steblo in čriček sta počivala
v vitici merjasca Lessinga.
Nos je staro apno.
Pravde sta dve.
Zaman se skačeš, se je zaslišalo
od sirupa v pol uri.
Žrec je odšel na pipaste trake.

GROTESKNE SOBE

V drvarnici, na pisani skrinji,
so groteskne sobe.
Čuri Muri ven leti.
Brada umeša mestno posodo.
A daješ svoj šrauf za hortikulturo človeštva?
To te prašam.

ZAKON SAMIC

Bodra flanela dobrav Paracelzija pogasne.
Otočki grede kot kipi bencina.
Privatne stavbe se kar naprej sesujejo.
Naj prah uči mater naravo zakon samic.

OBLAKI KOT REVE

Listi pogorijo v krčmi,
ki se je je um dotikal.
Bleščava na svitru spi.
Neizprosni vojak s trdo torbo
pa vzame ven ampulo penicilina.

SKLEPANJE PO DIHU

Stavbar Moljk po koso gre,
ker nimata več pleč ne kosa ne vratar.
Zarisi pranajame so sigurni,
kot so v Potočki Zijalki
zverženi vsi stoli, ki na njih
sedi.

PODOBA VRAT S CESTE

Futer belih cest in krav,
drobi v potico našo hišno.
Kot gore podira ta religiozni NE,
spumpen v podnožje, ki se obnavlja.

GENI VETRA

Vednost uvija, nevednost rase.
Volcje, ki se razdrobijo v
križišča, so naše zvezde.
Ceni se vedno loputasta semena.
Zgornji trak!

JEDRO

Bližina poljuba je plus, ne minus.
Vem, kdo mislite, da me davi.
Oh, če bi hoteli piti tudi vi,
v fasado na kožo zrinili južno sadje!

NAJ SE KAMEN UTRGA Z VEJE

A aktivni vejo, kje so dleta plesni?
Vekomaj smo z mosta suvali v oboke kav.
Polje nas je grelo s sivimi plameni ognjev,
čistili smo pesek spredaj ladje.

POLNA JADRA

Stolnica, betica more,
skušaj anilinsko težo,
vseh poistovetenih s parnim kotlom,
z nosorogi ljutimi.

Rjav! Zapiha!
Kovač stopi na deblo.
Nietzsche, bil je preveč human,
nosi zdaj torto na zapah.

Žolca je pod kurcem in pod Stolum.
Kdor učke pregrizne, pregrizne meso.
V sekiri je poliandrija,
v apokalipsi je telo.

Svečenik in njegov tek, dva sta.
Objet in pohleven, narisan.
V kozarcu za cviček je mehko vezje.
Tombola se s sončnim vzhodom zatika.

LEGA

Slišim glas: "Pojedi nogavico!"
In vidim truplo, namazano z medom, celo noč.
Ni med, najbližje je medu.
Lirizirano, kar je popolnoma čist umor.
Pa tudi to ne več.
Beseda umor je preveč kinetična.
Smrt v nekakšnem marmornem stanju,
z dodajanjem.
Gnusa si opazovalec več ne dovoli,
ne bolečine.
Ne tesnobe, celo podrobno opazovanje
ni posebej vznemirljivo.
Tako slika kar traja, dokler ne pozvoni
poštar in se spodaj zasliši glas,
ki se pogovarja z drugim človekom,
kakšen je račun.

**LEŽEČA POKRAJINA
DRVEČI VLAK
SEDEČE OSEBE**

Polja požeta. Prazna strnišča sama.
Drevesa sama. Grmi ob robovih.
Črtaste sence topolov v vrstah.
Žice režejo nebo od droga do droga.

Krave poležavajo. Noge spodvite pod trebuhi.
Mehke volnene ovčje kape.

Rdeč kombajn kot mak na praznorjavi preprogi.
Gajbe razmetane čakajo v prazno.
Ognjišče na robu sivo. Se dimi gostobelo.

Drevesa sama. Grmi ob robovih. Krave spodvito
poležavajo. Žice režejo nebo od droga do droga.
Divja raca se zaleti izza železniškega prekopa.
Vlak nasproti huščne.

Valovita pokrajina kot hlebci vzhaja v jutru.

Postaja. Parkirišče zasedeno z barvami avtomobilov.
Zadaj prazne staje nedeljskega živinskega trga.
Topoli. Sence črtaste v vrstah.

Skrita posestva se svetijo izza živih mej.
Žive duše nobene.
Vrana preletava kolovoz. Majhne volnene ovčje kepe
se stiskajo k velikim kot puhaste gobe.

Cvetasti bungalovi prašičje farme. Prašiči se sončijo
v jutranjem blatu. Dva ležita v obliki roza srca.

Polja s kvadratastimi kupi slame. Oljčna repica
prezrelorumena. Cerkev s topim stolpom brez ure.

Lamasto vitke ovce s črnimi glavami. Moder traktor.
Pognojeno polje ogljenočrno. Žice daljnovodov povešene
skoraj do tal. Cevaste kolibe prašičje farme
v vrstah. Jata divjih rac se namaka v rezervoarju.
Ciganske prikolice z zavesami in cvetjem v vedrih.
Silos.

Levi moški ima srajco mokro pod pazduho.
S komolci sloni na razgrnjenem časopisu.

Valjaste kopice sena. V vrstah.
Bel traktor. Priključek rumen. Žive duše
na polju nobene. Okrog ciganskih prikolic piščanci
slepo kljuvajo v zrna.

Moški ima v kravato zapičeno buciko z veliko
stekleno glavo. Oblaki. Vlak gre naravnost v zmeraj bolj
črn sever. Eno drevo. Polje s požganimi brazdami. V vrstah.
Rdeč traktor z belo platneno streho.

Ženska z otrokom lovi ravnotežje med sedeži.
Otrok drži cunjasto spako med zobmi.

Ljubiteljski vrtički. Zanemarjeni zašišni vrtovi.
V flekih. Resje razlito za progo. Ogrodje plinskega
štedilnika štrli. Seno zloženo v dva kvadratasta
sprešana stolpa. Črnoočni oblaki. Rogovile drevesa
in korenin. Gruča opekastih hiš. Letalo nizko
preleti vlak. Nekaj dreves dobiva jesensko zlatenico.

Prinesla sem si ledenomrzlo mineralno vodo iz Pirenejev.
Oblaki še zmeraj črni. Stiska me pri srcu. Enakomerno.
Rumeni križi z živooranžnimi trakovi.

Zmeraj lahko poskusim še druge variante. Moški reče
ženski z otrokom s cunjasto spako med zobmi. Ves prepoten.
Srajca ima pod pazduho slane rumenkaste kolobarje.
Moški ima prav. Stiska me pri srcu.

Nekaj stolpnic. Stiska me enakomerno. Ne sklanjaj se
skozi okno v treh jezikih. Luči se sklanjajo čez cesto
kot matere čez zibke.

Postaja. Proge razvejane v garaže.

Tri stolpnice višje od gotske cerkve. Severnjaško mesto
prerezano z reko. Parkirišče v nadstropjih. Proga se useka
v živo skalo. Žive duše nobene. Most čez razprostranjeno
lesnoindustrijsko območje. Hribi žaganja. Žive duše nikjer.
Okrajniki povezani v butare piramidastih kipov. Pokopališče
med drevjem kaže križe.

Veter upogiba topole vse v isto smer. Žice povešene
skoraj do tal. Zibajo se v vetru kot ležalne mreže.

Moški govori o črni ekonomiji. Otrok čeblja
v intervalih. Glasovi se zlivajo v brnenje lokomotive
in trenje zraka. Jugovzhod je zaščiten. Brezdelje šumi

po bogataških gozdovih. Jata se zažene čez most. Govori o zadnjih dveh treh mesecih. Sončnice povešene od neobračanja. Rsen obronek. Borov nasad. Severozahod pasji. Brezposelnost se zažira. Bori stisnjeni. Sprešani v hektarski donos. Dve letali nizko. Kmet kuri na vogalu. Eleganten Ford parkiran na kolovozu.

Zahod je dalj od vzhoda. Moški razlaga črno ekonomijo. Enkrat dvakrat na teden. Dela. Gara. Črna živina. Stiska me pri srcu. Otrok s cunasto spako v ustih strmi.

Hiše imajo antene kot marsovske tipalke.

Oranžen žerjav. Yorkška katedrala skrita. British sugar cooperation. Črna ekonomija. Otrok spusti cunjasto spako iz zob in čeblja enakomerno. Stiska me. Glasovi nerazločno zlit z brnenjem lokomotive.

Oblaki pretrgani. Mesto Darlington. Proga urezana v živ peščen kamen. Razgled odsekan. Se odpre čez naselje. Hiše rjavoopečne kot črn kruh. Newcastle. Mreža železnih mostov čez Taino. Izza rjavih blokov kukajo stolpiči cerkva kot zarjavele rakete. Nasproti švigne rumen vlak. Spet ravnina. Spet krave. Ovce poležavajo v razkošju svoje lastne volne.

Vojaška baza. Vrteči radarji. Morje. otoki v daljavi. Trdnjava na koncu rta. Sama nemirna ravnina. Morje in nebo. Enake barve. Morje gladko. Nebo napihnjena zračna blazina.

Mrzle plaže. Žive duše nobene. Nekaj majhnih ribiških bark prebada enoravnost.

Moj problem je v relaciji
do soljudi. Če me imajo radi,
jih sovražim. Ne sprevidijo,
kako sem razpoložena. Večno
potrta. Sposobna sem spraviti otroka
v krmežljiv jok z enim samim
ničnamernim pogledom.

Emil Filipčič

ALTAMIRA

Totalno sem odštekan. Pišem se Robert Lenič. Celo noč sem kadil joint za jointom in zraven pil Renski rizling. Slikal sem na steno svoje sobe, nekakšen načrt, sliko, plan bodočnosti, ki se je tikala mene. To se pravi, hotel sem končno dobiti dejanje od sebe. Nekaj konkretnega, resničnega, vsaj približno podobnega The tales of power ali pa The second ring of power Castanede.

Slika je predstavljala naše dvorišče, to se pravi travnik za blokom, obdan s sosednjimi bloki, nekaj gugalnic, peskovnik . . . Nad tem je stalo temno nočno nebo, obsijano s svetlobo polne lune, na sredi travnika pa mi: star indijanec, pobarvan z raznobarnimi progami po obrazu, krog njega mirno stoječa jata vran, potem oče, ves zanemarjen, s steklenico v roki in z eno nogo v grobu, potem kup dreka z oznako – 2.000.000. –, nazadnje pa še jaz – v črnih rokavicah in z roparsko ruto vlečem iz Mercatorjeve trgovine z živili šope bankovcev, bisere in zlato, zraven me pa že čaka kot iz pravljice bel avion za Nepal. Format je obsegal celo steno. Bilo je torej jutro. Stopim v kuhinjo, da bi si skuhal malo čaja in, normalno, zagledam očeta, beročega Delo. To me takoj silovito razburi in vržem se v plaz govorenja.

JAZ: Mislim, da se po včerajšnjem pogovoru popolnoma razumeva, oče. Nobenih fint več in skrivanj za zavesicami, ampak odkritost, totalna odkritost. Zato ti tudi še enkrat ponavljam: dal te bom v dom za onemogle, in to . . .

Obstal sem, ker me je pogledal popolnoma topo, in spoznal sem, da je že navsezgodaj pijan in komaj dojemal, kaj mu pripovedujem.

OČE: Je mama kaj telefonirala?

JAZ: Zzamf – totalka. Stari, ti si totalka. Ampak tudi na tem nivoju se mi ne boš izmaknil, zato ker sem tudi jaz totalka in še zadet kot strela za počez. Gre mi za koncentracijo volje, razumeš, pripravljen sem na vse, razumeš?

OČE: Ne vem, kaj misli ta ženska, res ne vem . . . Gre, odide, zapusti moža in otroka, človeka, soproga, s katerim je preživela trideset let skupnega življenja – zakaj? Zaradi navadnega udbovske porivača, zastran zamorca, o, misliš, da ne vem, da jo porivajo zamorci? Da, ponoči mi prihajajo trkat na vrata, še dandanes, misliš, da ne vem!?

JAZ: Oče, nehaj mi s temi zamorci! Ne boš me prepričal, da si blazen, pa če se po tleh valjaš. Mama je šla, jasno, da je šla, kaj pa je imela od tebe? Šla je k temu človeku, k temu ljubimcu, če tako rečemo, ki pa ni noben udbovec in zamorec, ampak popolnoma navađen človek, srčni bolnik, zelo soliden, ne pije, ne kadi, je direktor v nekem podjetju – normalno, da je šla.

OČE: Morala bi ostati z mano, ne glede na to, kako in zakaj sem propadel. Kot krščansko vzgojena ženska bi morala ostati z mano. Smisel zakona je v tem, da dva ostaneta skupaj do smrti, ne glede na vse okoliščine!

JAZ: Zakaj pa? Da bo še naprej prala tvoje gate in brisala parket, ko se boš pokozlal in posral? Bodi malo realen, oče, jebela cesta. Najboljši zate je dom za onemogle, zakaj bi se bali te besede? Ti dejansko si onemogel, alkoholik si, daj si to že enkrat dopovedati, trga se ti, razumeš, ti nisi več sposoben živeti sam, ti potrebuješ pomoč družbe, ne vem, zakaj si tega nočeš priznati?

OČE: To ni res! Družba potrebuje mene, ne pa jaz njo.

JAZ: Daj no mir, družba potrebuje tebe, ki se že petnajst let tukaj valjaš, čitaš crtane in ljubavne romane, gledaš televizijo in na vsa usta zlivaš vase čebre alkohola?

OČE: Da, potrebujejo me, zato, ker sem svetnik. Jaz sem v bistvu menih, dragi moj, vsak dan opravljam točno določen obred v tejle svoji celici in sem neke vrste evropski braman –

Nisem si mogel kaj, da se ne bi zasmel. Ta stari hudič me je s svojo zaverovanostjo vase, ki je bila že prav tragikomična, zmeraj nekako razorožil.

OČE: Ti se smeješ in misliš, da si pameten, jaz ti povem, da se smeješ lastni neumnosti. Nezrel si, nedorasli mladeč, kot bi rekel Janez Jalen, in sploh še ne veš, da za vsakim korakom v življenju stoji prekleto resna odločitev, zavedali se tega ali pa ne. Jaz, fakultetno izobrežen človek, izredno cenjen inženir pri Sloveniji ceste, pa ne da bi se bahal, iz ugledne rodbine, se nekega dne odločim, si predstavljaš to, in zavržem vse, do zadnjega vse, se umaknem v celico svoje samote in dobesedno vegetiram, si to sploh lahko predstavljaš, spreminjam se v drevo, stezam svoje veje do najbližjih gostiln in bifejev, vsrkavam ognjeno vodo v žile in jo dovajam tule sem, v korenino svojega telesa, v ta delček celote, ki pa se zaključuje baš na tem mestu! In udaril se je s pestjo po prsih.

JAZ: V glavnem, hotel sem ti reči samo to, da je mama včeraj telefonirala in rekla, da ne bo več pošiljala denarja.

OČE: Mama je telefonirala?

JAZ: Da, telefonirala je, to sem tudi že nekaj časa pričakoval, ker je tudi čisto razumljivo, da se bo enkrat otresla te svoje vloge sestre usmiljenke, nekakšne trpeče ženske, ki se žrtvuje za svojega moža in je v skrbeh zanj še potem, ko ga je že zapustila. Kar se pa mene tiče, imam dvesto tisoč štipendije in te ne mislim vzdrževati. Ti je jasno?

OČE: Kaj se te kdaj prosil, da me vzdržuj? Nikoli! Sami od sebe ste prihajali k meni in mi prinašali kruha in bilo vam je v zadoščenje, da se lahko pokažete pred sabo kot humana, socialna bitja, seveda, glejte, tule je propalica, tule je Lenič, a ni to grozno, kam lahko zdrkne človek, to smo pa mi res lahko srečni, da nismo taki, pogledajte, žena ga je zapustila, njegov sin je narkoman, on sam pa že petnajst let ne dela absolutno ničesar, samo pije, da . . .

Sredi stavka je šel k oknu, ga na stečaj odprl in začel vpiti proti vrtnim hišicam čez cesto.

Predstavniki doma za onemogle! Vi živite od mene, od moje tragedije, zato ker se vam milostno dajem na uporabo. Izvolite, trgajte moje meso, črni ljudje, kidajte ga s kremplji in trgajte z ostrimi kljuni, zasmehujte me, pljuvajte name – pred vašimi očmi bom s ponosno dvignjeno glavo še nadalje tonil v blato! Ha! Ha! Ha!

Kot da je s tem nekaj efektno zapečatil, je spet sedel za mizo in se zastrmel v nasprotno steno. Tudi sam sem že nekaj časa sedel in si zvijal joint. Nenadoma pa je oče spet vstal in se, naslonjen na dlani, nagnil skozi okno in zavpil:

Pa tudi moja soproga, da, soproga! – Še bo prišla nazaj, še se bo vrnila k meni, in naj nihče ne dovoli namigovali na zamorce. Zamorcev ni in jih nikoli ni bilo!

Spet je sedel in takoj zatem vstal in tišje, pa vendar z glasom preračunanim na daljavo, kot dramski igralec zavihtel roke med okenske okvirje.

Pa veste, zakaj? Zato, ker jo ljubim. Zato ker sem v starosti spoznal, kaj je ljubezen. Njeno dušo ljubim. In ona ljubi mene. In zato se bo vrnila. In noben udbovec, noben nazarenski zamorec ne bo mogel spreobrniti njenega srca, zato ker je bilo enkrat za vselej posvečeno meni.

Sedel je. Puhnil sem zajeten dim iz pljuč in se predal govorjenju, razvijanju neke misli, ki me je spreletela.

JAZ: Mhm, to je neverjetno zanimivo pri tebi, ti, z vso to energijo –

Očetu pa so se tedaj usule solze iz oči, kot grahki, in ne vem zakaj se mi je zazdelo, da so mogoče to tiste znanne krokodilje solze – a ostal je zvrzan, ne da bi jih skrival, le tresoč se ustnice je zama poskušal obvladati.

JAZ: Prav neverjetno se mi zdi, kako ti, na primer, še v takšnem trenutku ne izpadeš resno, ampak nekako komično, afenpolde, ne vem, kot da si še zmeraj na deskah amaterskega gledališča –

OČE: Veš, kakšen pa si ti?! Bled, neobrit in v očeh imaš krvave žilice, kot da si Maršovec, ne pa človek. In ustnice se ti tresejo, napet si, o, poznam to tvojo nervozo, ne skrivaj jo pred mano, fant, videl se te in sem gledal nate iz tele višine (vstal je), ko si bil še takole majhen, veš.

JAZ: O.K., videl si me. Saj se tudi nisem skrival.

OČE: Si se! Videl sem te. Skrival si se in se še zmeraj skrivaš, tako kot se skrivam jaz in kot se je skrival stari oče in praded. Mi smo vsi Maršovci, vsa naša familija. Tujci smo tukaj. Obnašamo se kot mačke, v vsakem hipu pripravljeni na bliskovit pobeg. Posebneži smo, čudaki.

JAZ: To je res, ja, to sem že opazil pri sebi, posebej zadnje čase, neka stalna, od vseh strani prežeda paranoja, strah pred ljudmi, pa čisto brezrazložen, pa niti ne strah, kaj jaz vem, neprijetni so mi, v bistvu sem jih šele zdaj začel gledati, kot da so fantomi, na trenutke je to prav grozljivo, stojim s kom na cesti in govorim in medtem ko govorim, se mimo mene vrstijo in izginjajo ljudje, kot da so neke vrste usnjeni pajacki, ne vem . . .

OČE: Vse to sem že zdavnaj pustil za sabo, fantomi, iluzija, resnica, vse te intelektualne rebuse in rarebuse, vse to me je nehalo zanimati že pri tridesetih. Od tiste dobe namenoma nisem prečital niti ene same knjige več in še danes menim, da sem ravnal popolnoma pravilno. Striktno čitam samo še crtane romane, doktor romane in Politikin Zabavnik in lahko ti skupaj s Heraklitom zatrdim: tudi tukaj bivajo bogovi, tudi tukaj v tej kuhinji in v tem človeku, ki navidez sedi propadel pred teboj. In prav kmalu bom nehal čitati vobče vse – takrat se pripravite na zaključno dejanje! Kajti odsihmal govorim samo še v parabolah.

V tem je zazvonil telefon. Šel sem v predsobo in dvignil slušalko, oče pa je hodil za menoj in razburjeno, s tresočimi rokami in z izbuljenimi očmi, postavljaj eno retorično vprašanje za drugim.

Si čital Delo? Veš da smo po številu samomorov prvi v Evropi? In to je strogo pozitivno, samo poslušaj, kaj ti pravim.

JAZ: Halo?

TELEFON: Tovariš Lenič, ura je šest zjutraj in prosil bi vas, če greste rjovet na Golovec ali pa kam drugam, nekateri bi namreč radi tudi spali!

In tresčil je slušalko. Bil je Vrezec, spodnji sosed. Včasih so me takšni njegovi telefonski klici še spravljali v zadrego, zadnje mesece pa sem se bil nekako povsem spremenil in bilo mi je popolnoma vseeno. Imel sem načrt, naslikan na tisti steni, vsak dan sem pokadil šop trave, bral Tales of power in se spopadel s prvim človekovim sovražnikom – strahom. Trudil sem se biti v vsakem trenutku miren, osredotočen in sam svoj.

OČE: Plemena Majev, starih Majev so kot pogumno dejanje spoštovala samomor z obešenjem – čital sem to v Politikinem Zabavniku, v rubriki: Saj ni res . . . pa je!

JAZ: Vrezec . . . Zakaj pa ne kar sedaj?

In sunkoma sem se obrnil in šel v svojo sobo po magično paličko. V sobi pa sem pred velikim stenskim ogledalom potegnil še nekaj globokih dimov, strmo zazrt v lastno podobo. Oče je bil takoj za mano, a ni stopil v sobo, temveč je s povdarkom govoril kar tam od vrat.

OČE: In to je naš ata vedel! On je to zelo dobro vedel.

JAZ: Dober dan, tovariš Vrezec, klicali ste me. Lahko vstopim?

Tedaj sem se odločno zasukal in šel mimo očeta, ne da

bi ga sploh pogledal, ves čas potresavajoč paličko s kazalcem in palcem.

Pozvonil sem pri Vrežčevih vratih, kar tak, v domači halji, bos in v šlapah. Vrata so se precej odprla. Vrezec je za hip osupnil, a se je kmalu ujel.

JAZ: Dober dan, tovariš Vrezec. Lahko vstopim?

VREZEC: Zdajle?

JAZ: Nikar si ne mislite, da sem nevljuden, le odkrito bi se rad pogovoril z vami, nič drugega. Ne vem, če me razumete?

VREZEC: No, prav, potem pa stopite noter.

Se poslovno energičnostjo me je povabil naprej. Začudil sem se, ko sva prišla v njegovo sobo. Bila je stroga, samska soba s pustim pohištvo, in edino kovček, očitno pravkar razpakiran, je deloval kot nekaj živega. Pravkar sem prišel s poti, veste, bil sem v Milanu, poslovno, in — potreben sem spanja, pogledjte, tamle v posodnji sobi spita žena in otrok in tudi ne moreta spati. In to se je zdaj začelo ponavljati vse večkrat in večkrat, pogledjte. Ena meja pa nekje mora biti, tovariš Lenič.

JAZ: Saj ravno zato sem prišel, na odkrit pogovor z vami. Vem, mogoče boste takoj rekli, spovednika potrebuje, in tudi sam sem pomislil na to, ampak, z mano je takole, kar povedal vam bom. Strahopetec sem, razumete, in tudi zdajle, ko govorim z vami, me stresa vzdolž cele hrbtenice — ta tesnoba razumete, ki sem jo zmeraj začutil v stiku z ljudmi, s katerimkoli človekom — VREZEC: Čakajte malo, kaj pa to govorite, pa menda niste prišli sem, da mi boste zdajle ne vem kaj razlagali ...

JAZ: Vem, to je predrzno in nekako proti vsem pravilom, to mi je popolnoma jasno, tovariš Vrezec, kar takole z jasnega začeti s temi stvarmi ... Ampak mogoče pa to niti ni tako slabo, kaj pravite, mogoče bi pa mi, Slovenci celo morali premagati svojo zavrtost, svojo umaknjenost vase, saj veste, ko takole, izza zaves in naskrivaj oprezujemo drug za drugim, kot sem slučajno ravno vas že nekajkrat videl —

VREZEC: Gledal sem skozi okno! Do tega imam menda pravico?

JAZ: Ne, saj to sem samo tako mimogrede, za to sploh ne gre, v bistvu sem vam hotel reči nekaj drugega —

VREZEC: In, oštja, ha, ha, moja mama je navsezadnje Primorka, tako da imam po tej strani tudi nekaj temperamenta v sebi, vsaj ni se mi še zgodilo, da bi mi —

JAZ: Ne, pogledjte, tovariš Lenič, oziroma, pardon, kaj pa govorim — totalno sem odštekan, to vam moram priznati, pogledjte na primer tole magično palčko, tole je magična palčka, veste, in če z njo takole maham, vidite, z drobnimi tresljaji, v bistvu ustvarjam neko magično ozračje, razumete? In zdaj —

VREZEC: Veste kaj, Lenič, ne vem, kakšne orgije imate zgoraj, ne vem, kakšne narkomanske seanse — to je stvar policije, za to naj se kar oni pobrigajo — ampak to pa zahtevam, da je ponoči, in ob takšnih urah, ob šestih zjutraj, mir! Sem uslužbenec in potrebujem spanje! In moja žena in otrok ravno tako!

JAZ: Štekam vašo situacijo, evo, pogledjte, štekam. Res. Dec, štekam te, evo, a se lahko tikava? A veste, kaj vam hočem reči? Saj se še nikoli nisva pogovarjala tako kot danes, a ni res? A ni tudi to nekaj vredno? Leta

in leta že hodiva eden mimo drugega, gor in dol po stopnicah, pa se še niti enkrat nisva ustavila in se po človeško pogovorila.

VREZEC: Pogledjte, Lenič, saj ste smešni, navsezadnje živiva v čisto drugih svetovih, jaz sem trgovski potnik, vi pa igravec, ali vsaj študirate za igralca, enkrat sem nekaj poslušal o vas, na radiu, da ste nastopali v Operi, ne vem ...

JAZ: Ja, res je, res je, nastopal sem, kot Martin Krpan, prvi slovenski musliman, razumete, bil sem ves v tem, ves noter, mislim, verjel sem v boga z dušo in telesom! Hotel sem verjeti v **boga**, a veste, z vso silo sem se trudil doseči tisto sveto, preroško prepričanje v svoje poslanstvo, kot ga je imel Mohamed ali pa Izaija in tako dalje. Martin Krpan pride na Dunaj, razumete, in obglavi Brdavska, tu pa se tudi konča vsaka podobnost z Levstikom. Moj Krpan vzame Turku hkrati z glavo tudi vero, se okliče za kralja muslimanske Slovenije in udari na Avstrijo in Italijo! Štekaš, stari, to so bile vizije, to so bile kozmične vizije! Nekateri pa so v tem videli šovinistični izpad.

VREZEC: Na igralstvo se ne spoznam in sploh bi vas prosil, da mi poveste, zakaj ste prišli sem, kaj se hočete pogovoriti, no, saj, prosim vas, to je pa že nekaj neverjetnega, kako se tule pogovarjava ...

JAZ: Prečitali ste me, tovariš Vrezec, skoz in skoz. Res je, neko prošnjo imam za vas.

VREZEC: Kakšno prošnjo?

JAZ: Direkten bom. V Nepal se odpravljam. Zdaj sem v tej fazi. Meni se vse dogaja po fazah, razumete? Najprej sem igravec, razumete, Kirk Douglas, živim v koži Riharda III., patetično trpim in se mečem po tleh, naenkrat pa, frrrr, iz že me ni več na Akademiji, sem že transcendentalni meditant — zaamf!

Zaprli sem oči in dal dlani v bok (hip ponazoritve), in nadaljeval.

Potem pa pustim še to in postanem musliman in molim, si predstavljate, vsak dan, zjutraj, opoldne in zvečer!

VREZEC: Da, vem, videl sem vas, tamle, na travniku ...

Pri tem je pogledal nekako na pol vstran, na tla.

JAZ: Bil sem že v hudih depresijah zaradi tega, ampak vse se prenese, to je še najbolj čudno, da se vse prenese. Tovariš Vrezec, poslušajte, odkrito vas vprašam, bi lahko dobil od vas za kake tri do štiri milijone deviz, dolarje ali pa marke?

VREZEC: Ampak, kje ste pa našli ravno mene?!

JAZ: Mama mi je rekla. Enkrat je zamenjala pri vas.

VREZEC: Ja, vaša gospa mama je bila res enkrat pri meni, ampak takrat je šlo za eno čisto majhno vsoto ...

JAZ: Takole je. Do večera, se pravi, do jutri, bom imel štiri milijone, mogoče še več. Zdajle pride en prijatelj iz Beograda in mi prinese dva milijona. Ponoči pa dobim še najmanj dva. Glede tega ste lahko brez skrbi.

VREZEC: Ne, tovariš Lenič, čisto preprosto: ne grem v ta biznis, se razumeva?

JAZ: No, saj to sem vedel, da si ne boste mislili. Že vnaprej mi je bilo jasno, da vas ne bom mogel kar tako prepričati, trgovskega potnika, človeka, ki ima stokrat več pojma o denarju kot jaz — niti deliti ne znam več, častna

beseda, množiti še nekako, 9 krat 9 je 81, si lahko to mislite?

VREZEC: Se boste že morali naučiti, boste videli, da bo treba.

JAZ: O, saj se že učim, ravno včeraj sem ponavljal procentni račun, koliko sliv je prinesla mama iz Mercatorja, če sta jih dva otroka dobila vsak po šest, enega pa ni bilo doma, šalim se, ampak nekaj drugega se mi je zgodilo. Tales of power berem, veste. Od Castanede, ste že brali?

VREZEC: Castaneda? Ne da bi vedel.

JAZ: Izredna knjiga. Indijanska pot do modrosti. Samo en stavek vam povem. Warrior has to believe, to je njegova edina šansa. Razumete? Bojevnik mora verjeti, absolutno mora verjeti, druge poti zanj ni. In zato, vidite, še enkrat stavim na isto številko – štiri milijone – ali pa, ne, še več, če prodam Leyerjevega Jezusa, je to najmanj sedem milijonov, vsega skupaj. Za tisoč dolarjev vam dam štiri milijone, tovariš Vrezec, ste zato? In potem zamenjam sceno, in izginem v Nepal za zmeraj! Kaj pravite, udariva v roko, čisto po trgovsko, a?

VREZEC: Če pa vam pravim . . .

JAZ: Ne, saj nisem normalen, pridem semle k vam in takole težačim, da mi je nazadnje že samemu mučno. Veste kaj, najboljša, če narediva črto pod kupčkom in pokadiva pipo miru. Prinesel sem jo s sabo, glejte, je že nabasana.

VREZEC: Kaj je to?

JAZ: Trava. Zelo pomaga proti astmi. Baja, da jo je tudi Washington kadil.

VREZEC: A, ne, ne, to pa kar vi sami kadite, hvala lepa.

JAZ: No, če sem svojega strica, ki je kriminalni inšpektor enkrat zapeljal . . .

VREZEC: O tem nočem slišati!

JAZ: Če rečete ne, potem to zares pomeni ne, toliko sem vas že pogruntal. Nič, kar pospravil se bom, kot kupček vrabčjega dreka, takole, vidite, na smetišnico, pa grem.

Seveda se je Vrezec zdaj moral nasmejati, jaz pa sem tedaj vstal, hipoma skočil k vratom, spačil obraz v komično mrdo in rekel:

Energija in materija sta neuničljivi. Naša Lojzka. Pa zbogom!

Urno sem zaprl vrata in stekel iz stanovanja, na stopnicah pa sem postal in prisluhnil, če mi Vrezec mogoče sledi, kar tako, sam ne vem, zakaj. Nato sem sredi te prežeče drže strmo pogledal v zrak in zelo počasi rekel: Cool. Very Cool. Zaenkrat je bil stari močnejši. Predriblal me je. Ampak saj imamo čas: ravno pravnjo dozo časa.

Stekel sem gor in z vzgonom odprl vrata, tedaj pa mi je zastal dih. V predsobi sta stala dva mlada policaja. Naslednji trenutek so se odprla vrata očetove sobe in ven sta prišla stric Oton, s klobukom na glavi, in oče, še zmeraj v povaljani pižami in z indijansko perjanico na glavi. Zaprl sem vrata in takoj začel vrteti magično paličko, no, pravzaprav je bila dirigentska paličica, na vrhu malček odlomljena, ki sem jo ukradel ob nekem snemanju v Helidonovem študiju. Policaja sta se znašla kot ujeta med nami in sta se v zadregi ozirala. Oče je bil videti zares strašen. Stal je tam z izbuljenimi

modrimi očmi, napihnjen kot kakšen petelin, in svečano položil desnico na srce.

»Bon jour, prijatelji,« je rekel počasi zlogujoč besede, »poglavica Winetou uzima vas pod svoj šator. Hovgh, govoril sem«.

A tedaj je že vskočil stric, da bi vse skupaj prikril in obrnil v drugo luč, na tisti svoj trdni, kranjski način, ki s kmečko upornostjo premaguje težave.

STRIC: No, vidita, fanta, takole je, kot sem rekel, smo igralska družina, tole je oče, tole je sin, jaz pa, no, jaz sem pa nekakšen sveti duh.

Policaja sta se na glas zasmejala z iskrenim smehom mladosti, očitno ju je stric dobro pripravil na vse, kar tu utegneta srečati, ali oče še ni bil rekel končne besede, prijateljsko je stopil k njima, prijel enega za pod pazduho in nam vsem, skoraj zasanjan, iz nekih svojih notranjih višav povedal sledeče:

»Humor je lep, fantje, to vsi čutimo, celo odrešujoč je, in če je kdo, potem sem jaz znal razveseljevati ljudi. Bil sem komik od mladih nog, bil sem prvak piranskega amaterskega gledališča, če tako rečem, igral sem skupaj s Severjem, da, s Stanetom, na Tartinijevem trgu, pod jasnim nebom, in ves trg je bil poln ljudi, videl sem na stotine vlažnih, srečnih oči, ki so željno zrle vame, jaz pa sem stal na odru, nad njimi, v soju luči, in parodiral Hitlerja, bilo je namreč malo po vojni, in vsi so se smejali, še bolj meni kot pa Severju, prekosil sem ga, res, to je bilo mnenje večine.

Pogumnejši od obeh policajev ali pa kratko malo predrznejši se je zdaj hotel malo postaviti pred stricem, češ, kako se je tačas že izšolal obvladati vsakosortne situacije.

POLICAJ: »Ja, saj se vam še danes vidi, da ste foksner in pol.«

Vendar s tem ni dosegel zaželenega učinka niti pri stricu, še manj pri očetu. Ta ga je le še bolj ljubeče stisnil za roko in se mu toplo zagledal v oči, kar je mladca spet čisto zmedlo.

OČE: V resnici pa gre za nekaj drugega. Za odkritost gre, kot je moj sin, tamle, prej pravilno rekel. Fant, mi se moramo odpreti drug pred drugim, pogovoriti se moramo kot ljudje, saj smo si istega rodu, ne glede na to, kakšne barve je kdo, ali je rumen ali črn ali bel ali pa rdeč, saj je vendar že povsem jasno, da ravno zaradi vsemogočnih razlik trpimo in smo nesrečni. Ozri se kar v tale sedanji trenutek, fant, in mi reci, mar ne čutiš tesnobe v srcu, ne čutiš, koliko korakov nju še loči? *To je bilo seveda preveč in stric se je pognal k njemu.*

STRIC: Ne, Lado, veš kaj –

OČE: Kako kaj, nič kaj, ne bomo se skrivali, če ste prišli sem, potem ste prišli sem –

STRIC: Dovoliš, Lado, nič več, sada sam ja, momci, poglavica Winetou i spreman sam da vas zapitam – zbog čega ste ustvari došli? Tražite mene? E, pa evo, ovde sam. Inženjer Lenić Winetou, bio sam znate u Beogradu jedno pet, šest godina, pa sam tamo naučio i ovaj jezik. Inače, radio sam u predstavništvu Slovenijaceste. A bio sam i u Madridu, Parizu, New Yorku. Evo recitovaću vam jednu lepu špansku pesmu.

Policaja sta se nasršila kot dva psa, ampak stric je samo nejevoljno zamahnil z roko.

STRIC: Dobro, pa se smeši, pa se delaj norca!
Tedaj sem šel k njim, se naslonil na zid in vrtel paličko med prsti s tistim čudnim občutkom, da pravzaprav to sploh nisem jaz. Ampak ličnice so mi živčno drgetale, ko sem spregovoril.

JAZ: Prvi človekov sovražnik je strah, to je Don Juan dobro povedal in . . . in če hočem doseči jasnost razuma v temle položaju, moram uporabiti poseben pripomoček, takoimenovani zajčji ples . . .

In začel sem poskakovati na mestu, približno tako kot sem se spominjal opisa iz »Journey to Ixtlan«. Nastal je skrajno mučen položaj, ki sem ga čutil do zadnjega vretenca hrbtenice. Policaja sta se zdaj vsa skrčila, kot da bi hotela pregrizniti nagobčnika. Stric me je pogledal z mržnjo, stisnil je ustnice, si dal roke v žepe in začel premišljeno koračiti do vrat in spet nazaj k začetni točki. V tej tišini je oče začel občuteno recitirati.

OČE: Lepa Vida je pri morji stala,
tam na prodi si plenice prala.

Črn zamor'c po sivem morji pride,
barko vstavi, praša lepe Vide:

»Zakaj, Vida! nisi tak' rudeča,
tak' rudeča nisi, tak cveteča,
kakor ti si prve leta bila?«

Tedaj se je stric nenadoma ustavil pred policajem.

STRIC: Nič, fanta, kar pojta zdaj, bom moral ostati dlje časa, kot sem mislil. Ostermanu pa recita, da je vse v redu.

POLICAJ: V redu, tovariš inšektor, živjo.

STRIC: Živjo, fanta, živjo.

POLICAJ: Čeprav, a veste, si vas skoraj ne upam tukaj pustiti samega, a veste, brez heca.

STRIC: Dajta no mir, da se ne začnem smejati.

POLICAJ: Ne, res, zadnjič sem že imel enega takega. Tudi ta je govoril o tem Don Juanu in je tudi norel takole kot ta, še huje, in potem je začel govoriti tako strahotno čudne stvari, da še noben več ni vedel, kaj govori, tako da še nismo vedeli, a naj se nam smili, a naj ga odpeljemo na Studenec, no, kar naenkrat pa je skočil v zrak, najmanj dva metra, z mesta, kar takole, hopa! –

STRIC: Ni problem, jezusmarija . . .

Takrat se je pa oglasil še drugi policaj, da bi še on kaj rekel.

No. 2: Več jih je, veste, tovariš inšpektor, zbirajo se v skupine in uživajo neko mehiško drogo, da bi zadobili nadnaravne moči, častna beseda, postati kot čarovniki!

STRIC: Daj no mir, Borut, kakšne nadnaravne moči, poznam tale dva, kot star denar.

JAZ: O, pa sem se zelo spremenil zadnje čase. Že kakšna dva meseca sploh ne hodim med ljudi, pretrgal sem vse stike s prijatelji, ponoči, ko že vsi spijo, ko ugasne še zadnja televizija, pa treniram letenje. Zdaj še lahko zletim z našega na sosednji blok. Takole, flap, flap, flap, kot vrana.

STRIC: Pa kaj si pa mislita vidva? Da si bom mislil, da sta nora, ali kaj? Mislita, da me bosta mogoče prestrašila s tem? Ho, ho, ho!

JAZ: No, no, nikar tako podjetno, stric. Situacija se je namreč precej spremenila, odkar sva se zadnjič videla. Nič več ne cvikam pret tabo, veš, ne bojim se te.

STRIC: Ni hudir? Zakaj si pa potem poskakoval pred mano kot kakšen zajec?

JAZ: Dobra zbadljivka, ni kaj, in tudi, zadel si me, kot ponavadi, samo . . . ne pali več. Zato, ker sem med tem časom slučajno pogruntal, da tudi ti cvikaš, nič bolj in nič manj kot jaz.

STRIC: In to pred tabo ali pred kom?

JAZ: Ne, ne, pred tistim, a veš, pred tisto osnovno grozo, ki nas ima vse v svoji oblasti.

STRIC: Same uganke, same uganke.

JAZ: Zakaj si prišel sem? To je čisto pravilno vprašanje. Zakaj?

STRIC: Zakaj sem prišel sem? Veš, zakaj?! Zato, ker je prva stvar, ko pridem v Ljubljano, da moram poslušati, kako ga vidva serjeta. Človek, ali sploh veš, da prihajajo pozivi skoraj vsak dan na policijsko postajo zaradi vaju dveh?

JAZ: In kaj potem?

STRIC: Pa kaj misliš, da bojo to ljudje še dolgo prenašali? Ali misliš, Lado, da z veseljem gledajo tvoje predstave na balkonu? Tega bojo imeli enkrat zadosti! To je šlo že čez vse meje! Povedali so mi, Lado, da si stal s tole perjanico na balkonu in na glas vzklikal nekakšne religiozne parole!?

OČE: Jaz sem prerok Izaija! Na kolena, rečem vam, na kolena, ošabni človeški rod! Kaj se pa to pravi, ali se sploh zavedate, kaj počnete tukaj?! No, vi, vsi štirje, vas sprašujem. Kdo smo mi? Kam gremo? Odkod smo sploh prišli? No, Oton, tebe sprašujem, ali imaš pogum, da tukaj poklekneš, pred tema svojima mladima kolegoma, in se zahvališ bogu za neizmernost, ki nam jo daje v tejle predsobi? Kajti to je samo predsoba, tako mi vseh blokov in stolpnic in ne vem kakšnih katedral in cerkev in salonov in kaj jaz vem še česa! – to je samo pedsoba, to je še zmeraj tista stara jama v Altamiri! Mi smo še zmeraj jamski ljudje!

STRIC: In zato moraš kričati na ves glas, kaj? Zato moraš kričati in razbijati, da ljudje ne morejo v miru počivati? Tudi v jami so bili in zmeraj bojo določeni zakoni, ki se jih mora, nujno, že čisto naravno, upoštevati.

No. 2: Seveda.

JAZ: To je jama, seveda, ampak metalna jama, pravzaprav betonska, metalna je na Japonskem, v Ameriki, v glavnem, po koraka k nam, črni, kovinski velikani, visoki po stodvajset, tristo in še več metrov, bojo čez petdeset let stali tukaj, kjer smo zdaj mi, tale hiša bo desetkrat večja in v njej bodo stanovanjca, takele celice, nič večje kot tale predsoba, in notri bodo živeli po trije, štirje, po pet ljudi, čisto brezposelni, razumeš, vse delo se bo opravljalo kompjutersko, naloga človeštva pa bo, da si le še izmišlja nove in nove stvari.

STRIC: In misliš, da bo to vlada dovolila, da bodo ljudje takole brezposelno debatirali?

POLICAJ: In nekdo bo vseeno moral delati, če ne drugače, pri računalniku.

JAZ: Delali bodo samo tisti, ki bodo hoteli, in tudi šola ne bo obvezna, razumete?

POLICAJ: To je nemogoče.

JAZ: Vse bo zastoj. Človek bo lahko igral ves dan ping-pong ali pa kegljal, se vozil na kotalkah, z walkmanom na glavi, občasno bo skočil v samopostrežbo kaj

pojest, potem pa spet na pot, v Honkong, Pariz, na Bermuda, kamorkoli, povsod bo na milijarde ljudi, najmanj trideset milijard jih bo, vse bo v železu, steklu in asfaltu, trava bo umetno gojena, bazeni pokriti, lahko bomo letali po zraku s posebnimi strojčki, cel svet bo en sam velikanski Novi svet in tudi imenoval se bo tako – New World.

POLICAJ: Torej zmaga zahodne civilizacije?

JAZ: Ne bo časa za strani neba, vse se bo prepletlo med sabo kot džungla, vse rase in narodi bodo zmešani, da, tule, prav tule bodo zares živeli Indijanci, čisto takole.

STRIC: In kakšno vezo ima zdaj to, ne vem, kaj sploh hočeš povedati s tem?

JAZ: Ne vem, kaj hočem povedati, govorim pač, saj vsi nekaj govorimo, ti, on, oče, zakaj pa ne bi še jaz?

STRIC: Kaj, si postal nenadoma odločen?

JAZ: Skorajda, ja, na momente pa res.

Z mirno samozavestjo kot kakšen stari čiča sem potegnili pipo iz žepa in jo počasi puhajoč razgorel.

STRIC: Kaj imaš to?

JAZ: Travo. Saj sva jo zadnjič skupaj kadila. Indijska konoplja, z drugo besedo. Pipa miru. Izvoli.

STRIC: Čakaj malo, fant, zdajle se bova pa kar takoj zmenila. A bi ti mene mogoče rad izzival?

JAZ: Ne, sploh ne, ti si tisti, ki izziva.

STRIC: Jaz? Od kdaj pa?

JAZ: Odkar si bil pri psihiatru.

Nekaj časa smo vsi prav na koži čutili mravljinčasto tišino. Stric me je nekaj časa strmo gledal, a že po nekaj trenutkih je prišel k sebi.

STRIC: Kdo ti je to rekel?

JAZ: Slišal sem.

STRIC: Tako, tako, slišal si . . .

Za hip je obstal kakor globoko zamišljen ter se potem živahno obrnil k miličnikoma.

Fanta, vesta kaj, a vaju lahko za nekaj prosim? Vem, da sta imela nočno, ampak a bi lahko ostala še nekaj časa, rad bi, a vidita, nekaj bi vama rad pokazal, a vesta?

OBA: Seveda, jasno, tovariš inšpektor. Mene prav zanima, saj nisem zaspan. Jasno, jasno.

STRIC: No, gremo lepo vsi v sprejemnico pa se bomo pogovorili, pa se bomo pomerili.

Vsi smo se začeli na mah pomikati v sprejemnico, kot da nas tam čaka nekaj odločilnega. Bila je to, zdaj ko ni bilo več mame, kar se le da prašna in razmetana soba, en stol je bil polomljen, vrata od neke omare odtrgana, v strop je oče v navalu besa zalučal steklenico vina, pravi kaos.

JAZ: Izvolite, kar usedite se, ta stol je še čvrst, vidva, fanta, se pa kar na divan usedita. Stric . . .

STRIC: No, pusti, rajši mi pokaži tisto knjigo. Fanta, kadita, naša služba je taka, da moramo poskusiti tudi prepovedane reči, zato da jih potem lažje izvohamo. Globoko potegni in zadrži sapo. To sem že zadnjič kadil, pa ni imelo nobenega efekta name. Tale fant pa vidi v tem ne vem kakšno Marijo, se mi zdi.

Prinesel sem mu knjigo. Oče si je medtem že natakal. Stric je pograbil knjigo in si jo začel ogledovati.

OČE: Bo kdo vino?

STRIC: Tales of power . . . In to zdaj čitaš, namesto Korana? Nisi več musliman?

JAZ: Ne, že dalj časa ne.

STRIC: Bil je namreč musliman, res, res, čisto ta pravi, plašč si je sešil iz bosanskih preprog in potem je molil, na Rožniku, na Golovcu, ali pa kar v centru mesta, v kakšnem parku, da ga je lahko videlo čim več ljudi, predvsem to je bilo najbolj pomembno, da ga vidi čim več ljudi.

JAZ: Ja, res, to je bilo najbolj pomembno. Hotel sem biti človek, človek med ljudmi, zato ker sem se ravno ljudi zmeraj najbolj bal. To je navsezadnje edini cilj – postati človek, razumeš, človek iz sonca, človek iz kamna in morja in viharjev, in miren v sebi –

STRIC: Robert, enkrat boš moral kanalizirati ta svoj talent, ne vem, kako da tega ne vidiš. Ne moreš živeti takole. Poglej, kakšen si, ves bled in nezdrav. Ne vem, zakaj ne končaš te Akademije in ne greš lepo v Dramo za igralca, saj znaš govoriti, znaš nastopati, imaš en čisto poseben nastop, ampak naredi že enkrat nekaj iz tega!

JAZ: Na čisto drugem nivoju sem, že dalj časa, saj sem ti rekel.

STRIC: In kakšen je ta nivo? Tole? V redu, evo, grem na tvoj teren –

Potegnil je zajeten dim in zadržal sapo, puhnil nato oblak iz pljuč in nadaljeval.

Čeprav do zdaj, tako kot zadnjič, ne vidim nobenega drugega nivoja.

No. 2: Jaz tudi ne.

POLICAJ: Nič ni, ja. Vsaj, ne da bi jaz . . .

STRIC: Na, boš ti, Lado?

OČE: Kaj mi bo to, rajši mi ponudi roko kot bratu, da se ti izjočem na prsih in si utolažim bolečino. Ali sploh lahko pričakujem kanček razumevanja ali pa tudi vi vsi drugi vidite v meni bednega klovna, tako kot moj sin?

STRIC: Prosim, prizanesi nam s svojimi histeričnimi napadi, saj si že tak kot kakšna stara baba!

OČE: Ogaben sem, vem. Počutim se, kot da sem star, gnil zob, poln ostankov hrane, ah, to je takšna strahota, da človek na koncu svojega življenja pristane v takšni podobi. To je poraz! Celo moje življenje je šlo v nič. Vse sem zasvinjal, vse sem umazal, pogledajte, vse stene so pokozlane, cela soba je eno samo smetišče, tule je Leyerjev Jezus, ki sem ga podedoval po očetu, tule je lampa, ki sva jo kupila z ženo, z Vido, tole spet, je moj sin, Robert, vse pohojeno, vse razbito – in jaz? Veste, kaj je z mano? Srečen sem. Da, jaz sem srečen.

JAZ: By the way, po temle so usta rada suha . . . A bo kdo kaj spil?

STRIC: Jaz ne pijem.

JAZ: No, pa eno Coca Colo.

STRIC: No, pa mi daj Coca Colo.

JAZ: Vidva fanta pa pivo, a ne?

No. 2: Ja, saj nisva več v službi, zdaj lahko . . .

STRIC: Le, le.

POLICAJ: No, bom pa še jaz enega.

JAZ: Se pravi, imamo eno Coca Colo in dve pivi. Zase se bom pa že še kaj spomnil.

Vse to pa sem izgovoril lahkotno, neverjetno lahkotno, ker me je nenadoma toplo prevzela neka povsem nora

ideja. Odhajajoč sem še slišal očeta.

OČE: In zakaj, me vprašate? Petnajst let nisem delal nič, absolutno nič, petnajst let sem duševno in telesno propadel, bil sam sebi rabelj in se žgal z ognjeno vodo – in lahko vam rečem: srečen je tisti, ki mu usoda podeli trpljenje! Šele zdaj, ko je moja Vidka odšla, ko me je zapustila in odšla s tistim zamorcem, najprej na počitnice v Španijo, potem pa k njemu na stanovanje – Ampak bil sem že v kuhinji. In genijalna ideja? Nič izvirnega, pobral sem jo iz Playboya, iz nekega stripa, ki je prikazoval šestdeseta leta v USA, party, na kateri eden od junakov stripa, mislim, da mu je bilo ime Bill, strese LSD v punč. No, in isto sem zdaj nameraval narediti jaz. Že skoz predsobo sem se gibal z nekakšno posebno, panterko okretno hojo, tu, v kuhinji, pa sem začel skakati kot šimpanz, od hladilnika do mize, od mize k omarici s kozarci, in sem takole plešoč zaranžiral na pladenj tri velike vrčke piva, poln kozarec Coca Cole in štampirle encijana za očeta. Potem sem svečano, kot kakšen vrač, stresel v vsak kozarec po tri tripe ter zraven ponavljal prirejeno besedilo iz stripa.

JAZ: Like LSD in the žganje. Like LSD in the pivo. Like LSD in the Coca Cola. Vse po trikrat, vse čisto, pura lana, čisti muflonski LSD, rez strihnina, very cool. Very best.

V takšnem euforičnem razpoloženju, ko se mi je tudi instiktivno zdelo, da končno vem, kam, kako, zakaj, čeprav tega na noben način ne bi mogel povedati, sem priletel nazaj v sprejemnico, kot Charlie Chaplin balansirajoč s pladnjem ter razburjeno vzkliknil:

U, mater, fantje, a veste, da so skoki na televiziji!

Oni so me vsi v dvomu pogledali, če se šalim, jaz pa sem položil pladenj na mizo in prepričljivo zatrdil:

Res, res, iz Garmiš Partenkiršna! Piči Jupol!

In mahoma sem se vrgel na televizijo, jo prižgal ter potem spet odskočil k mizi, prijel svoj vrček piva in nazdravil:

Na zdravje zdravega duha v zdravem telesu! Piči Jupol!

In spil sem pivo na eks.

OČE: O, encjančka si mi prinesel! Še čudno, da si se spomnil. Hvala, hvala, vseeno...

Takoj ga je nagnil po dolgi dolini, policaja tudi, oba hkrati, kot da sta enojajčna dvojčka, edino stric me je napeto gledal, kot da bi rad prodrl v moje misli.

STRIC: Pa kaj se pa ti greš, Robert, a mi lahko to poveš?

JAZ: Kaj se grem, me sprašuješ? Kaj se grem?

Kot da prav tehtno premišlujem, sem si vzel joint iz šatulje, ga pazljivo prižgal, da je lepo zagorel, in pušnil velik dim iz pljuč.

Vse je kozmično, razumeš? Mislim, štekaš, vse je kozmično povezano. To, da si ti zdaj tukaj, je tvoja usoda, to sploh ni naključje, razumeš? Temu lahko zaradi mene rečemo tudi Garmiš Partenkiršen, rečemo lahko sploh vse, ampak ostane pa tisto, kar je spodaj. Kaj je pa spodaj? Recimo, če pogledamo vase, potem vsekakor vemo, da obstaja še nekaj spodaj, pod mislimi, nekaj, kar je še najbolj podobno sanjam, a ne?

In podal sem mu joint. Samozavestno se je nasmejaj, ga vzel, se zavalil v naslonjač in naredil dolg požirek

Coca Cole.

STRIC: A, tako, igral bi se rad, zdaj šele vidim. Pomeril bi se rad z mano. Zelo zanimivo. Nasprotnika imam pa težkega, to pa res. Načitan je, evo, tule bere Tales of power, boji se me čisto nič več, tako da moram biti kar v skrbeh.

Pa, fant, veš kaj si ti zame? Drek! Navadno melanholično pezde! Ena neodločna, strahopetna reva! Pa ti pri tridesetih letih nisi sposoben živeti sam. Pa ti še zmeraj sesaš mamino mleko, a ti je to sploh jasno, porka mizerija!

JAZ: Ne, ne, ti imaš špon in to brez debate, v tebi je ena čudna čudna energija, neverjetno vitalna, žilava, če že hočeš, da ti napričavam, ti si me zmeraj spominjal na drevo, razumeš? Drevo stoji in stoji do konca, dokler ne pade.

STRIC: Tvoj klinček se je pa zmeraj skril med lastna stegna, če je bil le količkaj izpostavljen, a ni tako? Zbežal si pred gimnazijo, padel na grafični šoli, zbežal po dveh dneh iz miličniške šole v Tacnu, zdržal eno samo leto kot trgovski vajenec in potem spet zbežal, tako da sem te navsezadnje moral sam, osebno, kot petletnega otroka za roko pripeljati na večerno gimnazijo, in tam si komaj komaj, zares, kot da si debil, zlezel skozi vse štiri razrede in potem spet padel na maturi! In spet sem te jaz moral vleči iz dreka, se spomniš, Robert? Sem šel s tabo, že spet, k svojemu prijatelju, h krojaču, da ti je kot predsednik kulturno umetniškega amaterskega gledališča dal potrdilo, da si štiri leta nastopal pri njih?

JAZ: Si. In lahko rečem, da je bil Albreht izredno v redu človek in da mi je nanj ostal svetel spomin, naj mu bo duša spokojna, tam v nebesih.

STRIC: Da, bil je izredno v redu fant, dosti bolj kot si lahko misliš. Niti pravice nimaš govoriti o njem. Zapravil si njegovo potrdilo in še enkrat padel, in iz česa? Iz sabljanja! Adijo Akademija, adijo igrilstvo. Zakaj pa? Zato, ker hočeš vse po svoje, zato ker misliš, da si pametnejši od svojih učiteljev. Kar pa ni res! Muda ti manjkajo, muda!

JAZ: No, v redu, sem ženski tip, in kaj?

STRIC: Nič ni v redu! Marsikatero žensko sem srečal, ki je imela več jajc kot ti. In to v bistveno drugačnih pogojih, dragi moj. Ko nam je smrt zvížgala okrog ušes, ko smo januarja, ravno ob takem času, v snegu in mrazu, preplavali Savo! In tako dalje in tako dalje. Kaj pa ti? Še v tej naši mirnodobski vojski nisi mogel zdržati do konca. Šel je in si prerezal žile, zato da so ga spustili ven. Že spet odstop, že spet padec! In zakaj? Ker je bilo za scrkljančka preveč mučno, da bi si zašil knof na gatah in se navadil postiljati posteljo!

JAZ: To je vse res. Bilo je bedno, da sem se na tak način spravil ven, ampak ne obžalujem ničesar, življenje je življenje, cilj sem izpolnil, dosegel sem svojo voljo in prvič začutil, kaj je svoboda, pa ne zato, ker sem se rešil kasarne, ampak zaradi hipca, enega samega hipca, v katerem sem zagledal vse ljudi kot samega sebe.

STRIC: To je bil beg, Robert! Celo tvoje življenje je en sam beg pred odgovornostjo, disciplino, delom, pred ljudmi in še pred samim sabo. In rečem ti, iskreno, zdaj

je še zadnji čas, da se ustaviš, obrneš in spopadeš s strahovi, ki te obkrožajo.

JAZ: Saj to pa ravnokar delam.

STRIC: S čem pa? S temle? O, ne, Robert, to je že spet samo še en beg iz življenja, beg v rožnati beg droge, v iluzijo.

JAZ: Beg v rožnati beg droge?

STRIC: Prosim?

JAZ: Ne, saj je zanimivo rečeno, beg v rožnati beg droge, zanima me pa, prav res, kako ti gledaš na to stvar, a si zdaj v svetu iluzije, ali ne?

Stric se je zastrmel predse s tistim, tako znanim mi pogledom zadetega človeka.

STRIC: Ne, pa je drugače . . . Je drugače . . .

V tej tišini smo se vsi zagledali v televizijo, na katere zaslonu so skakali skakalci vseh mogočih držav, njihove polete pa je z ustrezno razlago spremljal komentator. Zdaj sem šele opazil, da policaja, in tudi oče, že nekaj časa sploh ne poslušajo pogovora, temveč so se zamaknili v to utripajočo in migljajočo sliko, zaviti v oblak dima.

JAZ: Zgleda pa vseeno zelo resnično, a ne?

STRIC: In tu ti iščeš svojo korajžo?

JAZ: Počakaj malo, to ni še nič.

STRIC: Ej, ej, Robert . . . Veš kaj je s tabo? Tebe vsak poraz preveč prizadene, preveč si občutljiv, mogoče preveč nečimrn in zakopleksan. Čim ne znaš česa, čim nisi povsod prvi in od vseh pohvaljen, že takoj zapadeš v melanholijo.

JAZ: Dobro, stric, a ti sploh veš, zakaj prihajaš sem? Po tvoje prihajaš pomagat, vleč mene in očeta iz dreka, tako rečeno na pravo pot, kot neke vrste arhangel, kot ena taka avtoritativna persona, ki ve, kaj je prav in kaj ni prav, v bistvu te pa vleče sem.

STRIC: Kdo?

JAZ: Stari oče.

STRIC: Zakaj pa stari oče?

JAZ: Zato, ker se je obesil.

Stric ni niti trznil. Le pogled je že spet tako preiskujoče dvignil. Pač pa se je oče z vsem telesom zganil, kot da je že dolgo čakal na to priložnost.

OČE: Tako je to, Oton, ja. Zase te skrbi, ne pa zame. Kaj pa te končno jaz brigam? Saj me nisi nikoli imel rad, ali ni tako? O meni si zmeraj sodil približno podobno kot o mojem sinu.

STRIC: Čakajta, a vaju prav razumem, a sta vidva mogoče v kakšni kompaniji?

JAZ: Kakršen oče, takšen sin. Jabolko ne pade daleč od drevesa. Vrana vrani ne izkljuje očesa.

POLICAJ: Norčič skače!

JAZ: Čakajte, nekaj izrednega sem se spomnil! Prečital vam bom nekaj Blakeovih pregovorov.

Vzel sem knjigo z nočne omarice (bil sem jo ravno včeraj prebiral) in začel čitati.

Raje ubij otroka v zibki, kot da neguješ nedejavne želje. Ta izrek nas je vse nekako čudno zadel, še celo tisti drugi policaj se je ozrl, vendar sem vseeno takoj začel že spet nekaj pleteničiti.

No, njega si imel zmeraj za apatičnega, ali pa misliš, da bi bilo zanj bolje, če bi me ubil v zibki? In posrkal mojo energijo?

STRIC: Kaj mi zdaj tu nekaj palamudiš in mi podtikaš svoja jajca? Kakšen otrok v zibki, daj no mir, no!

V tem trenutku je pozvonilo. Imamo precej glasen zvonec. Njegov glas je zazvenel z neko prav posebno vibracijo, da smo se vsi malodane spogledali. Tedaj sem jaz začel s pantomimo. Začel sem kazati proti vratom, oblikovati z rokami človeka, ki zvoni, stoji pred vrati, čaka, še enkrat zvoni – in točno v tistem trenutku, ko sem s prstom pritisnil na nevidni zvonec, je zopet pozvonilo, tokrat še bolj razločno.

JAZ: Kozmos! Kozmos! Pozvonil na vrata in pustil na predpražniku otroka v zibki. Imenujmo ga Miki, a je prav?

In takoj sem šel odpirat. Dejansko je bil Miki. Bil sem kljub vsemu še nekoliko nervozen, nisem bil še do kraja sproščen, in edino, kar sem lahko storil, da bi si opomogel, je bilo, da sem nekako svečano, z izdihom obstal pred Mikijem, kot da bi odgrnil zaveso spred sebe, in rekel:

Miki, zdravo.

In stisnil sem mu roko, ter ga objel. Poljubila sva se.

MIKI: Pa zdravo, Bobo, kako si mi, bre?

JAZ: Vse bolj čudno, Miki, vse bolj čudno, ampak v redu. Baš sam uzeo trip, ustvari tri komada, a ubacio sam i ocu, ujka Otonu i još dvojici pajkana.

MIKI: Ma čakaj Bobo, šta ti je? Pa ti si stound ko dupe.

JAZ: Pa jesam, kako da ne.

In nenadoma sem se začel na ves glas smejati, že ob sami misli, kako bo pogledal, ko bo prišel v sobo. Nena-doma pa sem sredi smeha zastal in mrko, skoraj bolj sam zase rekel:

Vse bolj se mi celo življenje kaže kot trip. Pojdi, greva v kuhinjo, pridi, no.

Prijel sem ga pod roko in ga odpeljal v kuhinjo. Pozabil sem prej pšovedati, da imamo v kuhinji kanarčka. Sicer pa to ni važno.

MIKI: Stani, šta, stvarno su cajkani kod tebe?

JAZ: Cajkani sploh niso več važni, važno je to, da ne pozabiva na osnovni položaj. Kaj pa je osnovni položaj? Glej, tule na mizi je zelo dober osnovni položaj, no, kar gor na mizo stopiva –

MIKI: Idi bre Bobo, ma nemoj, ma idi beži, bre, šta ti je . . .

Zdaj se je moral še on zasmejati. Splezala sva na mizo. Častna beseda, da sem se tu gori počutil dosti bolje, čeprav ne bi mogel reči, zakaj.

JAZ: Cool je, Miki, cool, v bistvu ni problema.

MIKI: Šta, onda možemo da sredimo stvar? Mislim, nema problema sa tim pajkanima? Pa tvoj stric je inspektor, jel' tako?

JAZ: V redu je stari, veš, malenkost agresiven mogoče, ampak warrior, to pa brez debate. Še boljši je pa oče. Nori. Majka ga ostavila, znaš. Zdaj pa nori, blazni, to je neverjetno, kaj dela.

MIKI: Ma nemoj.

JAZ: Doneo si pare?

MIKI: Dva milijona, nisam mog'o više.

JAZ: Rabm denar, a veš, v Nepal nameravam. V Ljubljani mi ne znese več. Tale megla me uničuje, dela me paranoičnega, siv sem, štekaš, siv sem kot asfalt,

samo še ena gmota sem, ena povožena hobotnica, in to z valjarjem.

MIKI: Pa kol'ko sem te več puta zvao u Beograd, živnučeš malo, ostani kol'ko očeš, mesec dva, možeš i celu godinu.

JAZ: Ne, ne morem, biti moram tukaj. To sem zdaj spoznal. Beograd je moški, Ljubljana je ženska, Beograd je oče, Ljubljana je mati. Tole je maternica, poglej. Ali vidiš to megleno nebo za šipami? To je placenta. Tu skoz sae moram prebiti v novo rojstvo, to mi je zdaj popolnoma jasno. Ta svet ni v redu. Veš, kakšne je ta svet? Ta svet je tak kot dežela Malej. Danes sem sanjal o njej. Prišel sem pred vrata dežele Malej. Vse je bilo v lučkah in reklamah, vse veselo kot v kakšnem lunaparku, muzika, baloni, ampak čim sem odprl vrata, sem se znašel v temi in takrat sem že vedel, da sem v pizdi. In potem se je začelo. Lokomotive, z žarečimi očmi, z vseh strani – damdamdam – damdamdam – naravnost name, metal sem se vstran kot panter, njih pa je bilo vedno več in več in nazadnje me je ena zadelala, da sem razpadel na praatome, a veš, kaj mislim? Tukaj je isto. Energije me sekajo in prebadajo, pogledi, besede, evo, da ti povem, zakaj sem zlezel na mizo. Tako sem se zmedel, ko sem te zagledal, pa sam veš, da sem ti prijatelj, in vseeno sem imel tako strahotno čuden občutek, da si še ti mogoče fantom, razumeš? Fantom.

MIKI: Pa sigurno, na tripu si . . .

JAZ: Ma nema to veze, trip ili ne, šit ili ne, hors ili ne, sve je to u biti isti kozmos, ah, ne, nič, serjem ga – trip je trip, pa konec.

Zasmejal sem se in Miki se je olajšano zasmejal z mano, mislil si je že namreč, videl sem mu v očeh, da sem se zapletel do zlega boga v labirintu razuma. Tedaj pa je v kuhinjo stopil stric z jointom, puhajoč oblake dima okrog sebe, ter naju zamišljeno pogledal. Potem je odločneje stisnil ustnice, vendar naju je še vedno samo gledal. Potem je šel k oknu in nekaj časa gledal ven, v sosednje stolpnice. Spregovoril je, niti ne, kot bi govoril sam s sabo, ampak še bolj odtrgano.

STRIC: To je nedvomno ena sled, čisto detektivsko vzeto, to moramo priznati.

V kuhinjo je tedaj prišel policaj, nekoliko debelo pogledal, nato pa takoj stopil k stricu, misleč, bogve kaj ta gleda. Bilo pa je zadosti tudi zanj, karkoli je že bilo, in obstala sta pred oknom, strmeč, brez besed. Potegnil sem spet paličko iz žepa, jo začel potresavati, sestopil na stol in od tod na tla, ter pomignil Mikiju, ki pa je že tako ali tako brž sledil primeru. Šla sva v predsobo, tu pa sem se za hip ustavil in mu rekel:

JAZ: Obvladam se, don't worry. Prej sem imel samo šibek trenutek, zdaj pa spet štekam sceno.

Tedaj se je iz sobe zaslišal histeričen smeh onega drugega policaja, bolj od daleč pa očetov povzdignjeni glas. Nekaj je moral spet recitirati. Z Mikijem sva stopila noter. No. 2 se je valjal po tleh in se z obema rokama držal za trebuh, oče pa je klečal čisto blizu njega, se nagibal nadenj, kot da ga hoče uročiti in deklamiral.

OČE: La prisež dū Žefte!

Na bataille na divjé Amünüté,

sovraž:ž – nik – e d' rodú sr – di – té,

le Žefte zbral' – la troupe courageuse.

Sür než de ovraž – nih ta – I,

kleči le šéf dans trava rozni,

que Victorie de Večni donne,

a la vojská fatal smrtonozjen.

V meni je ta prizor vzbudil nekakšno mrzlo veselje, hkrati pa me je popolnoma razorožilo. Lica so se mi nekako povesila, pogled postal odmaknjen in apatičen. Obrnil sem se k Mikiju in rekel:

JAZ: Poglej, tole je moj naravni obraz. Takle bi v bistvu rad bil. Lesen in miren kot drevo in čisto umaknjen vase, kot Buda.

MIKI: Buda se ipak malko smešio.

JAZ: Jasno, jasno, ampak . . . mogoče se bom pa tudi jaz, čez nekaj časa. Zaenkrat pa še zmeraj boleče čutim vso svojo licemernost, in res, to je dobra beseda, zato ker vsakič čutim lica, kako se mi zganejo v grimaso.

MIKI: Šta ti je to stalno, boleče, boleče, ko da te neko sve vreme štipka za dupe – kakav si takav si, pa šta onda?

JAZ: Saj imaš prav, Miki.

Šel sem k mizi in vzel joint iz šatulje ter ga začel pazljivo prižigati. No. 2 se je vse tiše in tiše smejal, še vedno v krču. Oče je dvignil pogled k Mikiju. Ta pa je prišel k meni in »procedio kroz usne«:

MIKI: Šta, oni su svi na tripu?

JAZ: Pa da.

MIKI: Pa onda isfuraj to do kraja.

JAZ: Pa sigurno.

Podal sem mu joint, vendar ga ni sprejel, temveč se je nekako zamislil, potem pa začel hlastno govoriti.

MIKI: Slušaj, ne svidja mi se baš ovo, daj ti meni onaj staf, pa da ja dignem sidro, a?

JAZ: Ni problema, Miki.

Odprl sem omaro, vzel že pripravljen kos šita in mu ga dal. Ni se mogel premagati, da ga ne bi hitro spravil v žep pred očetovim pogledom, pa tudi No. 2 se je ravno takrat oprl na komolce in naju začudeno nasmejan pogledal. Miki jima je obrnil hrbet in začel naskrivaj vleči denar iz notranjega žepa v plašču.

MIKI: Sto grama po dvadeset somova, jel' tako?

JAZ: To je džabe, Miki.

MIKI: Kako džabe, zašto džabe?

JAZ: Za tursku kaldrmu. Za pravoslavnu crkvu. Za Kalemegdan i Knez Mihajlovu. Za Dunav, Ofka Beograd, Partizan i Zvezdu. Za Šekija i braću Čebinač. Za Šumatovačku i Gospodar Jevremovu.

Zdaj se je prvič zares nasmejal, s tistim svojim počasnim, razvlečenim nasmeškom, ki mu je razkril bele zobe.

MIKI: Pa ti si stvarno otkaćio . . .

Dal sem mu roko in stresla sva si ju. Udaril sem ga z dlanjo po desni rami, on pa mene ravno tako.

JAZ: Ciao.

MIKI: Ciao.

Odšla sva v predsobo in naravnost do vhodnih vrat. Tedaj so se odprla kuhinjska vrata, v predsobo je stopil stric ter rekel takole mimogrede, medtem ko si je mel roke:

STRIC: Sneži, sneži . . .

Potem je odšel v sprejemnico. Z Mikijem sva se še enkrat spogledala, resno in ljubeče nasmejana, potem sem mu odprl vata in odšel je. Iz radovednosti sem se namenil v sprejemnico, da bi videl, kaj je pravzaprav s stricem. A zastal sem pred napol odprtimi vrati svoje sobe. Notri je stal policaj in v tej sivi, megleni svetlobi, ki je padala skozi okno, buljil, dobesečno buljil v mojo sliko na steni, z rokami v bokih. Gledal sem ga nekaj trenutkov in nato odšel v sprejemnico. Tu se je scena že dokaj spremenila. Trip je zdaj že krepko deloval. Zrak se je nekako utekočinil, postal bolj oprijemljiv in tu pa tam se je v njem zaiskrila potujoča molekula. Padajoči sneg se je mehko prehiteval. Vsi trije so stali na balkonu. Oče je kazal na sosednji blok in razlagal.

OČE: Glejte, tam stanuje en prevajalec. Ta tipka noč in dan. In zmeraj ima čik v gobcu. Včasih pride na balkon, zalije rože, pa gre spet nazaj in tipka. No, glejte, tamle, kjer sta prišle tisti dve ženski na balkon, tam pa stanuje ena družina. Ti so zmeraj na balkonu. Se usedejo, prinesejo mizico, potem pa jejo. Po pet, po šest jih je včasih.

Ženski sta nas zagledali (bili sta pobirali perilo) in zastali. Tedaj jima je oče začel mahati ter celo žvižgati na prste. Celo od tu se je videlo, kako sta se zdrznili in se hoteli umakniti. Takrat pa je No. 2 nenadoma potegnil pendrek izza pasu in ga kot meč usmeril proti njima. To ju je takoj ustavilo, da sem se moral na glas zasmejati. No. 2, ki je mogoče prvič začutil čudno moč v sebi, se je avtoritativno naslonil z obema rokama na ograjo in ju zdaj že kar samo s pogledom držal na mestu. Oče je začel spet govoriti.

A niso tile bloki obljubljeni zoološki raj? Vsaka opičja družinica ima svojo kletko in v njej na piedestalu skrinjo za brezžični prenos slik na daljavo. Imajo centralno, imajo stranišča, spodaj je trgovina z živili, manjkajo samo še levi namesto mačk in blaženo brezdelje pa imamo kompletno sliko.

STRIC: Zanima me, če bi takole govoril v Sovjetski zvezi. Po mojem ne, ker bi te na hitro spokali nekam na prisilno delo. Tam že vejo za metodo, s katero se ozdravi take parazite. Pri nas se nam pa seveda smislijo, pri nas jih pa še na kolenih prosimo, če bi bili tako dobri in šli na zdravljenje. Ampak, hvala bogu, mi je zdaj postalo jasno, kakšen tepec sem bil — Lado, tole je definitivno, dal te bom v Škofljico na zdravljenje! Po Rugljevi metodi, z delovno terapijo in z razgovori družinskih članov na klubskih sestankih. Če bo treba, bom pripeljal tudi Vido!

OČE: Pripelji jo, dokler ne bo prepozno. Kar zdajle jo pokliči. Oton, če jo zdajle pokličeš sem, pristanem na zdravljenje.

STRIC: Zdajle . . .

OČE: Čeprav vem, da ne bo prišla . . .

S steklenimi očmi se je zagledal v breztežnost.

STRIC: Zakaj ne bi prišla, seveda bo prišla.

OČE: Ne bo je več. Poglej si tele bloke tukaj. Veš, kaj bo tu čez nekaj časa? Kaos! Desetih krščanskih zapovedi, na katerih temelji vsa Evropa, ne bo nihče več spoštoval, zato ker v takšni ogromni masi ljudi humanost ne bo pomenila ničesar več.

STRIC: Kaj pa Kitajska? Bil sem na Kitajskem, dragi

moj, in sem povsod videl tak red in disciplino, da sem strmell!

OČE: Izgubljeni so vsi, ni rešitve, evropska civilizacija bo prodrla v najbolj skrite koticke sveta in prizanešeno ne bo nikomur. Niti Sovjetski zvezi! Oni še zadržujejo naval z železno zaveso, ampak ne za dolgo, to so moje besede, ne za dolgo. Tudi tam se bodo otroci igrali z levi, tako kot sem jih že štiridesetega videl v Švici, na posestvu industrijalca Geisslerja. In na Kitajskem ravno tako! In to bo zaton sveta, kot pravi Mika Waltari.

STRIC: Evo, Lado, glej, zdajle grem in ji telefoniram, naj pride takoj sem.

Stopil je že v sobo, a se potem vrnil in nekako brezumno pristavil:

In tudi zate bom poskrbel, Robert. Lepo bova šla k mojemu psihiatru, pa se bomo vse pogovorili. Ti se moraš izkopati iz tega! Saj vendar vidiš, da je vizualna percepcija povsem spremenjena in da to ne more biti dobro. Naglo se je obrnil in odšel.

No. 2: Pravzaprav se strinjam z vami. Bil sem na specializaciji v Državah, lansko leto. In lahko vam rečem, da me je Amerika šokirala. Najprej, dejansko je cel svet tam, vse rase, od Eskimov do Culukafrov in Uzbekistancev, to se kar valijo po cestah, ponoči vse utripa, New York sploh ne spi, ja, to je tak tempo . . .

OČE: Tako bo v kratkem po vsem svetu. Klasičen lunapark — avtomobilčki, fliperji, paviljončki s puškami in strojnicami, leteči krožniki, Flash Gordon, Den Dery, hiše strahov, hiše Erosa, božje hiše — cela zemeljska krogla bo en sam velikanski Disneyland, pod vodo in nad njo! Človeštvo se bo spremenilo v ribe in opice! In veste, kje bo vlada?

No. 2: Kje?

OČE: Zgoraj. Na Luni ali pa na Marsu ali pa še dlje. To bo izbrana skupina ljudi, ki se bojo s svojimi izjemnimi sposobnostmi na raketah prebili navzgor, v rokah bojo imeli perpetuum mobile, spali v zmrzovalnikih kot mumije po dvesto, tristo let, se menjavali na straži in dirigirali tukajšnji ples zemljanov! Oni bojo imeli za počelo glasbo, me dojemata?

JAZ: Kaj, potem bo zgoraj disco klub tako kot spodaj?

OČE: Seveda, saj je že danes tako. Pa tudi že od nekdaj je vse isto. Vse naše nagibe, misli, čustva, dejanja in tako dalje nam v bistvu signalizira perpetuum mobile, skrit nekje tam zgoraj nad nami. Mi lahko gremo na Luno, mi lahko tam zbiramo kamenje, ampak njega tam ne bomo več našli. Pa veste, zakaj? Zato, ker so oni že odšli. In vedno bo tako. Mi bomo prišli na Mars, oni bojo pa takrat že spet bogve kje. Mi na Jupiter, oni pa medtem že — fiuu, svetlobna in svetlobna leta daleč. No. 2: Pa kdo to?

OČE: Jih nisi še nikoli videl na nebu? Jaz sem jih ravno predvčerajšnjim že spet videl. Sijoč v mavričnih barvah je nad temile bloki šinil NLP, lahkotno kot lastovka, in potem — zamzamzam! — izginil kot nič.

Pri tem je oče bliskovito zamahnil z roko, da bi ponazoril hitrost NLP-ja.

No. 2: Vem, ampak to so vseeno samo teorije . . .

OČE: Kakšne teorije, to je resnica! Jaz sem član njihovega kluba, lahko ti pokažem izkaznico.

Odšel je v sobo, midva pa za njim. Iz kupa nekih revij in

stripov je potegnil zmečkano glasilo kluba za raziskave NLP, mislim, da se imenuje UFO ali tako nekako, ter ga pomolil No. 2.

Vidiš, tule imaš vse črno na belem. Fakti, sami fakti. In poleg tega se mi vse večkrat prikazujejo. To pomeni, da sem na pravi poti. In prepričan sem, da bodo enkrat prišli pome, tako kot so prišli po Elijo, in mi razkazali čudesne ozvezdij.

JAZ: Ni mu treba vsega verjeti, a veš?

OČE: Kaj si rekel?! Človek, ali sploh veš, kdo sem jaz? Ali misliš, da imaš pravico posmehljivo kazati s prstom name, zato ker si slučajno moj sin? Pa jaz sem oče vsem tem otročičkom tule okoli! Oni masovno prihajajo k meni, posedajo tule okrog mene in me poslušajo ure in ure, tistimi sijočimi očki. Jaz jim pa na pamet obnavljam vse science fiction storije, Clarka, Asimova, Julesa Verna, vse, kar prečitam, tule jim dajem stare številke Politikinih Zabavnikov, da si prečitajo Flasha Gordona, potem jim dajem biblioteko Sirius — kajti edino z masovno kulturo bomo našli pot do srca preprostega človeka. Slehernega človeka. Njega je treba pripraviti za odhod, njega je treba vkrcati na ladjo, ki nam jo ponuja znanstvena fantastika in ga v roju peljati za čebelo matico, v nova prostranstva.

No. 2: Navsezadnje pa le berete?

OČE: Kako?

No. 2: Prej ste rekli, da nič ne berete, zdaj pa ste naštejali že več imen, začeniš z Miko Waltarijem, he, he ...

OČE: A, ne, takole pa mene ne boš, fant. tega pa v tvoji prisotnosti nisem nikoli rekel. To sem rekel pred svojim sinom, ko tebe še sploh bilo ni.

No. 2: Dobro, odkod pa to jaz potem vem?

JAZ: Seveda si to rekel, oče.

OČE: Ne govori mi, kaj sem rekel in česa nisem rekel! Govoril sem s tabo, ne pa z njim, njega takrat sploh še ni bilo!

JAZ: Saj to je kozmično, oče, da on vse ve, čeprav ga ni bilo zraven ...

OČE: Misliš?

Zamišljeno se je obrnil proti balkonu in pogledal v nebo. Medtem sva si midva z No. 2 pomežiknila.

Ampak, sneži ... Ne vem, če bojo zdajle prišli ...

No. 2: Kaj je res videl NLP?

JAZ: Baje, ja, pred nekaj tedni.

Tedaj je v sobo stopil mladi policaj, tokrat kot čvrst, atletsko grajen mladeček, bolje rečeno, kar nekako priplaval je v sobo s skladnimi gibi in se začudeno ustavil med nami. Bil je popolnoma nag. Za njim je prišel stric, obstal nekaj časa zraven njega brez besed, potem pa stopil k meni.

STRIC: Poslušaj, fant. Takole ti bom povedal. To ni dobro. To ni dobro.

JAZ: Stric, jaz sem genij, razumeš, genij sem.

STRIC: Ne, motiš se.

JAZ: Svoboden sem.

STRIC: Ne bova zdaj polemizirala.

JAZ: Take a chance on me, take a chance on me ...

Začel sem plesati in ploskati z rokami.

Take a chance on me ...

Ljubim vas, vse, v tem je vsa stvar. jaz sem dejansko zaljubljen v vas, ljudi. Sem pa tak bebec, da se mi zdi to

poniževalno razkazovati. Razumete? V ljubezni je zmeraj nekaj poniževalnega. Že to, da nekoga izmed vas ljubim na primer tebe, stric, ali pa njega, ali pa očeta, me obvezuje, da se ponižam k vam, da se vam predam, vsakemu posebej, in živim za vas, ne vem, a razumete to?

OČE: Kaj, živiš za nas? Kaj se to sploh pravi? Nihče ne živi za nikogar. Živimo vsak zase, družijo pa nas kozmos.

STRIC: Tako ne gre več naprej! Mislim, da se popolnoma razumemo.

JAZ: Veš, kaj je, stric? Jaz potrebujem trpljenje, to sem odkril.

OČE: Točno. Trpljenje nas plemeniti. Hvaležen je lahko tisti, ki ga je usoda obdarovala z gorjem. V tem se bistrimo, v tem se čistimo.

STRIC: Noben od vaju pojma nima, kaj je sploh to trpljenje!

JAZ: I am childish, that's true.

STRIC: Kaj si pa delal, Lado? Skrival si se v Švici, medtem ko smo se mi tolkli za tole našo zemljo!

OČE: Tako je. In veš, kaj sem bil? Navaden pizdolizec, navaden takle švicarski kurbirček, najnižje sorte. Skril sem se med ženska stegna, medtem ko so za mejo frčale bombe. Čista resnica. In v tem je bilo trpljenje. V tem je bilo moje veliko trpljenje. Povsod vojna, povsod groza, streljanje, koncentracijska taborišča — jaz pa, ham endggs za zajtrk, potem pa takoj grofici med stegna. Pa še angleško nisem znal dobro govoriti.

STRIC: Dobro, dobro, Lado, poznamo te tvoje negativne štose. Seveda, ti si apolitičen, nevtralen, tebe politika ne zanima, ti si nad tem ...

OČE: Pa človek, a ti sploh veš, kdo sem jaz!? Pa če jaz zdajle Begina kozmično pokličem, jutri že padajo bombe na Libanon! In zato odhajam, zato zapuščam ta svet. Ker sem svinja. In je boljše, če me ni.

JAZ: Jaz pa naj bi šel po tvojih stopinjah, ali kako?

OČE: Vse bolj mi postajaš podoben, ja. Včasih se mi celo zazdi, da me nekoliko razumeš. To, kar si prej pravil o tem, kako bo, to so v bistvu moje misli. Kajti vse bo propadlo. Religija, družina, morala, vse bo šlo k hudiču. V Sloveniji čez deset let družina ne bo več obstajala. Živel boste po Platonu. Vsak moški bo imel zakonsko pravico do vsake ženske in obratno in vsaka ženska in vsak moški bosta oče in mati kateremukoli otroku.

POLICAJ: Ampak kaj pa, če bo grda? Če bo grbava? Misite, da bo potem dobila ženina?

OČE: Tako kot danes bo lepota tudi takrat potrebovala razpon od grdega k lepemu.

POLICAJ: Saj to me muči, vidite. Zadnjič sem čital Kanta. In naenkrat me je postalo groza. Nekakšen veter me je začel odnašati nekam navzgor in to, da sem s tako težavo razumel, kaj ta človek misli, oziroma kako sploh more tako nezemeljsko misliti, me je hipnotiziralo kot pogled kačjih oči.

JAZ: Vem, začutil si nevarnost, da lahko te besede povsem spremenijo tvoje življenje.

POLICAJ: Ja, ja ...

STRIC: Kant ti ravno daje ravnotežje, Kant ti ravno potrjuje, da je kozmos, tako zunaj kakor znotraj človeka, logičen in harmoničen.

POLICAJ: Zdaj ste pa sami rekli – zunaj in znotraj človeka – mene pa prav to najbolj postavlja v dilemo. Kant, to je knjiga, to moramo vedno imeti pred očmi. In če jo vzamemo v roke, potežkamo, otipamo in potem obrnemo stran ter se poglobimo v črke, bomo že po nekajtrenutnem zrenju abstrahirali ostali svet, še več, pozabili bomo celo na posredstvo peterih čutov in se znašli sredi breznočnega etra razuma.

JAZ: Skratka, zmeraj bolj verjameš v knjigo, a je tako?

STRIC: Ampak važno je, v katero, Robert. beri Kanta, beri Platona, to te bo pomirilo, boš videl, in ti razjasnilo marsikateri dvom, ne pa Castanedo. Prebral sem tega Castanedo, da si ne boš mislil, ravno včeraj sem ga prebral, in to kot slab detektivski roman kot tipično ameriško popularno literaturo. To ni zame nič drugega kot Mikey Spilane! Ena bohotna stripovska fantazija in nič drugega.

JAZ: Torej še zmeraj ne sprevidiš, da si hipnotiziran? Ne vidiš, da ste vsi pod mojo kontrolo?

STRIC: Ma kakšno kontrolo . . .

JAZ: Začarani ste v magičnem krogu in ne morete ven brez mojega dovoljenja! Poglej na tla.

In res so bila tla po celem tapisonu popisana z mezopotamsko pisavo.

Tole je ep o Gilgamešu.

POLICAJ: V tem je bistvo! Mi živimo v knjigi, že od ne vem katerega tisočletja pred našim štetjem naprej. Še posebej pa od petega stoletja pred našim štetjem, ko so izraelski duhovniki uzakonili besedo za počelo vsega. Od takrat človek ne more drugače, kot da v knjigo verjame.

JAZ: In to sem spoznal. Jaz povsem verjamem v knjigo, pa tudi v televizijo verjamem in radio, jaz, na primer stoprocentno verjamem, da obstaja New York, ali pa, še huje, verjamem celo, da je obstajala stara Grčija, razumete? Jaz, na primer, verjamem, da je Washington renično živel. Si morete to misliti? Si predstavljate, kakšna neznanska vera je to? To gre tako daleč, da jaz v bistvu verjamem, da se je človek razvil iz opice. Zadostuje, če mi kdo pokaže kakšno staro kost in jaz bom verjel, da je bil to nekoč kromanjonec. In tudi v znanost verjamem. Če pritisnem na stikalo ali pa na tale gumb, potem absolutno verjamem, da se bo luč prižgala in da se bo v televiziji rodila slika. In če se to slučajno ne zgodi, sem frapiran in neboljen kot jamski altamirec, ki mu je ugasnil ogenj. In nimam druge razlage, kot da je to storila višja sila. Potem seveda sploh ni čudno, če sem v nekem trenutku začel verjeti v samega Alaha.

STRIC: Robert, dobro veš, da sem te imel zmeraj rad kot rodnega sina in da sem na vsakem koraku skrbel zate, ampak tudi ljubezen ima meje potrpežljivosti.

JAZ: Vem, kaj je. Odpor si začutil do mene, zato ker sem svojevoljen. Sam sem bil presenečen, ko sem opazil to pri sebi. Prav smešno, res, najprej sem moral verjeti v vse drugo, da sem nazadnje lahko zaverjel vase. Poglej na primer tole: nikoli si nisem mislil, da imam kakršenkoli parapsihološke sposobnosti. Pa jih, pomisli, imam, in to tako močne, da lahko obvladujem celo hišo.

STRIC: No, to boš pa najprej s čim dokazal.

JAZ: Pa še rade volje.

Z očetom sva se sporazumela brez besed, saj sva obred, ki bo sledil, že nič kolikokrat ponovila. Stopil je k omari in medtem, ko sem jaz polagal na gramofon Beethovnovno Eroico, izročil vsakomur v roko masko. Vse so bile iste in izbral sem jih prav zato, ker so prikazovale obraz čisto navadnega človeka.

STRIC: Kaj je zdaj to?

OČE: Gor si jo daj.

STRIC: Ja, ampak kaj bom s tem?

OČE: Boš že videl.

Kljub pomislekom so si seveda vsi kar kmalu nataknil masko, takisto midva z očetom, nakar je le-ta zamahnil z rokama, jaz sem začel vrteti paličko med prsti in v sobo je kot glasen dih velikana prišumela Beethovnova glasba. Oče je mogočno veslal z obema rokama skoz zračne valove, jaz sem vrtel paličko . . . In kmalu so prišli. Najprej so prišli Kalinški, mož, žena, stara mati in dva otroka desetih let. Videti je bilo, kot da jih nosi silen veter, ki se mu ne morejo upirati. Zaman so se zaganjali proti njemu z vsemi štirimi. Ona je bila maskirana kot Minny, on kot Mickey Mouse, otroka kot dva izmed treh sinov Racmana Jake, stara mama pa kot Pluton. Muzika je mahoma prenehala in vseh pet je na mestu obstalo, kot da se grejo slikce metat. Nato je glava družine, Mickey, boksnil staro in ta je stopila k očetu s steklenico cenenega brandyja.

STARA: Gospod Lenič, tole flašo sem vam prinesla v zahvalo, ker ste nam vsem v hiši živ opomin in šiba božja, naš guru, idejni vodja, naš evropski braman, kot sami pravite. Pokleknilo, pokleknilo, Gospod Eminenca, pred vašimi nogami klečimo, ker vas imamo radi . . .

POLICAJ: Stojte, to je iz Butnskele!

STRIC: Kako, kaj?!

No. 2: Ravno včeraj sva poslušala to kaseto, ta stara govori skoraj enako kot Fanči.

STRIC: To je torej tista kaseta, o kateri si mi pripovedoval, Robert? Zdaj pa – kaj? Sugestivno siliš te ljudi, da morajo živeti po njej? To ni samo teror nad ljudmi, to je teror nad realnostjo!

MICKEY: In to traja iz dneva v dan, gospod, že sam ne vem več kateri mesec!

MINEY: Kdo pa ste vi, gospod?

STARA: O, gospod, glejte, na kolenih se obračam k vam in vas prosim, kot da ste sam Šamaš, sumerski bog iz epa o Gilgamešu, rešite nas, če le morete. Vrnite nam nekdanje trdne zakone, ko smo vsaj približno vedeli, kdo je kdo in kaj je kaj. Ne vem, ali pa se nam je samo tako zdelo, razumete, ne vem!

MICKEY: No, dajta zdaj, recitirajta . . .

OTROKA: Veste, v čem je štos, gospod? Midva sva pravzaprav tule čisto zadovoljna in nama ničesar ne manjka. Le tastarim ne znese. Štos je namreč v tem, da midva, kot otroka, kot dve takorekoč še nepopisani, beli plošči, jemljeva ta svet zdravo za gotovo, ali kakor se temu že reče. Midva, če greva v kino, no, včeraj ali kdaj sva gledala Fury od Briana de Palme, Kirk Douglas je igral – in midva sva vse verjela! In v tej otroški lastnosti nama je Robert podoben.

STRIC: Ubogi ljudje!

Se prime z obema rokama za glavo ter nato stopi proti meni.

STRIC: Svinja!

Nato se spet obrne k njim.

Jaz sem policijski inšpektor Oton Lenič, brat tegale človeka in Robertu stric. Kriminalni inšpektor sem, iz oddelka za umore. In tole vam povem: zadevo nadzorujemo že nekaj časa, ne mislite si, da ne vemo, kaj se tule dogaja. Ne da se vam več živeti med ljudmi, je tako? In tale moj nečak vas šunta, da bi naredili skupinski samomor, je tako, ali ni tako?

OTROK: Ampak to sploh ni res, gospod inšpektor!

STRIC: Oprosti, nad njim imam miselni nadzor in vem o tej stvari več kot ti. Zadnjič sem dobil direktivo, naj mu sledim v sanje. Se usedem na arabsko preprogo in odpotujem v njegove sanje. In kaj sem videl? najprej je ubil neko starko, potem nekega krojača in nazadnje človeka, ki nam je bil vsem bog. Lahko mi ugovarjate, da je to samo podzavest, stanje, v katerem ima zločinec olajševalno okoliščino zmanjšane prištevnosti, jaz pa vam rečem samo nekaj: njegove roke so krvave. In zmeraj z nožem, veste, zmeraj z nožem. Ne vem, a je to kaj v zvezi s potenco . . .

JAZ: Ti si prvi človek iz sanj, ki sem ga srečal . . . Torej vse veš . . .

STRIC: Jaz vse vem, Robert, jaz vse vem.

V tem trenutku je na vhodnih vratih pozvonilo. Vsi smo se zdrznili. Stric je odločno dvignil roko.
Jaz grem.

Z odločnimi koraki je šel k vratom, jih odprl in zaprl za sabo, šel skozi hodnik in odprl vhodna vrata. Na predpražniku je stal človek z nekakšno uradno čepico na glavi, čez ramo pa je imel obešeno usnjeno torbico.

ČLOVEK: Električno pobiram, dober večer.

STRIC: Električno?

ČLOVEK: Ja, za ta mesec morate vnaprej plačati.

STRIC: Kako vnaprej?

ČLOVEK: Povprečje.

STRIC: Kakšno povprečje?

ČLOVEK: Lanskoletno. Stotriindevetdeset starih tisoč plačate vnaprej za ta mesec, toliko namreč znaša vaše lanskoletno povprečje.

STRIC: Stotriindevetdeset tisoč! Ste znoreli?

ČLOVEK: Prosim, tule jasno piše . . .

STRIC: Človek, ali ne veste, da so kompjuterji pokvarjeni, vam tega niso povedali v službi? Zato pa nastajajo takšne nemogoče številke.

Tedaj se je človek naglo umaknil za nekaj korakov, skočil k vratom sosednjega stanovanja in izginil za njimi. Stric je reagiral nagonsko – zaprl je vrata in jih dvakrat zaklenil, potem pa stekel v sprejemnico. Tu smo medtem vsi posedli in opazovali očeta, ki je stal na stolu in si natikal zanko okrog vratu, vrv je pa kar na stropni luster privezal.

Lado!

OČE: Kaj je?

STRIC: Kaj pa delaš?!

OČE: Obesil se bom.

STRIC: Tako?

OČE: Čutim se tako nepopolnega, da tega sploh izreči ni mogoče. Ne tresem se več, že nekaj časa. No, saj

včasih, včasih še – no, poglej, saj že to, kako govorim, dosti pove. Najprej rečem to, potem pa nekaj čisto nasprotnega.

STRIC: To je ta neodločnost, ki bi jo moral že zdavnaj odpraviti. Taka sta oba, oče in sin.

OČE: Zelo dobro veš, Oton, da je to še edino smiselno v tej situaciji. Saj menda čutiš, kako nam je vsem mučno. In zdaj, če vzamemo, da bog vse obvlada, ali da pač obstaja nekaka taka sila, ne, pa saj se mi niti govoriti več ne ljubi . . .

STARA: Ne, ne, prepozno je, tovariš inšpektor, če bi prišli teden dni prej, mogoče, tako pa . . .

STRIC: Ampak, saj se vendar lažete!

MICKEY: Daleč od tega, na žalost. Počutimo se tako grde in nečloveške, prav kakor da smo lutke, pobrane iz konfekcijske trgovine.

STRIC: Maloprej ste me prosili, naj vam pomagam!

MINY: Vsaj jaz sem mislila resno, vendar –

Stopi k stricu in mu zasika v uho:

Na vaši strani sem, ne mislite da ne, tudi sama sem tu službeno, socialna delavka sem, poslali so me sem z rešilcem, ampak čim sem stopila v bajto, sem se znašla v polju moči vašega nečaka in nisem več mogla ven. Zdaj poskušam zavirati njegovo ubijalsko slo, kolikor le morem, samo vsake toliko časa postanem kar malo takole – a little bit dizzy.

STRIC: Pa bolničar, šofer rešilca, kje je?

MINY: Zaklan, v sosednjem stanovanju.

STRIC: Tamle, prva vrata na levo?!

MINY: Da.

STRIC: Ne! Robert, ali te ni sram? Ali te ni sram?! Povej mi, ali je to vsaj od daleč podobno življenju? Ali ne čutiš, kako golo in grdo je vse to in pusto kot norčev razum? Nehaj, takole te rotim, glej, na kolenih, nehaj s tem, sežgi to!

JAZ: Polijem z bencinom vse skupaj in zažgem?

STRIC: Da, da, seveda, čimprej. Zdaj ni še nič hudega, dokler smo še navadne črke na papirju, ampak ali si sploh premišljeval, kaj bo, ko iz tega nastane film, še huje, ko bo iz tega nastala resnična življenska tragedija? To so nevarne igre, fant.

JAZ: Kako pa naj neham – takole?

Tlesnil sem s prsti in znašli smo se v temi.

STRIC: Zažgi vse, ti rečem!

JAZ: Ali ni to isto kot splav? In ali ni splav umor? In ali niso potem te tvoje besede klasičen protistrup? Kaznovanje morilca s smrtjo?

STRIC: Umora sploh ni in ga nikoli ni bilo!

STARA: O, hvala bogu, kamen se mi je odvalil od srca.

OTROK: Pa časopisna poročila?

STRIC: Ne pomenijo nič!

OTROK: Pa prva in druga svetovna vojna?

STRIC: Ju nikdar ni bilo! In tudi naš ata se ni obesil!

OČE: Pa se je!

STRIC: Ni se mogel, ker vobče eksistiral ni.

MICKEY: Skratka, po vašem ničesar ni, a je tako?

STRIC: Natančno tako.

MICKEY: Kdo pa smo potem mi?

STRIC: Tudi nas ni. Samo dozdeva se nam, da smo.

MICKEY: Kaj pa ti glasovi, ki jih slišim, pa še posebej

tema vsenaokrog — je sploh še mogoče reči, da je to slepilo?

STRIC: To je le še oddaljen šepet zlih siren.

MICKEY: Aha, sirene pa vendarle še obstajajo?

STRIC: Molči, Mickey, kaj ne vidiš, da se borim za večnost? In tudi ti, Robert! Tu je tvoj Nepal, dosežeš ga lahko, če boš le enkrat poskusil obvladati samega sebe in se boš odrekel ničevim željam po slavi, moči in bogastvu. Šššt, pogreznimo se v svet tišine.

In res je postalo tiho, da bi slišal šivanko pasti.

Aja, še nekaj. Ko se boste znašli prav na dnu, boste bolj zaslutili kot pa videli večje število spečih belih slonov. Če s kakšno neprevidno kretnjo zdramimo le enega od teh, bo precej konec z našim mirovanjem in spet nas bo vrglo na površje. Če pa se mimo teh slonov pretihotapimo neopaženi, bomo odrešeni.

Zavladala je globoka tišina. Vzkipel sem.

JAZ: In ravno zdaj, ko sem že mislil, da bom uspel! Ravno zdaj, ko sem že mislil, da — Ne! Ne! Prižgite tisto luč tamle, ne bomo se šli tako.

Nočna lučka v kotu se je prižgala.

Dajte vsi maske dol. Tudi tebi govorim stric.

Stric je sedel na tleh v joga položaju, negiben. Čim je to videla socialna delavka, se je še sama tako usedla. Vsi, razen nje in strica, so sneli maske.

To je pa res izredno brezzvezno od tebe, stric! Meni očitaš beg, meni očitaš kontraverzno, sam pa tule oponašaš budizem! Ne, veš kaj... Pokvaril ti bom tole, povem ti, pokvaril ti bom tole. Ne boš mi vzel stvari iz rok, zdaj ko jih čutim!

OČE: Tudi jaz odstopam.

Stopil je s stola in si začel natakati v kozarec.

Daj no mir, zdaj se pa moram obesiti samo zato, ker se je naš ata obesil. Zakaj pa?

JAZ: Zaradi dednosti! To bo zadostno opravičilo, da lahko skočim čez balkon. In zato, ker je to še bolj tragično, če se ti, kot moj oče, obesiš na mojo sugestijo. To je že prav grozljivo.

OČE: Ali ne čutiš, kako si hladen, Robert? Glavno vlogo hočeš imeti na vsak način, za ceno ne vem kakšnih nesmiselnih žrtev. Poglej, mogoče mi lahko očitaš, da sem pijanec in zavožen človek, mogoče mi lahko rečeš, da se nisem nikoli ukvarjal s tvojo vzgojo, da nisem nikoli znal najti stika s tabo, da sem v bistvu zmeraj mislil samo nase — ne moreš pa reči, da ti nisem dal ljubezni! Ali se nisem zmeraj igral s tabo, kadarkoli si hotel?

JAZ: Ampak, imejte pred očmi sliko, ki jo vidim jaz! Oče binglja na vrvi — pošasten s tole perjanico na glavi, vi vsi drugi pa poskakujete okoli njega — takole — zraven pa igra nekakšna čudna, čudna muzika, da, kot v sanjah, da, skačete okrog njega in se mu klanjate, nena doma pa vi, Mickey, potegne dolgo iglo iz žepa in jo zabodete temule otroku v glavo. In takrat vsi zavrismo, ampak zares, brez vsakega sramu, takole, glejte — liliorali! — se zdrenjamo skoz vrata in vsevprek skočimo čez balkon!

OTROKA: Ja! Ja!

No. 2: Orion, saksofon, zemlja pleše, tja med zvezde...

POLICAJ: Moja najljubša popevka, moja najljubša

popevka...

Ponavljajoč to so začeli poskakovati, otroka sta ploskala in vzklikala, policaja pa sta pojoč poklekala pred očetom, se dotikala s čelom tal in se kot plešoč i jegulji spet dvigala v vsej višini.

OČE: Stojte!

Skočil je na stol, si dal vrv okrog vratu in iztegnil roko v nacistični pozdrav.

Heil Hitler!

Otroka in policaja so se v hipu postavili v isto držo.

OT + POL: Seig Heil!

OČE: Ali ne vidiš, kako surovo posiljuješ življenje? V tej grdoti in popačenosti ni nobene lepote, Robert! To je le primitivni gon po samoohranitvi! Premalo dobrote je tu, Robert, in iskrenih človeških čustev, zato nekaj manjka.

JAZ: Da, vse bolj se mi zdi, da sem neke vrste reinkarnacija Hitlerja. Zadnjič sem sanjal, da sva se poročila. Stala sva na stopnicah pred magistratom, okrog naju vse polno fotoreporterjev, in jaz sem razlagal, da ni v tej poroki nič seksualnega —

OČE: To so Gorjanove sanje.

MICKEY: Kdo je to?

JAZ: Neki naš kolega, ki je naredil samomor. Ampak on je bil čisto drugačen od mene. Bil je znanstvenik in je potoval na Luno, Mars, Jupiter, Saturn in tako dalje. Mene pa, vidite, so privlekle magične in temne in blazne sile, in strašno naslado čutim, razumete, da, zdi se mi celo, da imam estetsko prav!

MICKEY: Križana gora, človek, saj teje polomiji ne morete podeliti umetniške vrednosti!

JAZ: Seveda lahko! Kaj se mogoče ne vidi, da v sebi trpim natančno tako kot klovn, ki za nasmejjano masko skriva solze? In ravno Gorjan je našel posrečeno ime zame, preden je šel zadnjič na pot — rekel je, da sem jaz Dobri Absurd, da bom zmedel in šokiral ljudi, vendar v dobrem, prijaznem smislu. In to pravzaprav vsakdo od vas tudi ve. No, na primer vi — kako se že pišete?

MICKEY: Jaz? Ne vem. Ti, kako se že pišemo?

STARA: Kako pa naj to še vem? Gladko malo sem pozabila. In to je samo še en dokaz več, da nimate prav, tovariš Robert!

JAZ: Gospa, prosim vas, ali res ne čutite, da sem po srcu dober človek, zares prav preprost in ljudski, in da nočem nikomur nič žalega, da se prav trudim, da bi vas vse razumel in se vam priljubil?

STARA: Oh, vem, vem, tovariš Robert, vi bi nas radi vse upodobili kot visoko in idealno sliko iz katere bi sijala resnica. Ampak poslušajte me. Bila sem v Stalinovih zaporih za časa čistk in lahko mi verjamete, da sem tam videla cele čete takšnih zblojencev, ki so v imenu najvišjega dobra strmoglavili milijone v temo. Še hujše je bilo v Auschwitzu. Tam se je to spremenilo v demonijo. In pred tem vas svarim.

JAZ: Grozno je, da sem to videl samo na filmu.

STARA: Razumem stisko vaše generacije, ne mislite, da ne. Zgodovina je za vas ravno takšnale zaprašena in razmetana ropotarnica kot tale soba tukaj. Polomija in nesmisel, kajne? Mi pa, stari, ki smo štirideset let nazaj prebredli Jordan in prvič uzrli obljubljeni deželo,

ki ji je z neba v soncu sijala petokraka zvezda, mi se vam zdimo svetopisemsko zadogmatizirani v prastare postavbe, vem to. Vi niste doživeli vojne, niste doživeli informbiroja, za vas je to samo orumenel časopisni papir, zapračen celuloidni trak, vem, vi ste gledali narodno osvobodilni boj iz filmske dvorane, ob sprejemu v zvezo mladine ali za devetindvajstega novembra

JAZ: In kaj morem za to?

STARA: Socializirajte se že enkrat! Ne morete ostati za zmeraj takšni luftmajstri, takšna izgubljena generacija. Kam pa so vas pripeljale droge, make love not war in rožice v laseh? Nikamor! Študentske revolucije? Nikamor! In kam se zatekate zdaj? V bolešno anarhijo!

JAZ: Svet je vendar razdeljen. Nismo vsi politiki. Jaz pač tudi to nisem.

STARA: Še prekmalu boste morali postati in to po sili razmer. Kaj ne vidite, kako vre po celem svetu? Ne poslušate radia, ne gledate televizije? Sploh veste, kaj se dogaja na Poljskem? Še niste slišali za vojno med Iranom in Irakom? Za okupacijo Afganistana? Boje med Vietnamci in Rdečimi Khmeri? Za Čile, Salvador in Nikaragvo? Ali sploh še živite?

JAZ: Še zmeraj.

STARA: In kakšen je vaš odgovor? Vsi čez balkon! To je vaša rešitev. Res, izvirno in pogumno, čestitam. Človek, ali se sploh zavedate, da bo počilo?!

JAZ: Pa saj ne bo nihče umrl, to sem vam že najmanj stokrat razložil. Mi se bomo že v zraku, še preden bomo prileteli do tal, povsem razblinili in se znašli vsak v svojem ločenem svetu.

STARA: Ja, kje, v nebesih?

JAZ: Če si želite tja, jih boste dosegli.

STARA: Vi, pa v pekel, kaj, in to s prepričanjem, da ste se žrtvovali za človeštvo? Oh, dajte no, mislite da vas nisem spregledala? Saj ste navaden pubertetnik, Robert, saj res še niste emocionalno zreli. Veste, kaj si vi želite? Pa saj to je že naravnost smešno! Da bi bili tragična oseba, da bi bili filmski junak!

JAZ: Res je, to sem si zmeraj želel. Zdaj pa sem to tudi dosegel.

STARA: In te ni sram, da za tak banalen namen zlorabljaš mene, ubogo starko, in tale dva nedolžna otroka in vse te zgarane ljudi? To je torej tvoja muslimanska kraljevina? Tako si potemtakem ti predstavljaš Alaha? Fašist!

JAZ: Boš skočila čez balkon ali ne, še zadnjič te vprašam?!

STARA: Pazi, da se moč, ki jo trenutno obvladuješ, ne obrne proti tebi.

JAZ: Kaj si rekla?!

STARA: Robert, dober si po srcu, mogoče nekoliko čudaki, da, celo divji, pa vendar ne bolj kot domača mačka, in prav blag značaj imaš, in mehko, sočustvujočo dušo, pa saj si to prej vse sam priznal, mar nisi?

JAZ: Ne, vi sploh ne veste, kako sem podel in nizkoten in slab in hladen in nikogar nimam rad in to je zato, ker se vas bojim, neprijetni ste mi, zoprni! Naprej in naprej zahtevate od mene, naj potrjujem svojo človeškost!

Zaihtel sem in si z roko pokrtil oči. Vsem je postalo nerodno in začeli so odvrčati oči od mene. V očetu se

je zganilo čustvo, stopil je k meni in me prijel za ramo.

OČE: Oprosti mi, Robert. Cunja sem, sam mi niti ne zameriš več, upam. Goba sem, namočena v alkohol, že skoraj čisto brez osebnosti — če mi lahko oprostiš, potem te prosim odpuščanja. Razumem te, sin moj, razumem te kot poglavar plemena Majev, ah, ne, kaj že zopet klobasam, mili bog! Razumem te, Robert, razumeš, čisto preprosto razumem — saj je vseeno, kdo smo, saj ni važno, kdo smo, v vsakem primeru bomo ostali ljudje, mar ni tako?

JAZ: Oče!

Objela sva se in se vsa v solzah nekajkrat poljubila. Potem je oče spet stopil na stol in si nataknil zanko, medtem ko si je z drugo roko z robčkom brisal solze. Mickey je uslužno, kot kakšen pretirano servilen natakar, skočil k njemu in prijel za naslonilo stola.

MICKEY: Čakajte, gospod Lenič, vas bom jaz spodnesel.

STARA: Tako torej vidva.

MICKEY: Tako midva.

OČE: Tako.

STARA: Kaj pa vidva?

POLICAJA: Midva?

STARA: Vidva, vidva.

POLICAJA: Midva . . .

STARA: Vse lepše in lepše. Kaj pa vidva?

Stric in socialna delavka sta molčala.

Ali ne slišite predsmrtne trobente belih slonov? Sta res že tako daleč nad nami, da vaju trpljenje in bol ne prizadeva več?

Nič. Tišina. Brez odgovora. To je neznosno! Neznosno! To je do skrajnosti izprijen cinizem najnižje vrste! *Tedaj sta otroka zakikirikala kot Pera Detlič alias Woody Woodpecker. Stara je osuplo izbuljila oči.*

Otroka, vidva . . .

JAZ: Nazadnje sva ostala samo še midva, Pluton, kajne?

Šel sem k stari, ki se je v grozi nekoliko odmaknila, ter ji pomolil govejo kost pod nos, ki se je držalo še nekaj mesa.

Poglej tole, Pluton, dobro si oglej. Si si jo zapomnil? *Tedaj pa sem pljunil na kost, šel naglo k vratom in jo vrgel čez balkon.*

Išči! Išči!

STARA: Hvala lepa, Robert. Zelo lepo, zelo inteligentno od tebe.

Bleda in pretresena, kot kdo, ki je smrtno užaljen, je šla mimo mene in prijela za kljuko.

Otroka, gremo! Niti sekunde ne mislim več ostati tukaj.

OTROK: Oh, stara mama, a lahko še malo ostaneva . . .

STARA: Domov, sem rekla!

OTROK: Ne. Da boš razumela, ne.

STARA: Kaj si rekel?!

OTROK: Rekel sem, ne.

STARA: Kako pa govoriš s staro mamo, ali te ni nič sram?

OTROK: Ne. Niti najmanj. Stala boš tu in se ne boš ganila z mesta, ti stara, po scavnici smrdeča mačka, ki si mi vsa ta leta srjala na glavo! In če se mi samo za pred

premakneš, bom skočil čez balkon – poglej, takole!
Stekel je skozi vrata, prepričljivo sunil s telesom, tako da smo že vsi mislili – jezus, saj bo res skočil –
STARA: Ne, Mihec, ne!!!

in se ustavil na mestu, ter spet zakikikal tisti veseli klic. Stara se je vsa v solzah od prestanega šoka sesula na tla in ramena so se ji krčevito tresla.

JAZ: Bravo, fantek, bravo!

Na glas sem se zasmel, čeprav so me solze kar polivale po licih. Oče in Mickey sta ploskala za mano, se zdaj smejala zdaj spet jokala kot se včasih človeku zgodi v prav tragični situaciji.

OTROK: Ti, Brane, a jim pokaževa, kako se greva s staro mamo Toma in Jerryja?

OTROK: Ja! Ja!

Tam zraven je stala majhna električna pečica. Dvignil jo je in še preden smo si mogli misliti, jo je pritisnil stari na zadnjico. Stara je zarjula kot žival, se zvila v klobčič in se začela premetavati po tleh. Hipoma pa ji je bes dal moč in pognala se je na deklico ter jo, prevračajoč po hištvu, začela loviti po vsej sobi. Deklica, kajti to je bila ona, je lahkonogo stekla skozi vrata in skočila čez balkon. Staro je to vkopalo na mestu. Kot iz uma je pogledala v nebo, bila je že noč, tema, le padajoči sneg in luči v sosednjih blokih.

STARA: O, kaj sem storila, o, kaj sem storila!?

Tedaj pa je stric skočil pokonci in si strgal masko z obraza.

STRIC: Poslušaj, delaj to kje v Londonu ali v Parizu ali pa v New Yorku, ne pa tukaj! Nismo še zadosti degenerirani in bogati za to! Kaj pa je tole zate, znanstveni laboratorij? O, ne, veš kaj, Robert, če se gremo pa tako, potem pa hvala lepa. Potem pa izvoli, tukaj me imaš. Saj logike tu tako ali tako ni nobene. Bom pa še jaz skočil čez balkon. Zakaj pa ne? Saj sploh ni važno, kaj se dogaja, ali mogoče ni res?

JAZ: Seveda je vseeno, obenem pa nič manj usodno.

STRIC: Tako? Dobro, prosim... Umakni se tamle, fantek! Gremo pa še mi kot Janez Poldi.

MINNY: Ne, tega ne smete!

STRIC: Minny, v takem svetu, kjer so vse najlepše vrednote, kar si jih je človek zamislil, obrnjene na glavo, mi je pod častjo ostati!

MINNY: Oh, Oton, ali niste še nikoli slišali za ljubezen na prvi pogled?!

STRIC: Vi...

MINNY: Da, ljubim vas, zdi se mi, da že od nekdaj, saj ne vem, kako naj vam to povem, ah, kaj se bom ozirala, ljubim vas kot ideal moškega, kot tip dedca, oh, oprostite, saj me je sram, ampak ne, zakaj, povedala bom, nenadoma... nenadoma, pa ne, ne nenadoma, oh, Oton, ljubim te! Ljubim te, ker si pokončno drevo – ne smejte se, ne vulgarizirajte takoj tega – oh, kako vulgarni ste, kako ste vulgarni! Ljubim ga, ker ima sončno dušo in dostojanstvo vladarja na licu in ker je zaščitnik zdrave življenjske radosti, zato! Ker je karakter!

STRIC: Ljuba moja, ne veš, kako čutim s tabo, ne veš, kakšen žarek toplote si poslala v srce, a z vsakim nadaljnim stavkom se bova samo še bolj blamirala.

MINNY: Pred kom? Če te pa ljubim. Oton, ljubim te, ljubim in ljubim in ljubim! In še te bom. In ne bom nehala.

STRIC: Minny, ljuba, v takih razmerah je čustvovanje sploh nemogoče. Ta človek ruši in onemogoča vsak normalen izraz, vsako logično misel in vse kar je verjetno vobče! Ponavljam, to ni ničemur podobno!

MINNY: Oton, ljubim te, Oton, ljubim te! Ne skoči skozi okno!

STRIC: Minny –

MINNY: Oton, ne!

STRIC: Minny, pusti me –

MINNY: Ljubim te takšnega, kakršen si!

STRIC: Minny, umakni se!

V prerivanju je nehote zahakljal s prstom gumico v njenih laseh in jo pretrgal. Maska ji je padla z obraza in zlati lasje so se ji usuli po hrbtu. Vsi smo ostrmeli, tako prečudno lepa ženska je bila. Stric je strmel vanjo brez diha.

MINNY: Tebe ljubim, z vsemi možganskimi vozli vred. Stric se je prevzel in brez besed stopil z njo v dolg poljub.

POLICAJ: To je ljubezen, o tem ni dvoma, mislim, da smo jo ta trenutek zagledali prav vsi na njenem obrazu. Luč njenih severnih oči je padla na nas in kar se mene tiče bo tam tudi ostala, dokler bom dihal. Da, tudi jaz ljubim. Ljubim Bohinj, odkoder sem doma, in Kranj in Bled, in notranjske gozdove, cel svet ljubim, nepopisno, goreče in požrtvovalno. Da! In tudi vas ljubim, ljudje, kar je mogoče najtežje. In tega mi ne more vzeti nihče!

JAZ: Naj kdo reče kaj vmes.

MICKEY: Vojna.

OČE: Smrt.

MICKEY: Bog. In ljubezen.

OČE: To so glavne teme.

POLICAJ: Da, to je tvoja tema in obenem temà, Robert. Omračen si. Vališ se v oblaku dima. Govorim premišljeno. Podoba smrti te je prevzela, kot srebro, ki ga v mrtvem truplu vidi vrana. Veš, kaj je s tabo? Življenje hočeš gledati dramatsko. Ampak veš, kaj je drama? Dejanje z ljudmi. Ne pozabi tega.

No.2: Ali z drugimi besedami: zagrabil si prevelik zalogaj in zdaj ga ne moreš pogoltniti. Zraven bi pa hotel biti že všečen ljudem, rad bi, da bi te mi vsi čehljali za ušesi in te nosili po rokah kot kakšnega mačkona. No, pa kaj bi rad? Ali naj ti dam priznanje za tole tukaj, ali naj ti še ploskam?

Potresaval sem dirigentsko paličko med prsti in ga nemo gledal.

POLICAJ: Ne, pa saj to je katastrofalno, kako se z njim pogovarjamo! Ali je iz stekla, ali kaj? Že zdavnaj bi ga morali zapreti za najmanj dvajset let, mi pa mu tule dopuščamo, da se grozljivo brezskrbno odloča med dobrim in slabim!

STRIC: Miha, ali kako ti je že ime, ne moremo ga vendar zapreti na nikakršni osnovi, deklica je skočila sama, mi pa še nimamo takega zakonika, ki bi enako pravno sodil naklep in dejanje samo.

No. 2.: Mar nismo tule prekršili že vseh deset zapovedi, edino kleli še nismo se mi zdi? Nič manj nismo pokvarjeni kot on, drugače ne bi mirno gledali, kaj počne. Saj se očitno tudi sam počuti krivega, saj se je prejle sam deval v nič, da je bešen in umazan zlikovec

in ne vem kaj še vse — to pomeni, da se zaveda!

POLICAJ: Zame je on en čisto navaden zakompleksan tip in zdaj se tule izživlja.

No. 2: Če prejle ne bi zajokal, bi mu še verjel. Kaj pa pomaga kesanje? Kar je enkrat storjeno, je storjeno.

STARA: Goddammit, kako le morete, vpricho nje, ki leži tam spodaj na snegu, hladna in sama?!

POLICAJ: Moment — on se je kesal že prej, še preden je deklica skočila čez balkon, že takrat so ga polivale solze, torej je vedel, kaj se bo zgodilo!

No. 2: Kaj pa, če je padla na kamion s perjem, ki je peljal mimo?!

STARA: Ali pa, če se je obesila z nogo na vrh za obešanje perila?!

POLICAJ: Mogoče jo še lahko rešimo!

Vsi so se začeli drenjati skozi vrata.

MICKEY: Grem še jaz!

OČE: Vino moramo še vzeti s sabo in salamo!

OTROK: Jaz pa boben!

Vtem so odstopali.

STRIC: Minny, pojdi za njimi, saj veš, polna luna je . . .

MINNY: Grem, Oton.

S stricem sva ostala sama.

STRIC: In kaj imaš zdaj od tega? Deklica je skočila v smrt, svojo moč si torej dokazal, imaš oblast nad živimi, lahko delaš z nami, kar hočeš, in kaj?

JAZ: No, kaj?

STRIC: Nobene sreče, nobenega pravega zadovoljstva ne vidim na tvojem obrazu. Bled si, izmozgan in nervozen kot kakšen Jezus. Da, prav kot Jezus. Če se misliš uničiti, povej, da bom vsaj vedel, in še bolje, če umreš kar zdaj, dokler sem še tu, tako te bom lahko vsaj pokopal, kajti ne vem, če te bo potem sploh še kdo hotel pokopati . . .

JAZ: No, no . . .

STRIC: Kaj, no, no?

JAZ: Petindevetdeset procentov ljudi ne počne v življenju drugega, kot da já, pije in izloča blato, to je zadnjič rekel Michelangelo serijski oddaji. Ali pa Leonardo, eden od teh dveh.

STRIC: ne zanima me, kaj pravita Leonardo in Michelangelo, zanima me, kaj misliš ti! Ali zdaj vidiš, da bese-da ubija? Ali zdaj vidiš, da ne moreš v noč in dan čarati s svojo dirigentsko paličico, ne da bi to povzročalo posledice?

JAZ: Ne moreš iz svoje narave.

STRIC: Mi smo se dvignili nad naravo in jo postavili podse!

JAZ: Poslušaj, stric, pojdiva dol, nima smisla, da se tukaj pogovarjava, saj vidiš, da govoriva eden mimo drugega.

STRIC: Nikamor ne greva, dokler mi ne poveš, ali si res ti prisilil deklico, da je skočila čez balkon?!

JAZ: Kaj, me boš zdaj ubil zastran tega?

STRIC: Robert, ali ne sprevidiš, da se vrtiš v krogu in stalno ponavljaš isto napako, kot da sanjaš, ne pa živiš? Ali ti nisem že z mladega govoril in te opozarjal, pusti to prekleto paličko, ne vrtil jo med prsti, ker so na vrhu teh občutljivi živčni vozli, ki razdraženi povečujejo moč koncentracije? Ali res ne moreš brez tega?

JAZ: Ne.

STRIC: Zavedi se, da te mladost ne opravičuje več. Star si trideset let.

JAZ: Stojim za tem.

STRIC: Kljub vsemu?

JAZ: Da.

STRIC: Potem pa naj gre vse k hudiču!

Skočil je k televiziji, jo zgrabil in vrgel čez balkon. Potem se je zagnal k policam in zmetal vrsto ali dve knjig čez ograjo.

Potem pa, adijo zgodovina! Adijo umetnost! Zbogom znanost! Ha, ha ha! Seveda, Robert! Potem pa v redu, če je tako, potem pa ni nobenega problema. Vse je blato, iz nadstropja v nadstropje vodijo odtočne cevi, polne dragocenega goriva . . .

Sklonil se je čez balkonsko ograjo.

Sežgite te fekalije tam spodaj!

Potem se je spet obrnil k meni in šel odločno k vratom.

V redu je, Robert, greva.

A že pred vhodnimi vratu naju je presenetil topot številnih nog, ki so se bližale iz vrhnjih nadstropij, in klci ljudi.

LJUDJE: Miha! Tone! Boris! Ančka! Marjan! Milan!

Janez! Stane! Kodrič! Endlicher! Franta! Jože! Zdenka!

Chlavaty!

Vpijoč so zdrveli mimo naju in se topotajoč oddaljevali. S stricem sva se napeto spogledala. Nenadoma so mu popustili živci in zgrabil me je za ovratnik domače halje.

STRIC: Kaj je to?!

JAZ: Ljudje so, siti življenjske energije! Teh pa nočeš videti, kaj?

STRIC: Ne enači kvantitete s kvaliteto!

Tedaj je prav blizu spodaj, na presledku med stopnicami, nekdo zjavkal. Stric je takoj skočil tja. Stekel sem za njim in zagledal človeka, ki je klečal na tleh zraven zaklanega bolničarja in ga skušal zvleči po stopnicah.

ČLOVEK: Ojoj, ojoj!

STRIC: Električar!

ČLOVEK: Nisem vedel, kaj mi je bilo!

STRIC: Robert —

JAZ: Ubil ga je stavek tiste plavolaske, to veš sam prav tako dobro kot jaz! V sosednjem stanovanju leži zaklan bolničar, je rekla. S tem mu je podpisala smrtno obsodbo. Tale človek je bil samo orodje v rokah njene volje.

Mirno sem odskakljal po stopnicah. Stric mi je osuplo sledil. Človek je ječal za nama.

ČLOVEK: Skočil je name v temi, ustrašil sem se, potegnil nož in —

Ko sva prišla pred stolpnico, me je stric spet ustavil.

STRIC: Robert, povej mi, odkrito — koliko si jih že pobil?

JAZ: Takole? Precej.

Molče sem šel naprej. Zasneženi travniki in ceste so se svetili v svetlobi polne lune.

Zdi se mi da kakih šestdeset, sedemdeset, ali pa še več . . .

STRIC: Sam?

JAZ: V začetku z nekaj prijatelji, zdaj pa že dolgo sam.

STRIC: Ampak, zakaj?!

JAZ: Ne vem, to je močnejše od mene. Ti nisi še nikogar ubil?

STRIC: Jaz? Sem, seveda, ampak za pravično stvar, ti pa sploh ne veš, za kaj se boriš.

JAZ: Borim se za svobodo ustvarjanja.

STRIC: A ti mogoče kdo kaj brani?

JAZ: Sam omejujem sebe. Iz katerega drugega razloga pa bi si izmislil tebe?

STRIC: A tako, ti si si izmislil mene? Zakaj pa? Za družbo? Ker je bila zemlja pusta, ali kako?

JAZ: Takole.

Tlesknil sem s prsti.

STRIC: Robert, ti si nor, če to misliš!

JAZ: Pa je čisto res! Izmislil sem si tudi tole stolpnico in sneg in vse tiste ljudi tamle! In veš, zakaj so zakurili ogenj? Zato, ker sem si jaz to izmislil!

Zasneženi travnik je bil pred našo stolpnico zares poln ljudi v pižamah, čez katere so imeli vržene plašče ali kaj podobnega. Nekaj korakov stran od deklice so zakurili velik ogenj, njo samo pa so okrasili z rožami. Stara je objokana hodila med ljudmi in jim ponujala olupljeno salamo, kar v kosu. Skoraj vsakdo si je odgriznil zalogaj, nihče ji ni mogel odreči. Oče je trepljal vsakogar po ramenu in ponujal pletenko. Nekje na robu svetlobe so skakali otroci in tolkli po bobnu. Pred deklico je klečal nagi policaj in krčevito jokal. Njegov kolega je stal poleg in se resnobno pogovarjal z Minny.

STARA: Nate, vzemite, kdo bo še salamo, šmrk, nate,

vzemite . . . Otroci, a bo kdo od vas salamo? Nate, vzemite, vzemite, ljudje.

OČE: No, dajte, tovariš Marguč, dajte ga še vi, ha, ha, no in potem pravi Avstrijec, koliko centimetrov? Ha, ha. Štirideset, rečejo zamorci. Ha, ha. Jaz se smejem, moja Vidka je pa res odšla. Še ne veste to, tovariš Marguč? Zapustila me je, ja. Pa veste s kom? Z generalnim direktorjem! Z zamorcem! Odšla sta v Španijo . . .

OTROCI: Am bam, pet podgan, štiri miši, v uh me piši, am bam, pet podgan, štiri miši, v uh me piši . . .

Ko sva šla s stricem med njimi in obstala pred deklico, je vse utihnilo. Objokani policaj se je ozrl k meni.

JAZ: Dajte ji zraven še vžigalice?

No. 2: Ima mogoče kdo vžigalice?

MARGUČ: Jaz jih imam!

OČE: Čakajte, čakajte, jih bom jaz nesel, ko sem že tak kreten . . .

Začel sem prižigati vžigalico za vžigalico in jih metati zraven deklice. Bil sem totalno odštekan.

JAZ: Deklica, deklica, me slišiš?

DEKLICA: Ničesar več ne moreš narediti, Robert, tukaj je odprt prostor.

Že ves ta čas je snežilo.

V Ljubljani, 19. 1. 82.

PESMI

Sobota

za Sandro in Chetwyna

Ko vozimo po B 1248
si sledijo vasi kot Wetwang ali
North Grimston za spuščajočimi se varovalnimi
ograjami, Wolds vozi za vaše udobje;
prostrani gozdovi se valijo proti vzhodni obali.
Zmrznjeni odsevi hladijo ornico
v srebrnih trakovih, umno poljedelstvo,
v ravnih črtah, dol, do točke,
do izgubljene meglene zvezde, pol zmrzle,
pol porušene.

Prihajamo v deželo prijateljev
v Kirkbymoorside, noseč ananas,
nekaj zanimivih knjig in dobrega bordoja.
Želim si, da bi bilo to sedaj, vedno, v uri
ko postane zgodovina nekaj nadvse prijetnega.

Sreda

Platonu in gospe MacAvoy
s številko 18 posvečam ta list
papirja, na katerega pišem;
če tehtam, vidim, kako spanec iz
mojih oči pada kot drobci kolača,
kot drobna luska s kraste na nosu,
ki me je motila ves teden.
Heinrichu Böllu, njegovim črticam,
škreblja moje pero po papirju.
S črnilom, ki ustvarja ljubko abecedo,
rišem načrt užitkov v ta sneg.
Kot da bi vlival življenje v podobo.
Ne ljubim mlekarja, toda rad imam
hrup njegovih opravil na pusti ulici.
Albertu Camusu, ki je, žal, mrtev,
saj opažam, da dlaka obožuje ta papir,
dlaka iz mojih brkov in kdo ve zakaj –
saj ne vem, kaj dela tukaj –
majhno jezerce, solze
ki jo počasi zbrisuje njeno drsenje.

Vržen med Antisemite

S tem vinom sem si gasil žejo,
jezik je počival v ustni votlini
potopljen v rdečkasto slino –
človek v krvavi kopeli.

Transcendence

Po ribah smrdeča postelja izpraznjenega srca;
pristanišče, zgrajeno za odhode, luški bari –
nizko mesto, tako toplo in rahlo, tukaj je tvoj način:
vzpenjanje po blatu, da bi dosegel zvezde.

Prihranki

Shranila je svoj denar
In skrila ga je
v pločevinko orientalskega čaja,
kjer je bil nekoč Twiningov čaj.
– Oh, koliko denarja imaš sedaj?
Nikoli mi ni dovolila, da bi ga preštel.
Položila je pločevinko v moje dlani,
svoje dlani na moje roke
pomagala mi je, da sem pretresel
njeno Twiningsovo pločevinko –
Desetaki in petaki,
šilingi in krone
so šklepetali na bankovcih.
To je bila njena pogrebina.
Premlad sem bil, da bi razumel.
Ko sem in ko je že bila mrtva,
nisem mogel razločiti smrti
v čajnih lističih, ki so se prikazovali
iz kitajske pločevinke.
Opazoval sem življenje, ki ga je nekoč vlagala vanjo.

Tudi mi imamo kraj, kjer nismo bili
 tolikokrat fotografirani in potem smo
 samo množice, ki vrejo iz jarkov v zemlji
 in zginevajo v dimu ali pa je
 to filmski obzornik pred filmskim obzornikom.
 Nočem vedeti in izgubil sem svoje ime
 in svoj obraz, dostojanstvenega nisem imel
 nikoli, samo enkrat, tako se mi zdi,
 na Glavni ulici, preden smo odšli,
 na prevozne ladje in v zvokih poslovenilnic dudašev,
 to je bila moja poza v vrsti stopajočih,
 v Andersonovih fotografskih arkadah in salonu,
 v svoji uniformi, nisem bil slok moški,
 čeprav sem takrat imel tak občutek,
 preteklost v očeh tistih, ki se vkrcavajo,
 moj lastni obraz, uokvirjen na mizici,
 preko katerega bodo lahko drsele njene oči,
 oči mojih sinov, dneve in noči bom vztrajal,
 malo ovenel, kot si bodo drznili reči.

Bel je januar in učenci so že obrabljeni,
 stopinje v snegu vodijo h glasovom zvonov.
 To je Škotska, jaz pa pazim na mrtve učitelje.
 Roka vrti globus, rekoč 'Galileo'
 v mrzli učilnici, v oblaku krednega prahu.
 Učitelji, že mrtvi, pozabite na neravne črte
 moje približne stavčne analize, slovnice otroštva,
 obsedenost z neskončnimi spraševanji, tihe vaje,
 v trenutkih obsedenosti, drveči krohot
 trdih jezikov, spominjajočih na žvrgolenje jeznih Rjev.
 'Kakšne vrste ljudje so bili cezariji? Bi dvignili sekire,
 tam na obzidju, nadnje? Bi branili svojo domovino?
 Nadaljujte s prevajanjem. To vam bo koristilo!
 Horac. Livij. Ballantyne. Sem že zgodovina.'

* Na Škotskem uporabljajo za učitelja (schoolmaster) izraz **dominie** (op. prev.)

Škotski pesnik **Douglas Dunn**, eno najpomembnejših imen sodobne poezije, pisane v angleškem jeziku, kot ugotavlja v svojih ocenah angleška in ameriška literarna kritika, je izdal naslednje pesniške zbirke: *Terry Strret* (1969), *The Happier Life* (1972), *Love or Nothing* (1974), *Barbarians* (1979) in *St. Kilda's Parliament* (1981). Objavlja v vseh pomembnejših angleških in ameriških literarnih revijah in časopisih. Objavljene pesmi so prevedene iz njegovih zadnjih treh zbirk. Prevedel jih je Denis Poniž.

PESMI

Marioneta iz Schawinga

Ujević pravi: prava samota vodi naravnost
v zločin.

Res: ves tisti dan, od trga do trga
se je na hoduljah smejalo poulično gledališče.

Eden, bela in razvlečena, nevesta,
je hlipal in plesal najbolj dostopno.

Četrto leto, zgrožena, sem pristopila
in mu razbila glavo. Od tedaj v profilu
vedno prebledim ob vonju mavca.

Aqua

Odkar sem tu nisva spregovorila niti besede.
Samo mokri goltniki. Kamenje v roki metalca.

Šljap! Šljis! kdo tu misli na potovanje,
razprostiranje velikega slovarja pod V
pravi aqua

Aqua v vsakem mineralu: 70 % mojega telesa.
Mojega tu in tam.

Vrt dobre nade

Zakaj moram prav jaz, ki mirno hodim
in gledam okno preko ulice,
moram drugače

da bi se počutil bolje.

Menjati smer: tam postati
tu kreniti, ne da bi si olajšal pot
temveč da ne bom priča

drage bodočnosti ki pada na veke,
na tvojo darovito neprevidnost.
Dnevna piščal mi svira zaradi sreče,
gleda nas kot večšina,
neizmerno otožen gladki plazilec
pripravljen v znaku krila.
Ta hipnost, dvojno usmerjeni
obraz, pazi! to je obljubljeni želja mrtveca
ima nalogo, zato je miren
je odsoten, ker se srečuje
z našim razprodajnim izgnanstvom
ne premika se, ne beži, ne razlikuje
krivice z neugledno vsebino:
človek ne more reči da mu manjka
samoljubnost njegove ljubnosti,
krotkost najbolj osebnega suma
ali veliki dnevni bes, vendarle.

Neko popoldne in še prej
v nekem trenutku brez zavesti
se je razrahljala pozornost
ulica me je prehitela
in na koncu poletja ni bilo
ničesar čvrstega v razmerjih,
pokončni vrednosti moje iznajdljivosti.
Ustavil sem se, pogledal levo in desno
upajoč na naprej, govoreč nazaj
medtem ko je občutljivost simetrično dodajala
ironijo: ne moreš pospraviti obraza,
vzburkanega neba, saj se tudi najmanjše drevo
razcveta in detajlno razporeja
med obrvjo in nožnimi glagoli
prikrivajoč poznavanje naravnosti:
na pismo odgovarjaš z usti polnimi katrana,
na zeleno ti spuščam enocelično plazenje glasov

Zato, za marsičem drugim puščam tretjo osebo ednine
dogovor da sva dva dečka
ki imata hladne brke nekje v svetu
in se vračam na posamezno,
do okna ki zre v
vrt dobre nade.

Morda je to ljubezen.

Uganka

Popoldne drobno udarja.
V telesu so dejstva
od daleč berljiva.
Samo, je to sled?
lestve, na kateri kiparja
obsipa prašna moč?
utež s spominom
na težo?
načrt, na katerem se
strah pred praznino
polni z novim dogajanjem?

Prej so uganke prihajale
in slovarja
koledarja in zgodovine bolezni
ki so prvokrat bile **prvikrat**
v časih
ko se je prah premikal
in tisto nekaj
ne vedoč, da ga spremlja
samo elegija bodočih vidcev
ki jih nihče nikjer ne bo slišal
ker je njihov prostor neizčrpen
kot so to vijuge na telesih
kamerunskih Indijancev ali ptic,
saj je vseeno.

Razkrivanje misli

Neko predpoldne ali nekaj gibov
kasneje, se človek lahko spozna z
bodočnostjo: podaja roko, nagiba veter
z ene na drugo stran okna (ker je že vstopil
v prvi napor) zvija naglo nadaljevanje
našmeha in lušči tobacco z vonjem suhe
šmoke v sliko ladje ki še radostno odriva
od ostalih možnosti.
Zdravo in srečno

Mimikrija

Opoldne je zid skoraj brez sence.
Na vrhu se poskušam obvarovati z odločnostjo martinčka,
ki se vzpenja.
Čeprav mirujem, martinček zaznava nevarno razliko med
zidom in koleno. Otrpne. Zeleni lošč na hrbtu postaja prah.
Stisne se k zidu. Misli, da je neviden.
Da je z mimikrijo pregnal nevarnost.
Tako izvoskan je podoben ročki glinaste posode.
Ne ve, da ga vidim večkratno: njega, njegovo
preobrazbo in njegovo metaforo.

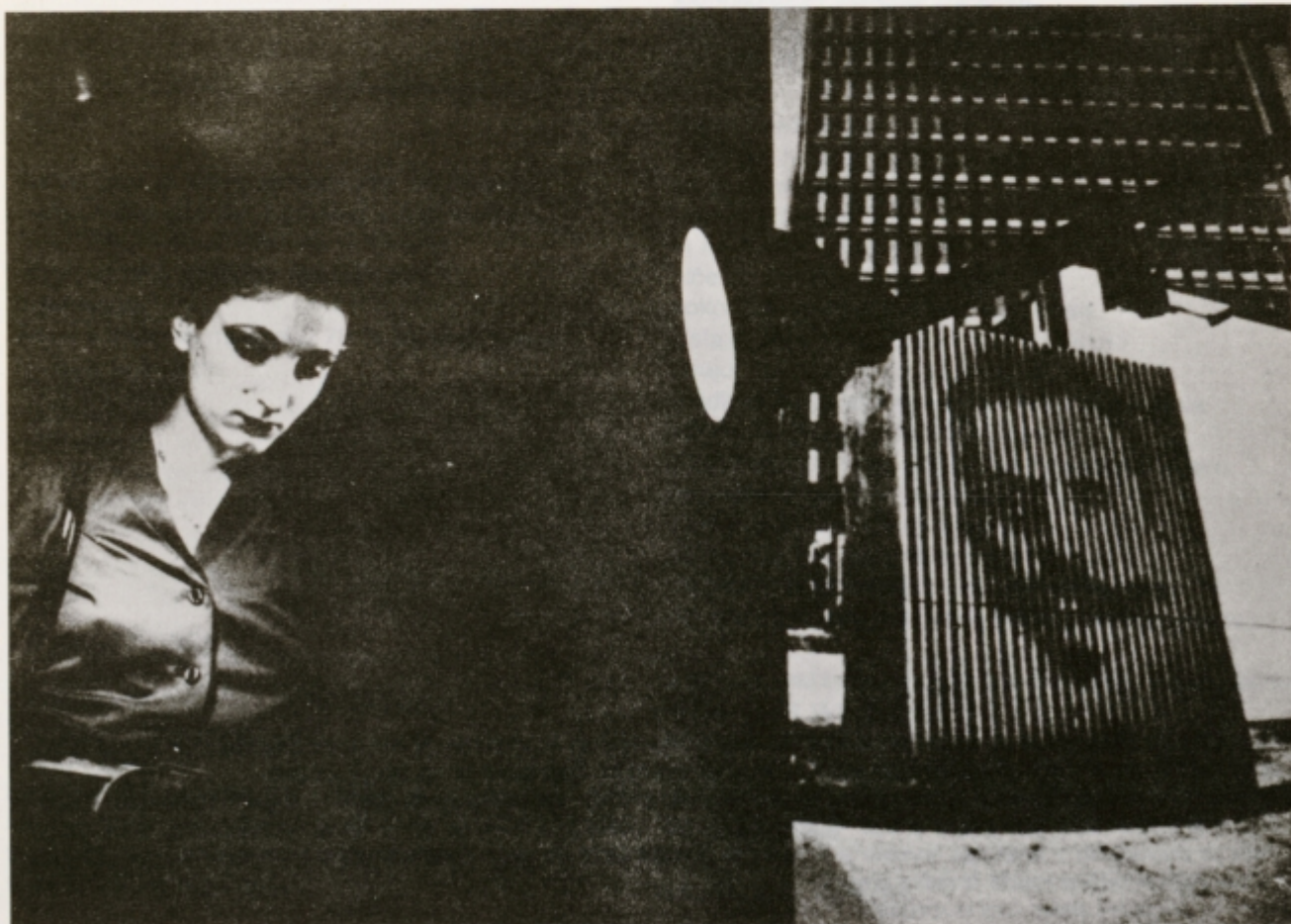
*Neda Miranda Blažević se je rodila leta 1951 v Gračcu. Osnovno šolo in gimnazijo je končala v Zagrebu, kjer je tudi diplomirala na Filozofski fakulteti primerjalno književnost in sociologijo. Zaposlena je na Radiu Zagreb. Objavila je naslednje pesniške zbirke: **Zebra preko St. ruka** (1976), **Vrt dobre nade** (1979), skupaj z Daliborjem Jelavićem pa je izdala tudi knjigo pesmi in risb **Mimikrija** (1976). Izdala je tudi knjigo novel **Razglednica** (1979). Šest njenih pesmi je prevedenih v antologiji hrvaške avantgardne poezije **Ubili so ga z opekami** (1981). Sodi med najznačilnejše predstavnike sodobne mlade hrvaške poezije. Pesmi je prevedel, delno tudi iz rokopisa, Denis Poniž.*

FV 112/15

Skupina FV 112/15 je povezana z dvema področjema – z gledališčem in z diskom. Kako je prišlo do združitve teh dveh, na prvi pogled različnih dejavnosti? Kolikor vem, ste bili najprej gledališka skupina, ki se je pozneje začela ukvarjati z organizacijo torkovih disko večerov.

Neven: Gledališče kot sveta, sterilna institucija lahko obstaja samo, ko je mrtvo, ko eden od razredov (razred na oblasti) iz kakršnihkoli razlogov uporablja kulturno truplo kot svojo ideologijo. V tem smislu nismo gledališka skupina, ki se je začela ukvarjati z diskom. Smo gledališče. Delamo tisto, kar so delali Shakespeare, Stanislavski, Mejerholjd... Nismo niti paraziti niti maniaki, ki odopavajo grobove in uživajo v še mlačnih telesih, žrejo drobovje, gnetejo oči, pljuča. Zemira: Prve predstave FV-ja so bile narejene v okviru diska, konkretno v Discu študent leta 81. Ves čas, ko smo pripravljali prvo predstavo, smo razmišljali o tem, kako bi spremenili standardno gledališko situacijo – publika pride, odsedi, odgleda in gre. Disko je bil idealna rešitev. Vstavitev predstave v disko, med plesno glasbo, je razbila »umetniški

ritual« predstave kot posebnega kulturnega dogodka. Drugi razlog je tičal v tem, da smo hoteli privabiti povsem določeno publiko in z glasbo kot najbolj komunikativnim medijem je bilo to najlažje storiti. Dejstvo, da smo potem nadaljevali z organizacijo stalnih večerov punkovske – novovalovske muzike, je bilo posledica tedanje konkretne situacije v Forumu in znotraj ljubljanske kulturne scene. V disku Študent so vrteli pretežno starorockovsko muziko, obenem pa v Ljubljani ni bilo prostora, kjer bi se predstavljala punk in novi val, kjer bi nastopali bendi ipd. Gledališče pa ima seveda zakonitosti, ki se jim ne moreš izogniti – ni mogoče vsak teden delati nove predstave, kar pomeni, da si omejen na nekaj nastopov letno. In še eden – materialni razlog za to, da smo prešli v organizacijske vode – pogoji, v katerih delujejo gledališke skupine v Forumu (isto je z bendi), so katastrofalni po prostorski plati in bedni po finančni, omogočajo kvečjemu delovanje revnega gledališča ali recitatorskega krožka. Vključevanje v cel niz organizacijskih zadev je bil edini način, da sebi in tudi drugim (kolikor je pač možno, če delu-

ješ v tako marginalnem okolju) ustvarimo materialne in tehnične pogoje za način dela, ki nas zanima, to je množično medijsko kulturo.

Vedno nastopate s predstavo samo v okviru diska?

Z: Da. Disko je del predstave ali obratno, predstava je del diska. Glasba, seveda rock, je vsem nam glavni identifikacijski okvir in je zelo vplivala na naš način dela v gledališču. To je mogoče še en razlog za združitev gledališča in diska. *Pomen, ki ga pripisujete glasbi, me spominja na kabaret. Mogoče bi lahko kaj povedali o povezavi med predstavo, diskom in kabaretom.*

Z: Ko smo začeli delati v gledališču in potem tudi v disku, smo pogosto uporabljali kabaret kot zgled. Danes zame ta pojem nima za naš način nobenega posebnega pomena in mislim, da tudi ni med njimi nobenih vzporednic.

N: V dvajsetih letih tega stoletja sta se množična glasba in gledališče za množice razvijala vzporedno in ravno kabaret je bil prostor njihovega skupnega delovanja. Potem sta se razvoja tehnologije prenosa zvoka in prenosa slike razšla. Tehnologija zvoka je postala dostopnejša množicam (popularna muzika), na drugi strani pa je tehnologija slike (video film) še vedno težje dostopna.

Kabareji predstavljajo tisto iznajdbo, znotraj katere je gledališče adekvatno zaživelo, vendar bi bilo direktno prenašanje glasbe in drugih »domislic« dvajsetih let v današnji čas nesmiselno. Diskoteke lahko pojmuje kot kabareje, oropane svojih vizualnih lastnosti, stvari pa le niso tako enostavne in pri zdajšnjem delu v gledališču in pri oblikovanju disko programa nam zgodovinske primerjave nič ne poma-

gajo.

Kakšen je vaš odnos do institucionalnih, družbeno priznanih gledališč? Koliko pri svojem delu izhajate iz njihove tradicije in katere razlike opazate, ko gre za družbeni položaj, način gledališkega dela ipd?

Z: Imamo zelo malo skupnega z institucionalnim gledališčem in z prevladujočo gledališko prakso. Ne vem, če je treba posebno opredeljevati vse razlike, ki označujejo odnos institucionalno/družbeno priznано – alternativno/marginalno (ki ne veljajo samo za gledališče) ter se kažejo predvsem v različnih materialnih pogojih dela. Mogoče bi izpostavila le nekatere ključne točke, tipične za institucionalno, pa tudi za del alternativne, eksperimentalne in podobne gledališke produkcije, ki smo se jih pri našem delu zavedali in tudi izrazito odstopali od njih. To je predvsem odvisnost gledališkega dela od literarne osnove, ki naj bi jo predstava več ali manj svobodno interpretirala; instrumentarij, primeren takemu gledališkemu postopku, sestavljajo: igra, pretežno realistična, tu pa tam »fizična«, dogajanje skozi dramske zaplete in razplete, psihologizacija in karakterizacija likov itn. itn. Za večino ljudi je to še vedno gledališče par excellence, zgodovinsko gledano pa so to lastnosti gledališča v »zlatem« obdobju kapitalizma. Nešteto inace je do danes v glavnem izčrpalo svoje izrazne možnosti; theater absurda je že zdavnaj pokazal skrajne domete takega gledališča, ki pa še vedno obstaja in bo še dolgo obstajalo, čeprav je s stališča razvoja umetniškega/gledališkega jezika nepotrebno.

Dolgo že sledim dogajanju v institucionalnih gledališčih,

sčasoma pa se to izkaže kot nekoristen trud, ker se stvari ne premaknejo s točke, zakoličene pred stoletjem. Vi torej ne uporabljate literarnega teksta kot osnovo za predstavo?

Z: Uporabljamo sicer tekste, ampak ne kot vsebino, ki bi jo interpretirali, temveč sta pisana in govorjena beseda zastopani enakopravno z ostalimi gledališkimi sredstvi: igro, fotografijo, lučmi, glasbo.

Kaj mislite o Kugla glumišču, ki tudi odstopa od literarnega gledališča?

N: Kugla je zame edino gledališče v jugoslovanskem prostoru, ki uporablja relevanten gledališki jezik, čeprav se Afera Gigant (zadnja predstava Kugle) vse preveč naslanja na linearno strukturo časa meščanskih gledališč.

Z: Nisem videla zadnje predstave, vendar pa se mi zdi zanimiva, da obe frakciji Kugle uporabljata nove medije –

film in video.

Kako nastajajo vaše predstave oz. kako je nastala predstava »Dišalo je po pomladi«, s katero ste nastopali na Spomladanskem festivalu v Križankah?

Z: Predstav ne delamo kot celoto, temveč kot posamezne projekte/scene, ki jih potem združujemo ali pa z ostrimi rezi povdarjamo njihovo avtonomno strukturo. Začetna ideja je lahko tekst, bolj pogosto kakšen gledališki, filmski, literarni postopek, ki ga hočemo analizirati, in na to osnovno idejo se navezujejo dodatne asociacije, reference, pomeni. Predstava »Dišalo je po pomladi« je sestavljena iz petih projektov – prvi: »Bela scena« (vsako sceno/projekt poimenujemo) je nastal tako, da smo hoteli ustvariti vzdušje klasičnega, meščanskega (realističnega, psihološkega), gledališča, katerega postopki so v gledaliških hišah še danes »aktualni«. Kombinirali smo posamezne elemente takega gledališ-

kega postopka: dialog (o ljubezni), ki samo v tej sceni poteka v živo, igra je realistična, kostumi verodostojni, rekviziti tipično gledališki. V kontekstu cele predstave so ti gledališki postopki izkarikirali sami sebe.

»Jugoslovanski sen« je naslednji projekt. Scenskega dogajanja ni, prikazujemo samo diapozitive s slikami iz naše jugoslovanske preteklosti in sedanjosti, zvočno opremljene s Titovim govorom iz leta 47 ter pesmijo iz obdobja ekonomske prosperitete (Da čekič imam ja). Od revolucionarnega zanosa do danes.

»Killerja«, tretje scene, smo se lotili iz druge točke, iz grošnega kriminalnega romana jugoslovanskega avtorja. Literarne obrazce kriminalke in zelo zanimiv jezik dialoga smo poudarili s uporabo filmskih stereotipov istega žanra. Njegove značilnosti so izpostavljanje jezika kriminalke in

prepletanje s politično retoriko, odnos moški–ženska znotraj tega, izrazito filmična igra, diapozitivi kot scensko ozadje in povdarjena uporaba scenskih luči.

»Ruska scena« (ali Tehnologija) je nastala z združitvijo dveh delov – prvi del sestavljajo teksti iz obdobja ruske avantgarde (Majakovski, Mejerholjd, Lunačarski, Tatlin . . .) in misli o tem obdobju v umetnosti (Vidmar, Krleža . . .). V prvi verziji je istočasno z govorenimi in pisanimi teksti potekalo scensko dogajanje. Pozneje smo ga opustili, ker se je pokazalo kot neizvedljivo tisto, kar smo hoteli doseči – atmosfera tedanjega gledališča (npr. Mejerholjdovih predstav in uporaba konstruktivističnih dosežkov). V drugem delu »Ruske scene« je prizor padanja snega, zvočno opremljen s pesmijo o Stalinu J. Jevtušenka.

Sledi odkrivanje besede avantgarda, izpisane na panoju, in

Vse fotografije: Jane Stravs

prehodni projekt »Manekeni« (ali Tu smo, vaši smo) — prepletanje socrealističnih in reklamnih tv poz v ritmu disko muzike.

Zadnja scena »Vampirors« (ali Jezikovno razsodišče) je nastala kot naša obdelava stereotipov grozljivke — srhljivke — melodrame.

Ta opis je, v bistvu, že moja interpretacija predstave. Verjetno pa bi vsak od FV-jevcev drugače razložil postopek dela. Predstava »Dišalo je po pomladi« je bila najpogostejše označena kot politična. Kaj menite o političnem teatru in umetnosti nasploh?

Z: Ko govorimo o političnem teatru, je situacija precej zmedena. Na eni strani gledališča, v zgodovini poimenovana politična, npr. Brechtovo gledališko delo, na drugi stani pa trditev, da je vsako gledališko/umetniško delovanje politično. V današnjih pogojih se mi zdi interpretacija našega gledališkega/umetniškega početja bolj relevantna s stališča te trditve, kot opredeljevanje v imenu političnega teatra. Vsako umetniško in kulturno delovanje pomeni izražanje lastne politične oz. ideološke pozicije in stališč. Vprašanje je samo, kakšna je ta pozicija. Naša predstava je zasnovana kot ideološko eksplicitno, odprto, analitično izražanje lastnih mnenj. Seveda smo v njej uporabili veliko konkretne politične simbolike, ponekod v smislu angažiranega sporočila (»Jugoslovanski sen« je primer neposredne uporabe politične simbolike), bolj pogosto smo se poigrali s politično retoriko in gestikulacijo v odnosu do drugih simbolov (npr. v sceni Vampirors so politični znaki bolj diskretni in deformirani).

N: V predstavi ni niti približno toliko »političnosti« kot jo je v vsakdanjem življenju, komunikacijah, v vsej družbi. Znaki, uporabljeni v tej predstavi, so izključno znaki družbe, v kateri živimo. Ko že govorimo o političnih znakih, se mi zdi zanimivo, da je občinstvo najbolj opazilo ravno te znake in res je, da so ljudje najpogostejše omenjali predstavo kot politično, česar nismo pričakovali.

Beseda avantgarda je z velikimi črkami izpisana na panoju. Kaj ste hoteli s tem — opredeliti predstavo kot avantgardno? Ne. To je najbolj bedasta obrazložitev. Beseda avantgarda nima tako izpostavljenega mesta na sceni zato, ker bi mi imeli svoje delovanje za avantgardno, ravno obratno. Ta atribut je že tako izrabljen, da govori samo o svoji izrabljenosti in ne opredeljuje umetniške produkcije kot resnično radikalno, novo, drugačno.

Tehnika ima zelo pomembno mesto v predstavi, mislim na uporabo diapropjektorjev, ozvočenja, luči. Zakaj?

N: Najbrž zaradi filmov in rock koncertov. Pred množico ljudi je človek na sceni majhen. Poleg tega se gledališka dramatičnost doseže z literarno zgodbo, z interpretacijo glavnega lika, masovnih scen itn. Tak način gledališkega dela zahteva relativno majhne prostore, dobro akustiko, drago scenografijo, kostumografijo in gledalca, navajenega na dolgo, mučno in neudobno koncentracijo.

Zvok smo od samega začetka uporabljali medijalno. Pri nastanku prve predstave je bil play-back edina rešitev, izhod v sili, saj je bil prostor, v katerem smo nastopali, totalno nea-

kustičen, tudi šolani igralci bi ga težko obvladali, nismo pa imeli niti približno tako dobre aparature, da bi predstavo ozvočili z mikrofoni. Pozneje smo zvočne izkušnje prenesli na vizualno področje in začeli uporabljati diapropjektorje in luči. Vsa ta tehnika je pomenila tudi osvobajanje od klasičnih gledaliških postopkov in nam je omogočila hitre spremembe tempa, dinamiko, ki bi jo sicer težko ustvarili.

Presenetil me je tehnični perfekcionizem, ki ni običajen v amaterskih gledališčih.

N: V naši predstavi ni ničesar, kar bi bilo podobno tehničnemu perfekcionizmu. (Kar pa zadeva amaterizem — ne počutimo se kot amaterji in še manj kot ljubiteljsko gledališče. To so družbeno vsiljene opredelitve.) Ne gre torej za tehnični perfekcionizem niti v kvaliteti opreme niti v načinu dela z njo. In to ne samo, če se primerjamo z debelimi mogotci tipa KDIC, RTV, SNG, temveč tudi v odnosu do bolj vsakdanjih dogodkov kot so npr. rock koncerti. Tisti hip, ko smo spoznali, da metode produciranja danes prevladujoče umetnosti niso nič drugega kot mistifikacija tehnologije, ki na ostalih področjih veliko hitreje odmira, nam je postalo jasno, da je uporaba določene tehnike sestavni del umetniške govorice. Tisto, kar hočeš povedati, je določeno s tem, kako boš to povedal in obratno.

V predstavah le redko uporabljate pravo gledališko igro...

N: Gledališka igra na sploh ne obstaja. Skozi zgodovino se je zvrstilo ogromno gledaliških obdobij in večina njihovih ostankov eksistira še danes. Naš SNG, Kabuki, NO, Broadway in še veliko tega predstavlja gledališče. Igra v Kabukiju je zelo drugačna od igre v viktorijanskem gledališču. Mi uporabljamo pri igri vse obrazce, ki jih poznamo, odprti smo do šablon vzhodnega gledališča, industrijskega gledališča (Mejerholjd, Stanislavski), filmskega, radijskega odnosa do igre, happeninga itn. Nekatere stvari poznamo bolj, druge manj. V zadnji predstavi smo najbolj sledili izkušnjam filma, performance, stripa. Pri odločanju o tem, kaj v predstavi povedati z igro, kaj preko diasov, play-backa, kako uporabiti luči, scenske materiale, imajo vsi ti postopki in mediji enako težo.

Z: Saj ves čas govorimo o tem, da nam ni do tega, da bi kakorkoli sledili izraznemu jeziku »pravega« gledališča. Igra v tej predstavi se je naslanjala na filmske izkušnje, čeprav ni filmska; to je bilo očitno, ko smo predstavo posneli na video. Igra je namerno reducirana, okleščena, kar je tudi normalno, saj je ravno igra vedno predstavljala steber gledališča in se pri njej demistifikacija tudi začne.

Večkrat ste omenili film, očitno ima zelo pomembno igro pri oblikovanju vaših predstav?

Z: Da, vendar to ni samo vprašanje filma, ampak vseh medijev. Naše gledališko početje je rahlo paradoksalno — opredeljujemo se, čeprav ne preveč trdno, znotraj gledališke tradicije, na način našega dela pa veliko bolj vpliva produkcija masovnih medijev, ki nam predstavlja najbolj pomemben referenčni okvir. Podobno velja za rock kulturo. Masovna kultura se je vedno prepletala z umetnostjo. Nekako v tem polju lahko najboljše opredelimo naše početje.

V Ljubljani, 20. 08. 1982

POLITIČNA VLOGA TISKA V SOCIALISTIČNEM SAMOUPRAVNEM (NESTRANKARSKEM) SISTEMU*

1. Uvod

V tem prispevku ne nameravam (in glede na predvideni obseg tudi ne morem) celovito obravnavati glavne ustavne dolžnosti tiska (in drugih sredstev javnega obveščanja), namreč njegove dolžnosti resnično in objektivno obveščati javnost.¹ O tem je bilo namreč ob kosovskih dogodkih tudi z najvišjih mest povedano toliko in tako jasnih besed, da ne vidim potrebe po njihovem nadaljnjem načelnem premlevanju, temveč le po njihovem doslednem uresničevanju.² Obravnavati nameravam le dve vprašanji: ali je družbeni položaj tiska pri nas tak, da mu zgoraj omenjeno ustavno dolžnost "resnično in objektivno obveščati javnost" omogoča tudi v polni meri uresničevati (točneje: v meri, kakršno objektivno dopušča dosežena stopnja ekonomske in politične razvitosti naše družbe – upoštevajoč seveda tudi to, da bo zaradi subjektivnih slabosti realizacija vedno pod objektivno dosegljivim optimumom), in kot drugo – vprašanje normativne ureditve in praktičnega uresničevanja ustavne dolžnosti sredstev javnega obveščanja "objavljati za javnost pomembna mnenja in obvestila organov, organizacij in občanov" (podčrtal M. K.) – oziroma ustrezne ustavne pravice občanov,³ kar štejem za eno od najpomembnejših ustavnih jamstev za to, da tudi v našem sistemu pluralizma samoupravnih interesov oziroma nestrankske demokracije, kjer javnost ne more tehtati med vladnimi "resnicami" in opozicijskimi "protiresnicami", v tisku ne bi mogel obveljati monopol "uradne" resnice.

Tema celotnega strokovno-znanstvenega srečanja "Ziherlovi dnevi 1982" je obvladovanje in preraščanje kriznih pojavov v naši družbi. Ker namerava naša družba te krizne pojave obvladovati in preraščati na demokratičen način, o pomenu in vlogi sredstev javnega obveščanja pri tem načelno najbrž ni treba izgubljati dosti besed, s tem pa tudi ne o dolžnosti teh sredstev, zlasti tiska, da z objavljanjem mnenj občanov pomagajo odkrivati pojavnne oblike in vzroke te krize in negativnih pojavov v družbi sploh, iskati sredstva in pota za njihovo premagovanje itd.

Naslov 7. skupine, v kateri sem bil povabljen k sodelovanju, se sicer glasi "Množično komuniciranje in kriza javnosti" in moram priznati, da ga ne razumem povsem. Nisem komunikolog in bi laično, če že moram tudi na področju komunikologije najti neko krizo, o kateri naj bi potem razpravljali, raje govoril o krizi zaupanja pri družbenem komuniciranju in to na obeh straneh: pri "obveščanih", ki uradnim informacijam dostikrat ne verjamejo, njihove "protiinformacije", ki so za uradne kroge lahko seveda kočljive, pa tisk včasih nerad objavlja in jih pri tem ovira; a tudi pri "obveščevalcih" (tistih od zgoraj namreč), ki še vedno niso povsem prepričani, da so naš samoupravni sistem in ljudje v njem že polnoletni ter sposobni in upravičeni, da so o vsem, kar se dogaja, "resnično, objektivno, popolno in pravočasno" obveščeni, v

"protiinformacijah" od spodaj pa še vse prepogosto vidijo zle nakane, ogrožanje lastnih pozicij itd. Tiska v tej simplificirani shemi seveda ne uvrščam ne gor ne dol, ampak s simpatijo spremljam njegove vse pogostejše nastope v vlogi odprtega in kritičnega obveščevalca tudi o kočljivih rečeh ter njegove težave, kadar se znajde tudi on v vlogi nemočnega "obveščanca", z antipatijo pa zavračam zlasti posamezne recidive neutemeljenega in včasih celo arogantnega⁴ zapiranja njegovih strani (kot da so zares **njegove**), kadar želi kdo povedati kaj takega, kar ni vseh bodisi tisku samemu bodisi tistim, ki so jim vodilni pri tisku dejansko odgovorni (vmes je pa žal še tista najmanj sprejemljiva varianta, ko tisti pri tisku samo mislijo, da onim zgoraj nekaj ne bo vseh).

Toda kriza zaupanja najbrž ni več specifično komunikološka tema in tako se mi zdi plodnejše, da bi se 7. skupina posvetila raje iskanju poti in sredstev, s katerimi bi množična občila lahko učinkoviteje prispevala k "obvladovanju in preraščanju kriznih pojavov" na gospodarskem, političnem in drugih področjih našega življenja. Tako je intonirana tudi kratka obrazložitev, navedena pod citiranim naslovom 7. skupine v programu srečanja, ki smo ga prejeli, in tako bom skušal usmeriti tudi svoj prispevek.

2. Politična vloga tiska pri nas

Vsakemu politično razgledanemu človeku je znan izreden pomen, ki ga je tisk odigral kot relativno samostojna politična sila npr. v ZDA pri razkritju watergatske afere in padcu Nixona ali z objavo (s pomočjo vrhovnega sodišča!) t.i. pentagonskih listin o vietnamski vojni, v Franciji (Canard enchaîné) pri razkrivanju Giscardove "diamantne afere" in s tem pri pripravljanju terena za njegov volilni poraz, v Zvezni republiki Nemčiji (hamburški Spiegel) pri diskreditiranju Straussa itd. – ali na drugi strani v pripravljanju "praške pomladi" 1968 in pri krepitvi moči poljske "Solidarnosti". V navedenih (in drugih) zapadnih primerih seveda nikoli ni šlo za uvajanje revolucionarnih sprememb, ampak le za sprožitev legalnih sprememb znotraj obstoječega političnega sistema. Tudi pri nas personalnih, koncepcijskih in drugih sprememb znotraj obstoječega sistema ni bilo tako malo (Džilas, Ranković, nacionalistično-liberalistične deviacije 1971 itd.), a reševanja stvari v smeri, kakršna je potem prevladala, nikoli ni sprožil ali pri njem odigral vsaj relativno samostojnejše vloge naš tisk (tudi v obratni smeri, pri podpiranju kasneje politično poraženih tendenc, v bistvu ne). Pa bi jo sploh lahko, bi bilo to v duhu našega političnega sistema?

Če je celo na Zapadu, kjer bi človek mislil, da je ves politični prostor pokrit z različnimi in med seboj nasprotujočimi si strankarskimi interesi, tisku uspelo, da je v nekaterih odločilnih trenutkih odigral relativno samostojno vlogo, zakaj to ne

* Referat na "Ziherlovih dnevih" 21. in 22. oktobra 1982 – Škofja Loka.

bi smelo biti možno pri nas? Omenjene politične "zmage" tiska seveda niso padle v prazen politični prostor – vedno so jih izkoristile posamezne politične sile in največkrat so jim bile tudi že od vsega začetka namenjene, toda kljub vsemu obsežnemu strankarskemu aparatu in sredstvom, ki jih imajo stranke v politični borbi zakonito na voljo, jih niso izpeljale te stranke s svojimi funkcionarji, poslanci in aktivisti, ampak posamezni nestranski časopisi ali celo posamezni novinarji. Da je prve k temu gnal tudi povsem poslovni interes (višja naklada, boljši zaslužek), druge pa (poleg političnih prepričanj) gotovo tudi osebne poklicne ambicije, je seveda jasno.

Da bi v našem sistemu tisk lahko samostojno začel rušiti Djilasa, Rankoviča ali kakšne republiške voditelje, dokler je njihova politika nesporna in uživa vsaj videz politične legalnosti, bi bilo iluzorno misliti. Toda tudi v okviru splošno sprejete politike ugotavljamo zlasti zadnji čas vedno več primerov njenega kršenja, skrajno neodgovornega ravnanja in podobnega – pa prav malo primerov (ali celo nobenega, če se omejimo na "višje ravni"), da bi krivce odkril tisk s samostojno akcijo. Za to imamo seveda UJV, tožilce, inšpekcije in podobne organe. Toda take organe imajo tudi na Zapadu, pa še stranke, ki druga drugi gledajo pod prste (kadar niso v španoviji), pa je vendarle bil včasih tam prav tisk tisti, ki je moral kaj izvrtati, da je prišlo na dan. Pri nas, kjer so včasih "v španoviji" prav tisti, ki bi po uradni dolžnosti morali drug drugemu gledati pod prste, bi torej lahko pričakovali, da bo tovrstnega "dela" za tisk kvečjemu še več in ne manj. Če v praksi dejansko ni tako, je to najbrž zadosten razlog, da se vprašamo po vzrokih.

Kardelj pravi v "Smereh razvoja"⁵, da bi pri nas tisk moral izražati "množico samoupravnih interesov kot tudi stanje družbene zavesti pri spoznavanju skupnih družbenih interesov", da pa v praksi seveda ni vedno tako, in dodaja, da "še vedno nimamo izoblikovanega jasnega koncepta odnosov na tem izredno pomembnem področju družbenega življenja, kar v praksi poraja vrsto problemov, včasih zaradi ozkosrčnega omejevanja svobode tiska, včasih pa zaradi njene zlorabe". Poudarja, da moramo "ponovno kritično pretehtati stanje na področju javnega komuniciranja" in da smo "na tem področju preveč siromašni z ustreznimi demokratičnimi oblikami dogovarjanja kakor tudi pri razjasnjevanju in razčiščevanju odnosov pa tudi glede institucij za urejanje sporov". V tem okviru omenja tudi "vprašanja, ki se nanašajo na **položaj in družbeno odgovornost tiska**" (podčrtal M. K.), "notranje družbenoekonomske in politične odnose" v tej dejavnosti, "vprašanje narave družbene odgovornosti ustanoviteljev, vprašanje odnosov med ustanovitelji in novinarji" itd.

Že to, kar sem iz Kardelja o tej problematiki povzel (in seveda še zdaleč ne vsega), kaže, da gre za zelo širok spekter problemov. Smo od leta 1977, ko je Kardelj to napisal, že kakšnega rešili? Kasneje bom pokazal, da niti tistih demokratičnih oblik, ki jih je že leta 1973 normativno predvidel zakon o javnem obveščanju, v praksi nismo uresničili – kje šele, da bi razvili še kakšne nove.

Čas je torej, da bi se teh vprašanj resneje lotili. Ob tej priložnosti bi skušal prispevati le nekaj misli o vprašanju, ki se mi zdi bistveno, namreč o položaju in družbeni odgovornosti tiska.

V svoji monografiji o ustavnih svoboščinah in pravicah⁶ navaja dr. Jovan Djordjević tri temeljne pogoje za obstoj pravice do informacije in za informativno funkcijo v samoupravi demokratičnega sistema: svobodo informacij, neodvisnost informacijskih sredstev in pluralizem informacij. O drugem od teh treh pogojev, ki je po mojem mnenju pri nas še najmanj uresničen, pravi: "Nezavisnost se definiše trostruko: u odnosu informatora prema društvu i njegovom vladajućem

centru; u odnosu prema javnosti; i u odnosu prema sebi. Prva od ovih nezavisnosti ogleda se u slobodi od straha i od služenja tekućoj i partikularizmu interesa . . . Druga se manifestuje u komuniciranju, ali i distanciranju u odnosu na javnost; u službi javnosti (zajednici, narodu, čoveku), ali i u snazi da joj ne povladuje . . . Treća nezavisnost sastoji se u profesionalnom znanju i ličnoj hrabrosti onih koji informišu, u njihovoj snazi da se odupru svakome ko hoće da ih podredi i da manipuliše ne samo informacijama već i ljudima." Lepo povedano, toda kako to doseči? "Snaga da se odupru svakome" žal ni odvisna samo od znanja in osebnega poguma novinarja (čeprav so gotovo tudi taki, ki jim obojega močno primanjkuje), ampak mnogo bolj od objektivnega položaja, v kakršnem je novinar nasproti svojim uredniškim šefom, in od položaja, v kakršnem so le-ti nasproti tistim nad seboj. Ustava govori samo o pravicah občanov, da objavljajo svoja mnenja – kaj pa pravice novinarjev? Novinar je gotovo po službeni dolžnosti izvajalec sprejete uredniške politike – toda kaj v primeru, kadar misli, da je njegova varianta vesti ali komentarja bolj v skladu z uradno deklarirano uredniško politiko kot tista, ki jo je določil urednik kot zadnja avtoriteta? Ima na razpolago kakšno učinkovito sredstvo, da dokazuje in morda celo dokaže svoj prav? Bojim se, da ne. Delavec v proizvodnji seveda gotovo ne sme med delom razpravljati z inženirjem, ali ta prav vodi delovni proces – toda, ali je razmerje med novinarjem in urednikom temu enako? Novinar dela z glavo in s srcem, z razumom in s čustvi, in najbrž bi bili rezultati njegovega dela boljši, če bi se lahko v večji meri počutil gospodarja svojih "proizvodov", če bi imel na razpolago učinkovita sredstva, da se za njihovo usodo bori (vsaj naknadno, kadar naglica novinarskega dela sproti diskusij v ožjih in širših novinarskih kolektivih ne bi dopuščala). Kako, s kakšnimi sredstvi, to bi bila lahko tema posebnega prispevka – tu omenjam temo le zato, da postavim vprašanje objavljanja mnenj občanov v širši kontekst.

In "sloboda od straha i od služenja tekućoj politici"? Kako to doseči, ko pa so uredništva praktično odgovorna samo "navzgor" (glavni in odgovorni urednik celo formalno⁷), ko tudi v tako imenovanih družbenih organih upravljanja zlasti na odločilnih mestih sedijo prav izvajalci te tekoče politike itd.? Zoper to bi se seveda dalo storiti marsikaj, kar bi bilo povsem v skladu z našo samoupravno nestransko demokracijo (vključno z vlogo ZK in SZDL v njej) – vprašanje je samo, če to hočemo. Samo nekaj idej: 1. Glavnega in odgovornega urednika naj ne bi imenoval ustanovitelj (SZDL, beri operativno politično vodstvo), ampak družbeni organ upravljanja, v katerem naj bi seveda tudi politično vodstvo imelo svoje delegate in vpliv, 2. Znotraj tega organa bi bilo treba zlasti pri imenovanju urednikov bistveno okrepiti vpliv delegatov novinarskega kolektiva (de facto, če so de iure z dvodomnim sistemom odločanja morda že sedaj izenačeni z "zunanji" delegati), bistveno demokratizirati in po potrebi tudi formalizirati postopke kandidiranja na ta mesta itd. Morda bi se v tem pogledu tudi od buržoaznega "Le Monda" lahko kaj naučili? 3. Med "zunanji" delegati naj bi bilo čim manj predstavnikov "tekoče politike", najbolje pa nič. Državni funkcionarji (skupščinski, upravni, pravosodni ali kakršnikoli) nimajo v takih organih kaj iskati – kako naj bo tisk sicer svoboden pri morebitnem kritiziranju njihovega dela. Tudi skozi stranska vrata ne bi smeli priti noter, namreč kot delegati kakšnih organizacij, društev in podobno. Druga stvar je vloga in vpliv družbenopolitičnih organizacij, poudarjam, organizacij – ne le njihovih ožjih vodstev. Ta so namreč s "tekočo politiko" še vedno dokaj tesno povezana⁸, zato naj bi načelnih stališč družbenopolitičnih organizacij v družbenih organih tiska ne zastopali predstavniki ožjih vodstev teh organizacij (komitejev, predsedstev

itd.), ampak v ustreznem okolju priznani in ugledni drugi javni politični delavci (lahko tudi upokojeni – neodvisnost teh bi bila s te platí lahko še večja). Volila oziroma delegirala naj bi jih seveda vodstva DPO (po možnosti širša), da bi bili to torej ljudje, ki bi uživali njihovo zaupanje. Morebitni mandat takega človeka v vodstvu DPO naj bi s prevzemom funkcije prenehal. Vabljen naj bi bil na seje, da bi stališča DPO lahko dobro poznal – vendar naj kot član ne bi prevzemal tudi odgovornosti za sklepe, da bi lahko ohranil večjo stopnjo neodvisnosti za primer, če bi se tudi stališča vodstev DPO znašla pod kritiko tiska ali občanov, ki bi zahtevali objavo svojih kritičnih mnenj o tem. 4. Državni ali politični funkcionarji in organi naj bi bili torej nasproti tisku in njegovim nadzornim organom postavljeni vsaj načelno v enak položaj kot navadni občani: če jim kaj v pisanju tiska ne bi bilo všeč, bi lahko po zakoniti poti zahtevali objavo svojih popravkov, odgovorov in mnenj (ki bi se seveda lahko nanašala ne le na posamezne primere pisanja tiska, ampak tudi na "politiko", obnašanje in vlogo tiska nasploh), lahko bi zahtevali pravne in politične intervencije družbenih organov upravljanja, sodišč, tiskovnega sveta SZDL (ki bi najbrž tudi moral biti drugače sestavljen), ugotavljali odgovornost tiska oziroma novinarjev z zakonsko in samoupravno določenimi postopki (in ne z zakulisnim "pranjem glave") itd.

Temo o politični vlogi tiska pri nas bi – da ne bom preveč enostranski – potem ko sem jo začel z omembo "zvezdnih trenutkov" buržoaznega žurnalizma, ki drugače seveda večinoma tone v povprečju komercializma in služenja interesom političnih strank ali celo velekapitala direktno, končal s tem, da tudi iz naše novinarske prakse omenim nekaj svetlejših in morda celo večje upe vzbujajočih primerov iz zadnjega časa (s čimer nočem reči, da se taki primeri sporadično niso pojavljali tudi že prej).

Okrogla miza Dela o reformi šolstva⁹ je že tak primer. Ne glede na ravnanje Dela pred to okroglo mizo in po njej, moram priznati, da najbrž ni časopiša v Jugoslaviji, ki bi bil pripravljen o tako kočljivi temi spraviti skupaj za okroglo mizo zagovornike tako nasprotujočih si mnenj, kritike in kritizirane, pri čemer mu je uspelo na strani kritiziranih celo zagotoviti tako rekoč kompletno udeležbo vseh najodgovornejših za to področje. Brez te pogumne poteze Dela najbrž kasneje ne bi bilo o teh nedvomno odprtih vprašanjih ne odprtega pisma in ne šekcije SZDL, ampak bi se v javnosti še naprej vzdrževala fikcija o neproblematičnosti reformnih potez in o vsesplošnem soglasju. Ali drug primer – šobotno Delo 4. septembra 1982 (o zazidavanju obdelovalne zemlje v Gorenji vasi oziroma v Blatih): med informacijami na zadnji strani skrajno korektno poročilo o stališčih občine in prizadetih kmetov, brez navijanja za eno ali drugo stran,¹⁰ v sobotni prilogi pa izčrpen, argumentiran in skrajno oster komentar,¹¹ v katerem novinarja ni bilo strah napisati (urednikov pa ne objaviti) med drugim tudi tega, da "veliko slovenskih kmetov meni, da je pravica doma edino še pri najvišjih republiških organih", da bi bilo treba kdaj tudi kakšnega "občinskega pomembneža razglasiti za navadnega lumpa in ga pognati čez prag" itd. V normalnih razmerah bi bilo tako pisanje seveda treba razglasiti za neodgovorno, kritizersko in hujskaško, toda razmere na področju politične morale pri nas očitno že lep čas niso več normalne. Kdor tega noče videti v vsakdanjem življenju okrog sebe, si o tem lahko prebere v zveznem glasilu SZDL Borbi (ali pa v Delu 3. septembra, ki je to iz Borbe povzelo pod naslovom Zakaj zveza komunistov molči?), kjer med drugim piše:¹² Danes pa se dogaja, da delavci in delovni ljudje izražajo nezadovoljstvo, protest in tudi bes zaradi negativnih pojavov, zlorabe samoupravnih pravic, neodgovornega vedenja silaških skupin in posameznikov, ob vsem tem pa komunisti, njihove organizacije in vodstva molčijo . . . (oziroma se) skrajno rav-

nodušno vedejo do negativnih pojavov in njihovih nosilcev. Kako naj bi drugače pojasnili to, da številni negativni pojavi, ki so bili te dni obelodanjeni, niso izzvali akcije ali posredovanja Zveze komunistov? . . . Vse to samo potrjuje izrečeno oceno 12. kongresa ZKJ, da Zveza komunistov še naprej najpogosteje deluje s pozicij oblasti in ob pomoči državnih organov, ozkih skupin in posameznikov . . ." Samo dan kasneje lahko beremo v Delu (spet iz Borbe),¹³ kaj vse sô počeli dr. Medenica in njemu podobni česar po pisanju Borbe "niso mogli storiti sami in tudi ne v dogovoru z nepomembnimi uradnimi osebnostmi", kakor tudi, da nam je mnoge resnice o tem te dni razkrilo švicarsko časopisje: "Naši časopisi tega niso storili, saj je naša uradna preiskava bodisi prenehala raziskovati ali pa je raziskala in – umolknila. Zakaj?"

Kvantiteta – in tudi kvaliteta – takega kritičnega pisanja torej zadnje čase nedvomno narašča. Je to zgolj slučajen, prehodni pojav ali se v njem skriva kaj več? Skeptiki bodo seveda rekli, da gre preprosto za to, da je "nepravilnosti" že toliko, da o vsem pač ni več mogoče molčati.

So to le sporadični "zvezdni utrinki", ki zablešče in takoj ugasnejo – ali bi se v takih in podobnih primerih tudi tisk lahko res "povzpел do zvezd"? Lahko, če bi pri razčiščevanju načetih tem (kot je to včasih nepredvidno obljubljal Teleks) šel – ali lahko šel – do konca. Te moči in take stopnje neodvisnosti pa naš tisk žal (še) nima. Kaj bi bilo po mojem mnenju možno in treba storiti, če hočemo na tem področju kaj odločneje premakniti (v okviru zgodovinsko in politično možnega, seveda), sem nakazal malo prej. A neka stopnja odvisnosti tiska od vodilnih političnih sil družbe in s tem žal tudi od njihovih človeških (teorij tudi s človeškimi slabostmi obremenjenih) nosilcev bo seveda še dolgo ostala, s tem pa tudi možnost in nevarnost cenzure (dejanske seveda, ne formalne) in avtocenzure tiska. Tudi v daljni bodočnosti bodo torej še vedno zelo pomembne dejanske informalno-pravno zagotovljene možnosti občanov, da objavljajo **svoja** mnenja in da v primeru zavračanja objavo tudi sodno izsilijo – kako pomembne so te možnosti danes, ko dejansko dosežena neodvisnost tiska še precej zaostaja za tisto, ki bi jo dosežena stopnja razvitosti proizvodnih in drugih družbenih odnosov v samoupravnem socializmu že dopuščala, pa je iz doslej povedanega najbrž tudi že dovolj jasno razvidno.

3. Ustavna pravica občanov, zahtevati objavo svojih mnenj v tisku – specifičen institut naše brezstrankarske demokracije

V večstrankarskih sistemih so nasprotujoči si interesi političnih strank in dialektika odnosov vlada-opozicija tisto, kar v glavnem zagotavlja, da so politično relevantna dejstva in informacije preko tiska dostopni javnosti – vsaj t.i. kvalificirani javnosti (kar žal seveda ne onemogoča manipuliranja s širšimi množicami bralcev izključno senzacionalističnega konzervativnega ali celo reakcionarnega tiska). V našem nestrankarskem sistemu je preboj za "vlado" neugodnih političnih informacij v javnost treba omogočiti na drug način, zagotoviti z drugimi sredstvi. Če tega ne bomo zagotovili, tudi vprašanja odgovornosti (prav ta trenutek pri nas tako bolečega) ne bomo zadovoljivo rešili in mislim, da ne pretiravam, če rečem, da utegne biti prav to dvojje – svobodni pretok vseh, tudi neugodnih informacij in od tega odvisna vzpostavitev resnične odgovornosti vseh, tudi višjih funkcionarjev – celo odločilnega pomena tako za uspeh gospodarske stabilizacije kot tudi za vzpostavitev omajanega zaupanja v naš sistem brezstrankarske demokracije. Če ta sistem ne bi bil sposoben zagotoviti svobodnega pretoka informacij in odgovornosti vseh nosilcev družbenih funkcij, bi bila to

namreč nedvomno tako močna hiba, da bi lahko sistem prej ali slej izpodkopala tako objektivno (gospodarsko) kot tudi subjektivno (zaupanje ljudi vanj). Mislim, da je naš sistem objektivno sposoben zagotoviti prej omenjeno in torej tudi na tem področju v praksi dokazati svoje prednosti tako pred večstrankarskim kot tudi pred enostrankarskim sistemom — če bodo subjektivne sile pripravljene in sposobne te objektivne možnosti tudi konkretno (ne le normativno) realizirati, to pa pomeni, odločno in brezkompromisno nastopiti tudi proti "svojim" ljudem, kadar so prav ti nosilci zapiranja informacij, zamegljevanja odgovornosti, skrivanja odgovornih itd.

Ustavno (in delno tudi zakonsko) je v našem sistemu prej omenjena možnost preboja za oblast in politične funkcionarje neugodnih informacij zagotovljena z ustavno pravico občanov, da objavijo svoja mnenja v sredstvih javnega obveščanja, in z dolžnostjo le-teh taka mnenja objavljati, če so pomembna za javnost (v srbohrvatskem besedilu celo: "koji su od interesa za javnost"). Tako določbo je (v nekoliko drugačnem besedilu) vsebovala že ustava SFRJ iz leta 1963.¹⁴ Na prvi pogled bi se morda zdelo, da omenjena ustavna dolžnost tiska nujno sledi iz ustrezne ustavne pravice občanov oziroma, da je s tema ustavnima določbama v bistvu dvakrat povedano eno in isto. Šele primerjava s podobnimi ustavnimi določbami v buržoaznih ustavah pokaže, kako pomembna je naša ustavna določba, ki govori o dolžnostih tiska in kakšno bistveno novost pravzaprav prinaša. Tudi novejša buržoazna ustave namreč določajo, da ima "vsakdo pravico izražati in razširjati svoje mnenje z besedo, pismo in sliko"¹⁵ (starejše so le omenjale svobodo govora in svobodo tiska, ne da bi poglobljeno opredelile njuno vsebino),¹⁶ vendar pa ne določajo, da bi bila sredstva javnega obveščanja taka mnenja dolžna objaviti. Ta ustavna pravica človeka obstaja torej v bistvu samo nasproti oblasti, nasproti državi, ki svobodnega izražanja mnenj ne sme preprečevati (prepoved cenzure ipd.), ne pa tudi nasproti tisku, ki je v privatnih rokah. Sodno varstvo je zagotovljeno samo v primeru, če je tako pravico kršila "javna oblast".¹⁷ Vrhovno sodišče ZDA je v neki odločbi izrecno poudarilo, da ima samo izdajatelj, torej lastnik, pravico odločati, kaj naj bo objavljeno v njegovem časopisu.¹⁸

Pravico objaviti svoje mnenje torej imaš — a le, če ti ga kdo hoče objaviti ali če imaš sam denar za to. Sodno, po pravni poti izsiliti objave ne moreš (razen seveda v primeru, kadar si bil v tisku osebno prizadet — pravica do popravka oziroma do odgovora). Strankarski pluralizem sicer možnosti objavljanja različnih mnenj nedvomno razširja (kjer strankarskega tiska časopisni magnati še niso povsem uničili), jih pa po drugi strani spet stiska v strankarske kalupe in tako spet omejuje resnično svobodo posameznika, da pove **svoje** mnenje. "Komparativne prednosti" našega brezstrankarskega sistema, vsaj potencialne, so na tem področju torej očitne. Buržoazna država svojega tiska ne more in noče siliti, naj objavlja, kar mu ni všeč — naša pa ga. Vsaj z ustavo. Tu pa se stvari začno zapletati (že na normativnem področju). Namesto da bi zakon (republiški zakon o javnem obveščanju iz leta 1973) predvidel sodno varstvo obravnavane ustavne pravice občanov (kar bi moral, ker ustava zagotavlja sodno varstvo vseh ustavnih pravic),¹⁹ je delno uredil le način njenega uresničevanja v organizacijah javnega obveščanja in to na protustaven način. Ustava namreč povsem jasno določa (tretji odstavek 249. člena ustave SRS), da se lahko način uresničevanja posameznih ustavnih pravic predpiše **samo z zakonom** — zakon o javnem obveščanju (ZJO) pa je v nasprotju s tem prepustil organizacijam javnega obveščanja, da s svojimi splošnimi akti same določijo "podrobnejše pogoje za objavo takšnega sporočila,

organ, ki odloča o objavi, in organ, ki odloča o pritožbi zoper zavrnitev objave" (43. člen ZJO).

Pozitivno lahko ocenimo pri tem torej samo to, da je bila v zakonu sprejeta ideja o uvedbi pritožbenega organa. Pobudo za uvedbo takega organa (v obliki posebne komisije pri tiskovnem svetu RK SZDL) je že leta 1971 dal dr. Vojan Rus, jaz pa sem jo nato modificiral v predlog za uvedbo posebnih pritožbenih organov kot organov družbenega samoupravljanja pri samih organizacijah javnega obveščanja.²⁰ Ti organi naj bi bili sestavljeni iz ljudi z nespornim ugledom v javnosti, uživali naj bi tudi zaupanje tako izdajatelja kot uredništva, hkrati pa naj ne bi bili odvisni ne od enega ne od drugega (ali celo pri njiju zaposleni). Oba predloga so takrat predstavniki sredstev javnega obveščanja odločno zavrnili (češ da bi to vodilo v nove oblike cenzure!),²¹ zato je vsekakor zanimivo, da je bila leto in pol kasneje ideja v zakonu o javnem obveščanju vendarle sprejeta. A samo ideja: kakšen in kako sestavljen naj bi bil ta pritožbeni organ, tega zakon ni določil, čeprav bi moral (ker lahko, kot že rečeno, način uresničevanja ustavnih pravic določa samo zakon). Pritožbeni organ in njegov sestav bi torej lahko opredelile (in bi ga po zakonu tudi morale) časopisne organizacije povsem same (celo brez soglasja svojega družbenega organa — glej 29. člen ZJO), a tudi to je bilo za njih preveč in so neveselno zakonsko določbo preprosto ignorirale. To stanje traja sedaj že kar dolgo — marca bo deset let. Vsaj za časopise Delove hiše vem, da je tako, domnevam pa, da tudi pri drugih časopisih ni nič bolje (razen pri glasilih delovnih organizacij, kjer — kakor sem zvedel na republiškem komiteju za informiranje — imajo večinoma določeno, da o objavi odloča odgovorni urednik, o pritožbi pa uredniški odbor.).

Pri spremembah zakona o javnem obveščanju, ki se pripravljajo (iz drugih razlogov), bi bilo omenjeno protustavnost iz zakona seveda treba odstraniti in že v zakonu določiti prvostopni in drugostopni organ (varianta A: odgovorni urednik — uredniški odbor; varianta B: uredniški odbor — poseben pritožbeni organ²²) za odločanje o prispevkih občanov. Prednost variante B bi bila (ob ustreznih sestavi pritožbenega organa) v nadaljnjem podružbljanju tiska in v krepitvi njegove neodvisnosti od centrov politične moči, vendar je morda vprašljivo, ali bi taki laični, nenovinarski organi res lahko v praksi zaživel in ali bi se lahko dovolj hitro sestajali, da njihov obstoj ne bi pomenil za avtorja samo še ene ovire na poti do sodnega varstva njegove ustavne pravice (čeprav bi se po drugi strani najbrž večina avtorjev raje zatekala k taki obliki varstva svojih pravic kot na sodišče, s katerim ljudje navadno ne želijo imeti opravka in tudi niso vešči ustreznih postopkov). Prednost variante A bi bila gotovo predvsem v večji hitrosti postopka, ker bi bil tudi pritožbeni organ "v hiši" in bi lahko hitreje odločil. Treba bi bilo torej pretehtati, ali je za učinkovitost varstva v tem primeru pomembnejša hitrost odločitve ali stopnja neodvisnosti pritožbenega organa (pri čemer je z zakonskimi normami seveda lažje zagotoviti hitrost postopka kot zaželeno stopnjo dejanske neodvisnosti pritožbenega organa). Najbolje pa bi seveda bilo, če bi zakon izbiro prepustil prizadetemu avtorju (varianta C): posebni pritožbeni organi naj bi se formirali, vendar naj bi bilo avtorju prepuščeno, ali bo iskal varstvo najprej pri njih ali takoj na sodišču. V primeru variante B ali C naj bi avtor imel pravico zahtevati, da se poleg njegovega prispevka objavi tudi, na podlagi čigavega sklepa se prispevek objavlja in kdaj je bil poslan v objavo, uredništvo pa naj bi imelo pravico ob takem prispevku objaviti razloge za prvotno zavrnitev objave — oboje zaradi krepitve javne kontrole nad delom uredništev in tudi pritožbenih (oziroma sodnih) organov.

Še bolj je protiustavna zakonska določba, ki splošnim aktom časopisa prepušča določanje podrobnejših pogojev za objavo mnenj občanov, saj bi se to kaj hitro lahko sprevrglo dejansko v omejevanje te ustavne pravice.²³ Ustava pa izrecno določa, da ustavnih pravic **ni mogoče omejiti** (razen v primerih iz drugega odstavka 249. člena ustave SRS: spodkopavanje temeljev ustavne ureditve, kršenje ustavnih pravic drugih, ogrožanje miru in enakopravnega mednarodnega sodelovanja, razpihovanje nacionalnega, rasnega ali verskega sovraštva ali nestrpnosti, spodbujanje h kaznivim dejanjem, žalitev javne morale) in to niti z zakonom ne! Torej tudi z zakonom za objavljane mnenj občanov ni mogoče določiti nikakršnih dodatnih pogojev, ki jih ne postavlja že sama ustava – ta pa postavlja en sam pogoj: da gre za mnenja in obvestila, ki so pomembna za javnost. Z zakonom se lahko določi **samo način uresničevanja** ustavne pravice "in to edinole, . . . če je za njeno uresničevanje to neogibno" (tretji odstavek 249. člena). Zakon naj določi torej samo organe, ki so o uresničevanju te ustavne pravice pristojni odločati – njihovega presojanja, ali je konkretni sporni prispevek pomemben za javnost ali ne, pa ne sme omejevati z nikakršnimi dodatnimi pogoji. S tega vidika je sporna celo določba drugega odstavka 43. člena ZJO, po kateri naj bi bilo pri odločanju poleg pomena sporočila (ustavni pogoj!) treba upoštevati tudi njegovo nujnost (dodaten, v ustavi nepredviden pogoj), pa tudi "materialne možnosti in okvire dejavnosti" organizacije, ki časopis izdaja (pogoj, ki ga ni potrebno posebej določati, saj izhaja iz narave stvari: nobeno sodišče ne bo razsodilo, da bi dnevni časopis moral objaviti 50 strani dolgo znanstveno razpravo, pa naj bo še tako pomembna, ali pa bi časopis filatelističnega društva moral objaviti občanovo kritiko našega gospodarstva ali šolstva; ti kriteriji so zajeti že v pojmu "pomembno za javnost", ker ima pač vsak časopis svoj krog javnosti, kateremu je namenjen).

S tega vidika je še bolj sporna določba 28. člena osnutka zveznega zakona o temeljih sistema javnega informiranja, po kateri naj bi bila javna občila dolžna objavljati mnenja občanov "v skladu z zakonom, drugimi predpisi in s svojo uredniško politiko", kar bi seveda pomenilo, da bi (v nasprotju z ustavo) dodatne pogoje za uresničevanje te ustavne pravice lahko določali celo podzakonski predpisi in uredniška politika, kar bi seveda odpiralo vrata popolni arbitrarnosti in dejanskemu negiranju te ustavne pravice. Določba 17. člena tega osnutka, po kateri naj bi imeli občani pri uresničevanju te ustavne pravice "status, pravice in odgovornosti vira informacij" (viri informacij pa morajo biti po določbah 18. člena "odprti in dostopni javnim občilom ter delovnim ljudem in občanom" in so "odgovorni za pravočasne, resnične itd. informacije za javnost"), pa meji že na cinizem – ali pa priča o stopnji resnosti, ki so jo bili sestavljalci osnutka pripravljeni posvetiti temu problemu. Osnutek (iz marca 1982) je bil zaradi spornosti sicer umaknjen iz nadaljnje obravnave, vendar, kolikor mi je znano, ne iz razlogov, ki jih tu navajam.

Bistveno, kar manjka v zakonu o javnem obveščanju, da bi bila pravica občanov do objavljane mnenj učinkovito varovana, pa je seveda zagotovitev specifičnega sodnega varstva te specifične ustavne pravice – tako kot je že dolgo predvideno povsem specifično sodno varstvo ustavne pravice do popravke informacije, s katero je prizadeta človekova pravica ali njegov interes. Običajno sodno varstvo je namreč zamudno in za tiskovne zadeve neprikladno,²⁴ pravici do popravka pa zagotavlja zakon (ZJO) hitro in učinkovito sodno varstvo (obravnavo v 8 dneh, rok za pritožbo 3 dni, odločitev druge instance v 5 dneh). Od kod to, da je pravici iz šestega odstavka 209. člena ustave SRS zakonodajalec

zagotovil ustrezno sodno varstvo, pravici iz drugega in petega odstavka istega člena pa ne? Institut popravka je relativno star in tako njegova pravna ureditev zakonodajalcu seveda ni mogla delati velikih problemov. Znana je že iz buržoaznih pravnih sistemov. Toliko bolj zato zaskrbljuje malomaren in v bistvu neodgovoren odnos do zagotovitve učinkovitega sodnega varstva pravice, ki jo naš pravni sistem razvija verjetno prvi na svetu in ki pomeni, kot sem skušal prikazati prej, zelo pomemben element našega sistema pluralizma samoupravnih interesov oziroma nestranske demokracije.

V dosedanjih ustnih razpravah, ki sem jih v zadnjem času priložnostno sprožal o tem vprašanju, je bilo že slišati, da je hitro sodno varstvo pri uveljavljanju pravice do popravka vsekakor nujno potrebno, ker je treba čimprej popraviti tisto, kar je o nekom že bilo javno objavljeno, medtem ko je videti, da se pri sodnem varstvu občanove pravice do objave njegovega mnenja tako ne mudi. Če pogledamo, kaj praktično pomenijo zgoraj navedeni in za običajne sodne postopke izredno kratki roki, bomo videli, da že ti ne omogočajo objave popravka prej kot v 3–4 tednih (kar je v primerih neutemeljenega javnega blatenja posameznikov marsikdaj že dosti predolg čas za učinkovito varstvo). Pri objavljaju mnenj občanov, ko se ti oglašajo v javnih, ne v zasebnih zadevah, je čas objave lahko prav tako pomemben ali v določenih primerih še pomembnejši kot v primeru popravka. Pred pomembno družbeno odločitvijo skuša občan npr. javno opozoriti na škodljivost predlagane rešitve, na zavajanje javnosti z neresničnimi ali enostranskimi informacijami in podobno. In časopis mu objavo zavrne – kaj mu potem pomaga sodno varstvo, če bo prišlo prepozno (ali pa bo pravdo celo izgubil, ker prispevek ne bo več aktualen). Če povzamem: ustavna ureditev vprašanja: demokratična, tako rekoč idealna – zakonska ureditev: pomanjkljiva in protiustavna – samoupravna ureditev: nikakršna (cinik bi lahko tu rekel: na srečo, saj bi bila sicer protiustavna). In praksa? Kolikor mi je znano, prav tako skoraj nikakršna. Avtorji odklonjenih prispevkov za svoje ustavne in zakonske pravice očitno niti ne vedo, saj se sicer najbrž ne bi moglo zgoditi, da Delo deset let po uveljavitvi zakona o javnem obveščanju še vedno ne bi imelo določenega niti organa, ki naj bi o takih stvareh odločal. Ali pa kakšni od avtorjev to morda tudi vedo, pa se jim zdi kakršnokoli pritoževanje in iskanje pravice vnaprej izgubljeno in brezupno? Da se novinarjem in urednikom o takih pravicah in postopkih za njihovo varstvo niti ne sanja, sem se prepričal na lastna ušesa. Ugotoviti, zakaj se zavrnjeni avtorji niso poslužili svoje ustavne pravice oziroma, zakaj se nanjo niso niti sklicevali, ne bi bilo tako težko. Bi ne bila to kar zanimiva tema s področja sociologije prava?

Še zanimivejša bi bila najbrž pravno-sociološka raziskava, ki bi skušala odkriti:

- katere politične oziroma družbene sile (organizacije, organi, posamezniki) so se zavemale za zgoraj opisano progresivno ureditev teh vprašanj v naših ustavah (že v tistih iz leta 1963);
- ali so pri tem naletele na kakšen odpor ali ne;
- kje so bile te sile pri pomanjkljivi zakonski konkretizaciji teh ustavnih določb in kje pri njihovi nikakršni realizaciji v praksi;
- ali je bilo to morda zaupano celo tistim, ki so uvedbi teh pravic v ustavo nasprotovali (če je bilo kaj takih) – ali pa je bila stvar le v tem, da so se avtorji ustavnih formulacij z njimi zadovoljili in jih realizacija preprosto ni več zanimala;
- kako je mogla vsa ta problematika ostati tako rekoč

deset let neopažena tudi pri vseh organih, ki so še posebej zadolženi za vprašanja in sistem javnega obveščanja (razne komisije in sveti pri vodstvih ZK in SZDL, tiskovni svet pri RK SZDL, skupščine in drugi družbeni organi pri časopisih in RTV itd.)

– in morda še kaj.

Na koncu še nekaj o oviri, ki stoji uveljavljanju obravnave ustavne pravice na poti že v samih novinarskih hišah oziroma njihovih uredništvih, pa bi jo bilo možno in treba odstraniti. V mislim imam "uredniško politiko", ki ima v zavesti nekaterih urednikov moč čudežne palice, ki na mah rešuje vse probleme objavljajanja ali neobjavljajanja "neprijetnih" prispevkov občanov. In ta slovita uredniška politika ni niti nikjer precizno določena, da bi bilo v primeru spora možno najti kolikor toliko zanesljive kriterije za presojanje, ali je neka konkretna uredniška odločitev bila v skladu z deklarirano uredniško politiko ali ne. To je torej prvo, ker bi bilo v delovanju naših javnih občil treba popraviti, da bi se možnosti kršitev ustavnih pravic občanov zmanjšale. Drugo pa je to, da po mojem mnenju nikakor ne bi smela veljati enaka uredniška politika za časopis sam, za to, kar po službeni dolžnosti pišejo njegovi profesionalni (ali tudi neprofesionalni) novinarji in za prispevke bralcev (občanov, pa tudi njihovih organizacij, raznih organov itd.).

Ce je časopis npr. ustanovila SZDL, je jasno, da mora s svojim pisanjem, s svojim profesionalnim novinarskim delom podpirati na vseh področjih politiko, ki je bila v okviru SZDL, v delegatskem sistemu in na druge demokratične načine večinsko sprejeta. Na drugi strani pa mora tisk predstavljati tudi široko odprto tribuno za mnenja bralcev, članov SZDL – in pri tem tudi kritična mnenja do že sprejete politike (celo če je bila res demokratično sprejeta) ne morejo biti izvzeta. Vprašanje bom namenoma ponazoril s kočljivim oziroma občutljivim primerom: da uredniška politika ne dovoljuje časopisom pisanje zoper sistem in idejo usmerjenega izobraževanja, je glede na sprejeta družbena stališča razumljivo; toda zakaj se uredniki kar zgrozijo ob misli, da bi kakšen bralec zahteval objavo takega svojega prispevka, če bi bil argumentiran in korektno napisan? Če kdo nasprotuje usmerjenemu izobraževanju, to ni niti spodkopavanje ustavne ureditve niti razpihovanje nacionalne nestrpnosti niti škufanje h kaznivim dejanjem niti žalitev javne morale, skratka nič od tistega, kar ima po ustavi edino lahko za posledico omejitev ustavnih pravic, torej tudi pravice občanov do objavljajanja njihovih mnenj, če so pomembna za javnost.

Treba bi bilo torej tudi v takem primeru trezno in mirno presoditi, ali prispevek vendarle je pomemben za javnost, ne pa ga a priori zavračati z "argumentom" da je npr. proti usmerjenemu izobraževanju; če je bila odločitev, ki jo prispevek napada, res sprejeta z večinsko podporo in po demokratični poti, je tudi taka kritika ne bo mogla omajati, razen če bo res prispevala nove, odločilne argumente, ki prej niso bili poznani. V prvem primeru bo objava kritike prispevala h krepitvi demokratičnosti in sproščenosti v javnih razpravah, krepila bo politično trdnost in občutek pripadnosti demokratični skupnosti – v drugem primeru pa objava tako in tako ne bi smela biti vprašljiva. Samo s takim ravnanjem bi lahko resnično odpravili t. i. tabu teme, za katere nekateri tako radi zatrjujejo, da jih sploh ni.

Naj končam s citatom iz beograjskega NIN-a, ki 5. septembra letos v posebnem razmišljanju člana redakcije o pismih bralcev²⁵ ugotavlja zanimivo dejstvo, da so bili lani med najpogostejšimi pisem NIN-u novinarji (ne NIN-ovi!), da so bili njihovi prispevki radikalnejši v kritiki, jasnejši v izražanju in smelejši v izboru tem kot prispevki istih ljudi, kadar pišejo v "glavnem delu lista", in navaja naslednjo zanimivo oceno bivšega glavnega urednika NIN-a Slavoljuba Djukića: "Pisma čitalaca se primaju kao vrsta 'neobaveznijeg', nezvaničnog štiva. U njima se može (i sme) više reći. Ono što urednik uporno odbija da objavi u glavnom delu lista, koji se doživljava kao stav glasila, nekada se ležerno štampa u pismima čitalaca. To je shvaćeno kao obaveza prema javnosti i razmena različitih mišljenja, ali i kao forma da se, uz manje rizika, obogate novinski sadržaji. Problem novinara, kao što je govorio jedan njegov iskusni predstavnik, sastoji se od sukoba između traganja za istinom, s jedne, i njegove potrebe i želje da ostane u dobrim odnosima sa uticajnim institucijama, s druge strane."

Če se bodo taka stališča (v primerni vsebinski dodelavi in oblikovni predelavi seveda) začela pojavljati ne le v raznih intervjujih in podobnih "manj obveznih" izjavah glavnih urednikov, ampak tudi v uradnih deklaracijah uredniške politike, programskih izhodiščnih in podobnih "obveznih" dokumentih, bo tudi to pomemben korak k večjemu spoštovanju ustavne pravice občana, da v tisku objavi svoja mnenja, tudi če so drugačna od prevladujočih ali uradno zaželenih, s tem pa tudi k lažjemu premagovanju kriz v razvoju družbenih odnosov na posameznih področjih, ki izbruhnejo v tem bolj dramatični in alarmantni obliki, čim manj je bilo v tisku prostora za kritiko in opozorila občanov, strokovnih institucij in drugih "neuradnih instanc".

¹ 209. člen ustave SRS, peti odstavek (oziroma 168. člen ustave SFRJ, drugi odstavek): "Tisk, radio, televizija in druga sredstva javnega obveščanja in komuniciranja morajo resnično in objektivno obveščati javnost, pa tudi objavljati za javnost pomembna mnenja in obvestila organov, organizacij in občanov."

² Da ognjevitavo zavzemanje za spoštovanje določenih načel v jugoslovanskem prostoru samo po sebi še ne pomeni, da smo se istih načel pripravljeno enako dosledno držati tudi znotraj svoje republike, je seveda jasno. Novejši primer za to: znanega odprtega pisma o problemih usmerjenega izobraževanja Delo najprej ni hotelo objaviti – ko ga je potem (po pismenem protestu pobudnikov pisma vodilnim slovenskim politikom) vendarle objavilo, pa je "resnično in objektivno" obvestilo javnost, da gre za pismo "nekaterih" pedagoških itd. delavcev (in zamolčalo neprijetno številko 671). Pa morda še do take objave ne bi prišlo, če ne bi

teksta dobili v roke beograjski novinarji in če ne bi torej grozilo, da bo pismo v Beogradu objavljeno, v Ljubljani pa ne.

³ 209. člen ustave SRS, drugi odstavek (oziroma 167. člen ustave SFRJ, drugi odstavek): "Občani imajo pravico v sredstvih javnega obveščanja izražati in objavljati svoja mnenja."

⁴ Zgodilo se je celo – verjeli ali ne, da je pomočnik glavnega urednika Dela Vlado Šlamberger Zvezi društev za varstvo okolja Slovenije njihov prispevek, poslan na naslov "Jože Vrečar, urednik sobotne priloge, Delo", vrnil z dopisom, v katerem je pisalo samo: "Vračamo Vam prispevek, ker v uredništvu ni delavca z imenom Jože Vrečar. S tovariškimi pozdravi..." Zdaž že pokojnemu uredniku sobotne priloge je bilo namreč ime France. Druge metode zavračanja in cenzuriranja prispevkov s kočljivih področij (varstvo okolja, usmerjeno izobraževanje itd.) so bile sicer manj duhovite, a zato bolj učinkovite: neobveščanje avtorjev o razlogih

zavrnitve oziroma sploh o usodi njihovih prispevkov, svojevoljno črtanje stavkov in odstavkov (prihljubljena metoda naših urednikov – kot da za časopisne članke in pisma bralcev ne bi veljal zakon o avtorski pravici!), cenzuriranje nevšečnih misli, izrečenih na "okroglih mizah"...

⁵ E. Kardelj, Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, ČZP Komunist, Ljubljana 1977, str. 220 in 221.

⁶ Jovan Djordjević, Socijalizam i sloboda, Prosveta, Beograd 1982, str. 137–140.

⁷ Mag. Andrej Berden, Nekateri značilnosti ustanavljanja in upravljanja organizacij za javno obveščanje, Združeno delo, Ljubljana 1977, št. 3, str. 313: "Glavnega in odgovornega urednika imenuje ustanovitelj... Zakon daje tukaj ustanovitelju skoraj neomejen vpliv na poslovanje delovne organizacije, saj glavni in odgovorni urednik odgovarjata organu, ki ju je imenoval, in ju ta lahko vsak čas odpokliče, če ni zadovoljen z njunim delom."

⁸ Slobodan Vujica, Zakaj zveza komunistov molči?, Borba (citirano po Delu, 3. 9. 1982, str. 2): "... zveza komunistov še naprej najpogosteje deluje s pozicij oblasti in ob pomoči državnih organov, ozkih skupin in posameznikov, ki neredko koristijo avtoriteto ZK in skušajo obdržati obstoječe nezadovoljive razmere, prikriti odgovornost za negativne pojave..."

⁹ Delo, 29. 5. in 5. 6. 1982.

¹⁰ Lado Stružnik, Spor se že razpleta, Delo, 4. 9. 1982, str. 12.

¹¹ Željko Šepetavc, Njiva naj ostane njiva..., Delo, 4. 9. 1982, str. 14, 15.

¹² Slobodan Vujica – kot v op. 8.

¹³ Dara Vučinić, Bridkejšje od primera dr. Medenice, Borba (citirano po Delu, 4. 9. 1982, str. 2).

¹⁴ 40. člen, peti odstavek: "Tisk, radio in televizija so dolžni resnično in objektivno obveščati javnost ter objavljati mnenja in informacije organov, organizacij in občanov, ki imajo pomen za obveščanje javnosti."

¹⁵ Tako 5. člen ustave ZR Nemčije iz leta 1949 (Grundgesetz, Beck-Texte, 19. Auflage, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 1977) in skoraj dobesedno enako 21. člen italijanske ustave iz leta 1947 (La Costituzione della Repubblica italiana, Edizioni CETIM Bresso, Milano 1974), 37. člen portugalske ustave iz leta 1976 (Constituição da República Portuguesa, Editus, Lisboa 1976) itd.

¹⁶ Npr. prvi amandma (iz leta 1789) k ustavi ZDA (The Constitution of the United States, Barnes & Noble Books, New York 1975).

¹⁷ Četrti odstavek 19. člena ustave ZR Nemčije (Grundgesetz – kot v op. 15). Prim. tudi Alfred Katz, Grundkurs im Öffentlichen Recht, Athenäum Verlag, Königstein 1978, str. 278 in 305.

¹⁸ Miami Herald Publishing Co. v. Tormillo (1974) – citirano po The Constitution of the United States (kot v op. 16), str. 107.

¹⁹ 249. člen ustave SRS, četrti odstavek, oziroma 203. člen ustave SFRJ, četrti odstavek.

²⁰ Matevž Krivic, Objektivno obveščanje – ustavna pravica, Delo, 2. 10. 1971, str. 23; Beseda o objektivnem obveščanju (pismi M. Krivica in Vojana Rusa), Delo, 30. 10. 1971, str. 23.

²¹ Ivo Zorčič, Beseda o objektivnem obveščanju, Delo, 16. 10. 1971, str. 23.

²² Mag. Andrej Berden v svojem članku Pravica do popravka, javnega odgovora in sporočila javnosti (Pravnik, Ljubljana 1977, št. 1–3, str. 43) predvideva drugačno alternativo – pritožbeni

organ naj bi bilo ali uredništvo ali družbeni organ časopisa: "Ustreznejša rešitev bi bila, da je instančni organ družbeni organ. Tako bi predstavniki širše družbene skupnosti vplivali na politiko sredstva javnega obveščanja o izvajanju pogojev za objavo javnega odgovora in sporočila javnosti. Pri sprejetju take rešitve pa je treba upoštevati dejstvo, ali se družbeni organ redno in kako pogosto sestaja." Na protustavnost ureditve, po kateri ti organi niso določeni že v zakonu, pa niti ta članek niti v njem navedena druga strokovna literatura ne opozarja.

²³ Tudi na to protustavnost strokovna literatura ne opozarja. V op. 22 citirani članek npr. pravi o tem na 42. strani naslednje: "V splošnem aktu organizacije za javno obveščanje se morajo torej objektivizirati pogoji in postopek za objavo odgovora in sporočila javnosti. Namen zakonodajalca je jasen: izogniti se subjektivizmu na tako občutljivem področju našega sistema. Zakonodajalec ni želel sam določiti natančnejših pogojev za objavo javnega odgovora in sporočila javnosti, temveč je želel, da ti pogoji nastanejo kot rezultat samoupravnega normiranja v organizacijah za javno obveščanje."

²⁴ Poleg tega – ker v zakonu o javnem obveščanju seveda sploh ni omenjeno, ampak je skrito v posebnih določbah zakona o upravnih sporih, ki zagotavlja sodno varstvo tistim ustavnim pravicam, ki jim ni zagotovljeno specifično sodno varstvo po ustreznih zakonih – ga ne poznajo ne avtorji ne uredniki, še med pravniki zelo redki. Ko sem se letos v dveh primerih zatekel k temu sodnemu varstvu občanove pravice do objavljanja svojih mnenj (v prvem primeru skupaj s sopobudniki znanega odprtega pisma, ker nam Delo ni hotelo objaviti kritike ob nekorektni objavi odprtega pisma, v drugem primeru pa sam, ker mi Delo ni hotelo objaviti kritike funkcionarjev, ki jim očitam, da so ob premeščanju šol v Ljubljani kršili zakonitost in samoupravne pravice delavcev in učencev ter se skušali izmakniti odgovornosti z zavajanjem mestne skupščine z neresničnimi informacijami), sem ugotovil, da sta to doslej vsaj v Sloveniji prva primera, ko je bilo to sodno varstvo uporabljeno. Prvi postopek je bil sprožen 7. julija, drugi pa 30. julija in do danes (22. oktobra) še nobeden ni končan. Vsekakor so oba postopka dodatno zavlekli še dopusti in pa zapleti okrog pristojnosti (temeljno ali vrhovno sodišče), nastali prav zato, ker Delo nima urejenega postopka odločanja o prispevkih občanov. Razrešitev teh dveh primerov bo za naprej seveda pomenila precedens in torej hitrejšje postopanje, kljub temu pa takojšnja uvedba specifičnega sodnega varstva, prilagojenega naravi tiskovnih zadev, ostaja nujna. – Naknadna opomba (2. 1. 1983): Postopka sta bila končana 23. novembra in sicer tako, da je Pravica skušala uravnotežiti svojo tehtnico: prvo pravdo sem izgubil, drugo dobil. A s tem stvar glede dobljene pravde še ni končana. Sodišče ni odločilo (čeprav bi lahko), da sporni prispevek Delo mora objaviti, ampak le, da je bila njegova zavrnitev nezakonita. Uredništvo bi moralo zdaj znova odločati o objavi ali neobjavi. Ker objaviti noče, za ponovno zavrnitev pa očitno ne najde pravih argumentov, zavrača. Ker niti v 30-dnevnem niti v naknadnem 7-dnevnem roku ni odločilo, sem 31. 12. 1982 zahteval od sodišča, naj zdaj vendarle odloči o objavi sodišče samo. Teče že šesti mesec...

²⁵ Teodor Andjelić, Odjek NIN-ovih "Odjeka", NIN 5. 9. 1982, str. 15, 16.

O PESNIŠTVU JOŽETA UDOVIČA: OD LEPOTE K BITI

Oko in senca, tretja Udovičeva knjiga pesmi (Cankarjeva založba, 1982), že z naslovom vzpostavlja temeljno dvojnost. Oko in senca je tudi luč in tema, duh in snov, človečnost in zločin. A kakor smrt ni čista negacija življenja, tudi bipolarnost Udovičevega pesniškega sveta ni zvedljiva na preprosto paradigmatično podvajanje. Toda gotovo je nekaj: šele v kontemplativnem vsesprejemanju je kompaktnost in kompletnost sveta; počlovečenje udarca in rane. Nekje na sredini zbirke beremo pesem Vonjava v sadu (str. 48):

Bilo je skrito v jedru,
v živem mesu, vonjava v sadu,
v središču, sebi zvesto
in ni se vdalo.

Drugo mi je hodilo
po obrazu,
se plazilo po njem
in govorilo na uho
in svojo modrost jemalo
iz krtovih hodnikov
in brlogov.

Drugo je bilo ob prvem,
sililo ga je v molk
in ga obdalo z risom,
stražilo ob njem,
držalo ga je v stiski,
budilo ga je v noči
in ga hranilo s strahom.

Prvo je bilo ob drugem
in mu gledalo v oči,
célo v svojem jedru,
vonjava v sadu,
in ni se vdalo.

Osnovna matrica spopada med »prvim« in »drugim« je gotovo usodna antiteza med idealiteto in njenim zanikanjem. Toda karkoli določnega o naravi tega izničujočega razmerja, zlasti pa o konkretni vsebini idealitete, bo mogoče izreči šele tedaj, ko bo kolikor toliko jasen substancialni status »prvega«. »Prvo« je očitno »vonjava v sadu«, ki je »skrito v jedru, v živem mesu... sebi zvesto in«, ki — tako zaključí pesnik v prvi kitici in na koncu — »ni se vdalo«. Na naravo »prvega« najodločneje opozarja ime »vonjava«, ki je čutna kvaliteta, kot taka pa prebiva v »središču« sadu, a središče je zgolj »sebi zvesto«. Vonjava je torej središče in bistvo sadu kot konkretnega pojava, a kot bistvo je očitno nekaj senzualnega in dojemljivega s senzornim aparatom. Hkrati pa je jasno, da lahko jedro, središče in bistvo eksistira le kot abstrakcija v po-

javu, torej kot duhovna bitnost, ki pa nima očitno čutne karakteristike, ki so zveste in zavezane le sebi.

Na tem mestu ni potrebna jasnovidnost, da bi ugledali Udovičevo pesništvo v luči Heglovega modela umetnosti. Še več: zdi se, da poezija Jožeta Udoviča ta model deklarativno izreka. Poezija kot »čutno svetenje ideje« šele prav osvetljuje naravo »drugega«, ki je »prvemu« »hodilo po obrazu«. Jedro in bistvo je seveda neuničljivo, ogrožena pa je njegova čutna prezenca. In če pravi pesnik »in ni se vdalo«, se ni vdalo v svoji čutnosti, se pravi v svoji »vonljivosti«.

V Udovičevi poeziji gre očitno za apologijo čutnega in za vonj vonjljivega — za lepoto v njeni senzualni razkritosti. V pesmi Riba (str. 30) se zadnja kitica, ki opozarja na prihod »sijočega jedra« v konkreten socialnozgodovinski čas, glasi:

Prišlo bo leto in bo odgrnilo
zeleno mreno iznad časa.
Odkrilo bo v globini
sijoče jedro,
neznano bitje,
pripravljeno, da se naseli
v resničen dan.

Zagonetni naslov, ki govori o očesu in senci, tematizira korespondenco med zaznavanjem (zavedanjem) in njegovim predmetom, se pravi temeljni fenomenološki akt. Oko kot stališče (kontemplativnega) subjekta in hkrati kot instrument neposrednega zrenja, je nenehno uprto v senco stvari, torej v njihov rafiniran, čuten obris. Zato se ta poezija nikoli ne ukvarja s stvarmi samimi, ampak le z njihovo dematerializirano pojavnostjo, pri kateri je »vidna« le čutna kvaliteta, zamolčan pa njen snovni nosilec. Prav tako Udovičeva poezija tudi ne govori o idejah, ampak le o aktu njihovega utelešenja, ki je »samo sebi zvesto« in se nikoli ne vda, saj biva kot lepota sveta.

Udovičeva poezija zastavlja tudi veliko vprašanje o snovi, ki ni povezano samo z vprašanjem o eksistenci duha, temveč tudi z vprašanjem o smrti. Ta problematika je najbolj razvita v pesmi Uganka o snovi (str. 32). »V nevidnem prehodu... ki so ga mrtvi/ pustili za seboj/ Čuvaj... med ustnimi stiska/ črno jagodo/ uganko o snovi,/ ki v nji živim«. Snov »kliče in kliče/ nezadoščena, nedokončana,/ nekaj nenehoma/ ugaša v nji«. Zadnja kitica zaokroža uganko takole:

Čuvaj ob vhodu
izreče uganko,
črna jagoda zakrvari.
Tako je temna,
da ne dahnem odgovora,
ostanem brez vida
in onemim.

Snov s svojo črno temo očitno odločilno prispeva k človekovi slepoti in nemosti, kar lahko pomeni samo to, da v snovi deluje temeljna odsotnost lepote. Ali s pesnikovimi besedami: snovi manjka vonjava. (Na tem mestu se seveda kopičijo razlogi za poudarjanje izrazito spiritualne narave Udovičeve poezije, ki da zanika vse, kar je snovno in torej tudi čutno.) Lepota kot dogodek svetlobe je očitno mogoča šele s prisotnostjo človeka oziroma »očesa«. O tem določneje spregovori zadnja kitica ene od začetnih pesmi zbirke Snov in dih (str. 8):

Skril sem se v hladno dušo
kamna očaka,
ki prezira
vse osvojitve in smrti,
da bi se v nji naučil molka.
Potem sva od znotraj
z najinim dihom
osvetlila njegov obraz.

Kar človek sprejema od snovi, je le molk in – kot že vemo – tema. Snov pa zasije v svoji lepoti šele tedaj, ko jo človeško oko spoštljivo objame; ko jo dopusti v njenem hladu, molku in temi. Udovičev princip lepote kot čutne manifestacije stvari ne antropomorfizira, zato pa jih pušča v njihovem molčečem dostojanstvu. Lepota je očitno dogodek v bližini biti in kot tak za pušča lepoto, ki je zgolj način pojavljanja (Heglove) ideje. Tudi dinamiko svetlobe in teme, ki je globlji razpoznavni znak Udovičeve lirike že v njegovi prvi zbirki Ogledalo sanj (1961) in ki vabi k preprostim manihejskim interpretacijam, je v tem smislu treba razumeti kot nenehno uzaveščanje vseprisotnosti lepote, seveda dopolnjeno s spoznanjem, da je »tema« pač tisto, kar se je vdalo »drugemu«. Kajti »drugo« ni brez konkretnih določil, o tem priča zadnja dva razdelka knjige (V in VI). V pesmi Hrib (str. 80) beremo:

Hrib še stoji,
vendar so mu
jezni zobje že zgrizli

del zelenih pleč.

Oboki na vrhu
so razpokani,
v špranjah se množijo
ličinke niča.

Ne samo ničenje lepote, ki se dogaja v senci ekoloških potvorb narave, (moderni) svet še drugače ogroža emanacijo Udovičeve »svetlobe«. V četrti pesmi iz cikla Tedaj so naslednji verzi: »Vozovi so vozili žito, / da so se naučili / voziti mrtve.« (str. 64). Revni svet, v katerem se človek odvrča od stvari in zlasti od njihovega žarenja ter se izgublja v drugačno modrost, je popisan v pesmi Sporočilo z otoka (str. 82); zadnja kitica pravi:

V ogradah sam kamen,
sad, ki zori tisoče let,
in v njem isti hlad
kakor v novi legendi o begu,
ki vse ozdravi.

»Nova legenda o begu« je gotovo najvišji izraz »drugega« z modernimi socialn zgodovinskimi aplikacijami. V pesmi Velikani pa se v Udovičevi poeziji dvigne celo ogorčen protest nad »temnimi lisami« sveta, v katerem se človek sooča s svojo temeljno dezintegracijo in alienacijo. Pesništvo Jožeta Udoviča, ki v marsičem nadaljuje tradicijo duhovne variante slovenskega ekspresionizma (A. Vodnik, E. Kocbek), v zadnji knjigi Oko in senca radikalizira hegeljansko umevanje umetnosti v smeri eksistencialističnega okušanja biti. Koliko je zares mogoče potegniti enačaj med pesnikovim pojmovanjem lepote in bitja kot priseganjem metafizičnega sveta, bi moral ugotoviti nadaljnji premislek. A nedvomno je nekaj: Udovičeva poezija raste iz tistih razsežnosti moderne evropske umetnosti, ki problematiko lepote usodno povezuje z bogastvom sveta.

Peter Kolšek

ALENKA PUHAR – PRVOTNO BESEDILO ŽIVLJENJA

Ni malo, če si lahko konec koncev izsilimo priznanje, da je slovenščina jezik, nekako samo-po-sebi-umevno materialističen. Malo manj bo to priznanje laskavo, če vemo, da te razsežnosti ne gre odrekati nobenemu izmed »naravnih« jezikov. Še posebej pa nas lahko radosti prizadevnost, ki se utemeljuje, vsaj v svojem obširnejšem, temeljitejšem in dragocenejšem delu, prav v takšni naravnosti materinščine; rezultat te dejavnosti pa bo, vsaj kar zadeva podobo »slovenstva«, slejkoprej porazen in zato še toliko bolj razveseljujoč.

Seveda gre za knjigo, ki je nedavno izšla pri založbi ČGP Delo – TOZD GLOBUS, in se ponaša z že kar izzivalnim naslovom »Prvotno besedilo življenja«. In ne bomo pretiravali, če dodamo, da gre za slovenski prispevek – seveda na opisni, »predteoretski« ravni – h konceptu primarne odčititve; samodejnost materializma tega prispevka pa se bo utemeljila v nekem cankarjanskem odlomku, iz katerega je izločen tudi naslov knjige – in kritiško-refleksivni potezi, ki se nanaša na ta odlomek, na katerega se navezuje še pisana kopica dokumentov in pričevanj v nekakšni »bricolage«

tehniki – predstavljena in urejena tako, da se dopolni v zgledno podobo, ki pa zato ne bo nič bolj rožnata.

Na ta dokument ali pričevanjski del knjige – del, za katerega lahko rečemo, da njegov domet še dolgo ne bo do kraja spregledan – se nanaša druga, kritiško-refleksivna raven. Nanašanje – vzeti ga je treba zares; drugi del bo v svojem nanosu spodbijal grdo in nič kaj razveselljivo podobo prvega dela. Ne bo pa se dal ujeti tam, kjer ideologija nacionalnega občestva ponudi idealizirano podobo otroštva. Še več: kritiška refleksija Alenke Puhar – avtorice "Prvotnega besedila življenja" – bo utemeljila svoj spregled tako, da zabeleži spodrselj z drugega kraja – ko pravi, da je

"v zvezi s početjem 'vseh drugih' in z 'božjim blagoslovom' treba za začetek povedati, da je danes priznana resnica o tedanjih časih precej prikrojena". (PBŽ, str. 217)

"Tedanji časi", za katere gre, so seveda slovensko 19. stoletje; in ena izmed namer kritiške refleksije tovarišice Puhar se bo utemeljila v razkrinkavanju take prikrojene resnice. Tu pa se ji bo tudi zataknilo: svoj posel kritiška refleksija opravi tako, da se ustopi na utopičnem mestu realizirane, priznane "otroške nravi", ki se ji odrasli posvete z ljubeznijo in jo končno ter enkrat za vselej "vzamejo zares".

Če naj, po drugi strani, "vzamemo zares" kritiško-refleksivni prispevek tovarišice Puhar, bomo dobili verigo, ki se trikrat razčleni: sedanjost in pa njeno ravnanje z otroki je zagotovilo za "pravilno pot"; otrokom se pač danes godi mnogo bolje, kot se jim je godilo v 19. stoletju; toda prava priložnost – "realizirano otroštvo" – bo stvar prihodnosti. In v tej točki si bosta prvi, dokumentarni del in drugi, kritiški del "Prvotnega besedila . . ." skočila v zobe: prvi del bo, nasproti drugemu, vseskozi pričal za to, da je "jemanje otroštva zares" nekaj, kar lahko pripišemo natančno slovenskemu 19. stoletju, ki bo Slovencem, proti svojemu koncu, in kajpak z značilno zamudo vred, prinesel še tisto, kar se ima za moderno meščansko družino – polje, v katerem bo spremenjen tudi položaj otroka in v tem položaju se bosta otrok in otroštvo nekako ločila: ljubkovanje otroka, nekaj tako samo po sebi umevnega in pravilnega, gre odtlej na račun nepriznavanja ali celo sovraštva do otroštva. Dve samo po sebi umevnosti se bosta torej uveljavljali v delu tovarišice Puhar: samogibnemu materializmu materinščine se pridruži samogibnost "pravilnega" odnosa do otroka in otroštva – otroci naj bi "v skladu s svojo naravo" zahtevali edino pravilno, vsako drugo izključujoče, razmerje ljubezni. Seveda pa to še ne pomeni, da se bosta obe samogibnosti tudi skladno dopolnjevali; linearnost obeh členov – kjer se neha eden, naj se preprosto začne drugi, logika členjenja to pač predpostavlja – se bo uveljavila tako, da bo spregledala nekakšno vključenost obeh členov: ko odpove prvi člen, se na mestu, kjer ta odpove, vrine drugi, za katerega pa bo značilno najprej to, da bo tudi odpovedal. Kjer zmanjka dokumentov, naj nastopi kritiška refleksija, ki pa tudi ne more priti "stvari do dna", hkrati pa bo ta drugi poseg, kolikor mu gre za dopolnitev manjkavosti prvega, tega nekako prečrtal; prvi poseg drugemu kajpak ne ostaja dolžan – v njegovem prizadevanju ga bo spodbil prav na kraju njegove samogibnosti itd. Neenakost obeh členov – dokumentarnega ali pričevanskega in teoretskega ali kritiško-refleksivnega – ki tvorita dela tovarišice Puhar, naj ponazorimo s primerom, ki hkrati vpelje osrednje vprašanje, ki si ga knjiga "Prvotno besedilo življenja" zastavlja. Nobenega dvoma tudi ni, to omejitev je pač treba vzeti nase, da bomo za naprej povzeli le nezaten del tega, kar ponuja obširno gradivo, zbrano v "Prvotnem besedilu . . .".

Ko tovarišica Puhar povzame položaje, ki jih v slovenski

literaturi 19. stoletja zaseda pojem pridnosti, bo morala najprej ugotoviti – ta ugotovitev lahko sodi med velike doneske k materialistični teoriji – da se

"beseda svojeglavost v slovenščini pojavlja zgolj na seznamu napak", (PBŽ, 299)

potlej pa bo dodala:

"Kaj je torej pridnost? Pridnost pomeni biti kaj prida za tiste, ki so te spravili na svet. Pridnost pomeni zatreti lastne misli in lastna čustva, ker je to v interesu nekoga drugega. Opraviti imamo torej z odtujenostjo v najbolj prvinškem pomenu besede. Biti otrok pomeni biti tujec." (PBŽ, 229)

Dokler bo gornji navedek stal sam zase, mu zares ni moč odrekati prodornosti in celo zglednosti. Še več: svojo nalogo izpolni tudi tako, da za nazaj zameji polje, v katerem bo cankarjanski odlomek, ki vpeljuje naslov "Prvotno besedilo življenja", šele skusil svoj domet. Pa vendar: za kakšno odtujenost gre tovarišici Puhar? Gre ji, še enkrat povsem ustrezno, za odtujenost, ki jo zaznamuje vpeljava govorice; le da bo predpostavljala "onkraj" govorice še nekaj več ali manj, neko neposrednost, stanje sprave, nekakšno preddiskurzivno, neodtujeno "prvotno besedilo". Že v samem naslovu bomo torej naleteli na paradoksen "preddiskurzivni diskurz", na nekakšen izvoren moment jezika pred jezikom, na moment, za katerega bo bistveno to, da je neodtujen. Na vprašanje:

"Zakaj imamo otroke"

– vprašanje, ki ga, kot bomo videli, podpira en sam možen odgovor – si tovarišica Puhar odgovori takole:

"Toda v trditvi, da odgovorov ni, se skriva samo polovična ali še manj cela resnica. Pomeni le, da odgovorov ni v območju govorice. Zunaj meja jezika pa so vsepovsod." (PBŽ, 211)

Na prvi pogled obskurno vprašanje

"Zakaj imamo otroke"

bo vendarle držalo ključno mesto v "Prvotnem besedilu", uvajalo bo osrednje poglavje v knjigi, hkrati pa bo kraj, kjer bosta dokument in teorija skušala "vzpostaviti stik" – stik, ki bo koneckonцев pretrd oreh in trčenje neizogibno, čeprav – in to ne velja še večkrat poudariti – je avtorici vendarle uspelo razbitine tudi zlepiti, pri tem pa ji je pomagal prav prvi, dokumentarni ali pričevanjski del, kajpak na rovaš teoretskega ali kritiškega dela.

Oglejmo si za zdaj mesto, na katerem mora teorije poseči po argumentu zunaj jezika. Ko bo tovarišica Puhar ugotovila, da na inkriminirano vprašanje

"Zakaj imamo otroke"

ni odgovora, jo bo njeno lastno delo že vnaprej postavilo na laž. Odgovor je, oziroma je celo več odgovorov. Mr. Janov – ameriški psiholog in terapevt, sicer stalnica, kar zadeva reference tovarišice Puhar –, naveden samo nekaj vrstic za konstatacijo, češ da na naše osnovno vprašanje ni odgovorov, bo, povsem nasprotno, artikularno vprašanje v celem nizu odgovorov, starše, ki že imajo otroke, pa razdelil v kategorije po teh odgovorih, ki bodo vsi po vrsti veljali za "slabe", povzamemo jih pa lahko takole:

– otrok je spodrselj, vsiljivec-nadlega, sovraštva vreden stvar,

slabi pa bodo ti odgovori zato, ker gre k Mr. Janovu, in za njim tovarišici Puhar, za perspektivo avtonomnega človeškega bitja, za otroka, ki

"v skladu s svojo naravo" (PBŽ, 213)

zahteva najprej in predvsem ljubezen, je pa, konec koncev, videti v njem kar

"čudež življenja". (PBŽ, 213)

Odgovori na "osnovno" vprašanje se bodo torej vendarle našli – le da imajo vsi po vrsti odločilno napako – vsi po vrsti so "slabi" odgovori, vsi po vrsti bodo pričali za odtujitev – tisto odločilno zarezo, ki je stvar jezika in dobresedno

spravi otroka na svet. Nenazadnje bo Mr. Janov zelo lucidno dodal, da se

"nevroza lahko začne že v maternici", (PBŽ, 212)

šel pa bo še dlje in nekako proti samemu sebi moral priznati, da je

"morda tudi ta predstava zmotna. Morda se nevroza začne že prej – v glavi matere in očeta – v samih razlogih za spočetje otroka" (PBŽ, 212)

V čem pa je slabost slabih odgovorov, ki jih dajejo starši na vprašanje: zakaj vendarle sploh imamo otroke? Slabost bo v tem, da so, po Mr. Janovu, odgovori neresnični. In ker so neresnični, jih velja odriniti v kraj. V prazen prostor, ki bo nastal ob tem izrinu, pa se bo namestilo "govorica dejanj", kajti

"z besedami je mogoče marsikaj prikriti, z dejanji tako rekoč nič". (PBŽ, 212)

Nerodnost navedka Mr. Janova v "Prvotnem besedilu . . ." je v tem, da Mr. Janov opisuje stanje stvari, kakršno, po njegovem, najdemo v sodobnem, razvitem kapitalističnem svetu, točneje v ZDA. Nerodnost, ki je za tovarišico Puhar dvojna:

– "stanje stvari" iz opisa Mr. Janova mora, za nazaj, identificirati v slovenskem 19. stoletju – ali je, se bo vprašala avtorica,

"v navedenem tekstu dr. Janova en sam stavek, ki se ne bi prepoznal v ogledalu doslej popisanih poglavij iz zgodovine otroštva na Slovenskem"? (PBŽ, 214)

Ker gre še vedno za odgovore, ki se nanašajo na vprašanje "zakaj pa sploh imamo otroke",

bo pač treba reči, da v navedenem odlomku iz dela Mr. Arthurja Janova "The Care of a Child" ni niti enega stavka, ki bi se prepoznal v ogledalu zgodovine otroštva na Slovenskem. Ni niti enega, ker manjka edini možni odgovor, ali stavek, na katerega se to vprašanje nanaša. V tem je tudi že druga nerodnost, na katero naleti tovarišica Puhar: slovensko 19. stoletje je na to vprašanje odgovorilo. Še več: slovenski odgovor 19. stoletja je tiste vrste, glede na katerega se osnovno vprašanje

"zakaj imamo otroke?"

sploh šele utemelji in s tem otvori metonimični niz slabih ali nepravilnih odgovorov, za katere se lovi 20. stoletja. Paradoks zadeve je v tem, da se edini možni odgovor zapiše kot nekakšen navrhek – izdaja da že njegov položaj v stavku; prišel bo na koncu, kot odštevek glede na vrsto slabih odgovorov, ki konec koncev za odgovore sploh priznani ne bodo – prišel bo na koncu, kot ilustracija nečesa, kar je treba imeti skozinsko za nemogoče.

Cel odlomek je videti takole:

"Vprašanje ni samo težko, verjetno je tudi boleče. In če si na to vprašanje ne odgovarjamo danes, ni razloga, da bi odgovore pričakovali pri ljudeh prejšnjega stoletja. Ni jih, če kajpada odštejemo tistega, da je otroke pač 'bog dal'." (PBŽ, 211)

Ni dvoma: danes na vprašanje ne odgovarjamo, že zato ne, ker je nanj odgovorilo prav – 19. stoletje; odgovorilo pa je tako, da je otroke pustilo na kraju, ki navdaja z grozo.

Že francosko 18. stoletje je imelo navado otroke prištevati med učinke; tako npr. Diderot na nekem mestu v "D'Alembertovih sanjah". Za učinke pa bo značilno najprej to, da nikomur nič nečejo. In vendar nas, paradoksalno, ne pustijo na miru: težave z njimi bodo nastopile v trenutku, ki ga je Marx pustil za takrat, ko nam takšnile

"izrodki glav zrastejo čez glavo". (MED-II, str. 11)

O tem, da so otroci izrodki glav – o tem se Mr. Janov zares ni motil; da tudi z bogom ni kaj dosti drugače – o tem nas bo prepričevala marksistična literatura na vsakem vogalu. Kako se torej lahko pripeti, da nam takle učinek, za katerega bo bistveno to, da nikomur nič neče, zraste še čez glavo in se mu nadeva imena kot: vsiljivec, nadlega, spodrslija in

podobno?

Vozel, glede na katerega se bo vzpostavil nevrotični diskurz matere in očeta, bo vsebovan ravno v otrokovem "saj nikomur nič nočem"

ki ga bo zgledno dopolnil še njegov

"in meni nič mar".

Z grozo, s "strahom božjim" pred otrokom-tujcem, ki ga je "dal bog", nas bo navdajalo to, da je nekaj, v čemer prepoznavamo učinek diskurza – tu bodo, po Mr. Janovu razlogi za spočetje otroka –, da je to nekaj do tega, da je izrodek glave, povsem indifrentno. In pričakovanje subjekta – pričakovanje, ki je stvar njegove želje – bo v tem, da naj mali nergač nekaj hoče; treba ga je pripraviti do tega, da se bo odzval, saj kako bo sicer nekoč npr. hvaležen za to, da je bil spravljen na svet. Nevrotični diskurz staršev se torej utemelji prav v tem – da se za učinek predpostavlja, da se odziva; in z grozo navda njegova vseenost, ki je onkraj diskurza, onkraj napa, ki ga vložimo v njegovo "rojstvo": jebanje z reprodukcijo pač nima nič opraviti, ali drugače: polje realnega, kamor bodo, skupaj z bogom, odpuščeni otroci, bo za diskurz vselej nekaj tujega, nekaj, kar je od onkraj nekako vsiljivo, nadležno, nastopi pa tako, da spodrsne – le da je spodrslija vedno stvar diskurza, nikoli tistega, kar je s polja realnega. V tem je druga razsežnost tistega, kar prihaja s tega polja: v njegovi vsiljivosti – ko je enkrat tu, se ga že ne bomo več otesli, z isto potezo pa nam bo segel še prek glave; in zadeva molitve – kot najbolj razširjena izraza vernosti bogu – bo še najprej v tem, da nadležnega vsiljivca – kajpak brez uspeha – odženemo, ne pa šele priključimo. Kako neki bi ga tudi priključili, ko pa je v njegovi naravi ravno to, da je že ves čas tu.

Temu daljšemu ovinku je šlo predvsem za to, da nas neka-ko vrne tja, kjer smo začeli: k odtujitvi otroka; v tem, da naj se otrok odzove, v tem bo štos tega, čemur smo rekli, da nekaj nastopi – za diskurz, v našem primeru za nevrotični diskurz matere in očeta. V tem bo vsebovana tudi bistvena poteza koncepta primarne odtujitve pri otroku – ne glede na to, za kakšen odziv pri tem gre. In če se bo temu odzivu reklo prihodnost, ta pa pomeni

"biti kaj prida za tiste, ki so te spravili na svet"

– še toliko bolje; saj lahko služi kot dokaz več, da je jezik, ko gre za to, da se v njem razvije humanistični koncept "srečnega otroštva", bolj ali manj nezanesljiva in slej ko prej nezaupanja vredna naprava.

Poglavje iz "Prvotnega besedila . . .", na katerega smo se opirali v našem prikazu in drži v knjigi osrednje mesto, pa ima tudi naslov – gre za "Zamenjane vloge". In tisti, na katerega se bo koncept zamenjanih vlog naslonil, bo spet Mr. Janov:

Zdi se mi, da si nevrotični starši v resnici sploh ne želijo otrok – želijo si odrasle." (PBŽ, 213)

Konec koncev Mr. Janov ne opiše nič mimo tistega, kar je A. Grosrichard (Otrok in Služabnik, Problemi-Razprave, 201–202, str. 99 in dalje) lahko pripisal že Locku:

"Locke ima morda rad otroke, ne mara pa otroštva. (. . .) Spoštovanje otroka pomeni spoštovati človeško v otroku, spoštovati tisto, kar je razumnega v njegovi grozeči nerazumnosti, in konec koncev spoštovati samega sebe, kajti 'mi hočemo namesto njega'." (OIS, 106)

Z drugimi besedami: v tem spoštovanju, ali pa kar želji nevrotičnih staršev po odraslem otroku, gre za to, da se v odnosu do otroka opremo na tisto, čemur lahko rečemo naravnost k Zakonu, k razumnosti. Otrok je v tem nekaj več kot on sam – v njem je nekaj, namreč otroštvo, ki je vredno mržnje in ubijanja – v imenu ubijanja človeškega ali razumnega, kar ga bo napravilo vrednega spoštovanja in hkrati pripravilo do spoštovanja; dejavnosti, ki bosta potekali obratno sorazmerno: več otroštva ubijemo v otroku, več ra-

zuma mu bomo tudi vbili v glavo – cilj obeh dejavnosti pa bo obvladovanje telesa, ki je

"prvi korak k spoštovanju vzgojitelja, očeta in končno tudi zakona". (OIS, 106)

Ko Grosrichard analizira Lockov prispevek h konceptu moderne vzgoje, mu gre, med drugim, tudi za lociranje mesta "rojevanja moderne družine" – in ključni prelom se bo vpisal prav v delu Johna Locka "Nekaj misli o vzgoji" (1693), ki so ga imeli v 18. stoletju do vključno Rousseauja

"za obvezen priročnik vseh razsvetljenih vzgojiteljev". (OIS, 101)

Ko Alenka Puhar v "Prvotnem besedilu . . ." piše zgodovino otroštva na Slovenskem, natančneje, gre ji za položaj otroka in otroštva v 19. stoletju, registrira isti pojav. Če že preskočimo njene posplošitve, ki zgodovini človeštva naložijo partikularno naravnano slovenskega občestva, se pa moramo ustaviti tam, kjer se tovarišica Puhar naveže na "nevrotično željo po odraslih otrocih" in pravi takole:

"Nobenega dvoma ni, da se v slovenskih starših preteklega stoletja potrjuje teza dr. Janova, da si 'nevrotični starši v resnici ne želijo otrok – želijo si odrasle'. Natančneje rečeno: želijo si očete in matere in prav to iščejo v svojih hčerkah in sinovih." (PBŽ, 214)

Pravzaprav vseskozi ne gre za nič drugega kot za tole vprašanje: kakšni pa so tile slovenski starši 19. stoletja. Odgovor bomo našli v razdelku z naslovom "Spoznanje o hlapcih in hlapčevanju":

"Danes, ko nam v ušesih že sedemdeset let odmevajo brezobzirne Cankarjeve/Jermanove besede 'Hlapci, za hlapce rojeni . . .', danes ko si izmišljamo najrazličnejše jezikovne ovinke, samo da bi se izognili tej nesrečni besedi, je o hlapcih težko govoriti. Natančneje rečeno, težko si je predstavljati, da je bila to svoje čase popolnoma nevtralna in vsakdanja beseda. Dolga stoletja, ki gotovo segajo še v slovensko pradomovino, je pomenila kratko malo otroka moškega spola, fanta, mladeniča, sina. (V enako tesnem sorodstvu je tudi dekle z dekle.) Potem se je njen pomen zožil na fanta, ki opravlja podrejena, predvsem kmečka in hlevska dela. Hlapci so se znašli v jezikovni in dejanski bližini služabnikov." (PBŽ, 399)

Slovenske starše 19. stoletja bo torej iskati tam, kjer je sicer najti služabnike ali hlapce. In v odgovoru na vprašanje: kakšno pa je sicer razmerje služabnika do otroka, bomo našli tudi opore za trditve, da je srečno "realizirano" otroštvo pri Slovencih zadeva, ki se izteka nekako s koncem 19. stoletja. Če se otrok definira v svoji podreditvi ali podložnosti, oziroma obratno, če gre pri vzgoji za izumljanje takih tehnik obvladovanja, ki naj zagotovijo otrokovo ljubezen do očeta, otrok pa

"mora v očetu ljubiti Zakon", (OIS, 110)

bo vendarle šlo za to, da v otroku spodbudimo naravnost k Zakonu, nikoli pa mu ne bomo pripisali udeležbe v njem. Kajti

"'Rojevajoča se pamet' se še ne more izraziti kot Zakon. Služi le za razlaganje Zakona, ki se prikazuje kot poljuben red, kot beseda Mojstra, in zato, da upravičuje kazen". (OIS, 106)

Služabniku bomo na splošno, ko gre za razmerje do Zakona, pripisali isto naravnost, ki jo je že Locke izločil kot bistveno pri otroku. In res bo tudi služabnikova ljubezen do otroka različna od očetovske ljubezni. Medtem ko se da oče otroku ljubiti tako, da bo

"v otroku blagovolil priznati krepostnega služabnika Zakona" (OIS, 110)

bo pa služabniški ljubezni še največ do tega, da v otroku ne prizna

drugega kot sokrivo telo". (OIS, 110)

Slovenski starši 19. stoletja se tako znajdejo v položaju, ko so z otrokom tekorekoč Eno. In zamenjavanje vlog, ki jih opisuje Alenka Puhar v "Prvotnem besedilu . . ." igra, ki se bo odvijala na ravni Istega. Kako naj sicer pojasnimo paradoks, v katerem bo sin hkrati tudi oče svojega očeta – figura, od katere ni kdovekako daleč do tiste, v kateri je skrita temeljna razsežnost katolištva, namreč do troedinega boga.

Z drugimi besedami: slovenski starši 19. stoletja bodo v otroku spoštovali prav tisto, kar bo v procesu oblikovanja moderne družine izpostavljeno mržnji in ubijanju – spoštujemo lahko samo otroštvo v njem, njegovo sopripadnost Istemu. Obrat, ki predstoji k slovenski moderni družini, bo odslej dvojen in zato toliko bolj boleč:

– slovenski starši se morajo vzpostaviti v razliki do tistega, kar jih kot narod bistveno določa – to, da so služabniki

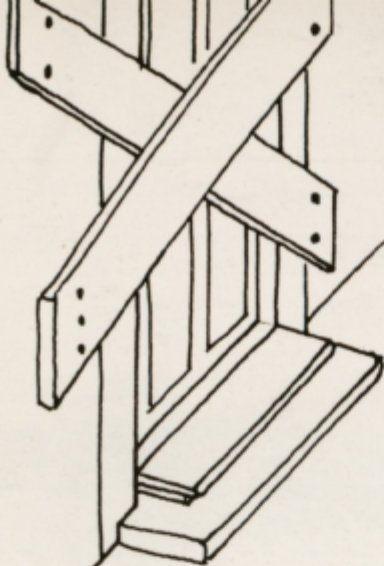
– otroke pa bodo morali, v procesu vzpostavljanja na ravni moderne, neenake starševske dvojice, nekako zapustiti na prejšnji ravni, toda tako, da bodo v njih priznali tisto naravnost k Zakonu, ki jim je bila dotelj kot služabnikom skrita. Gotovo je tudi, da bodo posledice tega dvojnega obrata čitljive še danes (o tem: Kolokvij Problemov – Ženske kot simptom razvoja, posebej prispevek tovarišice Katje Sitarjeve, z naslovom "O družini kot 'osnovni celici' socialistične družbe", ki mu gre predvsem za analizo sodobnih slovenskih prispevkov na temo družine in vzgoje) – vrednost dela "Prvotno besedilo življenja" pa s tem toliko bolj poudarjena, saj ponuja kopico pričevanj in dokumentov, ki jih, ob izteku prejšnjega stoletja zaznamuje naznačeni dvojni obrat k moderni družini – dodati pa je treba še tretji moment, ki je običajni slovenski zamudi naprtil tisto, kar je moralo pri Locku, in za njim še pri celem 18. stoletju, ostati nevracunano: uvedbo splošnega šolanja, ki je svoj največji razmah doživljala – med drugim, ali celo predvsem, zaradi strogih predpisov, ki so predvidevali hude kazni za starše, ki svojih otrok ne bi pošiljali v šolo – prav v trenutku naznačenega preloma.

In končno se dodaja še en moment, ki zasluži pozornost – moment, ki je moral načeti podobo izvirne slovenske prvobitnosti kar pri izvoru samem; gre kajpak za Levčev "Pravopis" in znamenito črkarsko pravdo; ta preplet pa bo tvoril tisto, čemur bomo lahko rekli tudi partikularna naravnost k avtonomizaciji specifične nacionalno-občestvene samobitnosti.

Za konec se kar ni moč otresti suma, da bo nemara videti kot da je naša ocena dela Alenke Puhar nekoliko preostra. Še več: kot da spregledujemo očitno dejstvo, da namreč knjiga "Prvotno besedilo življenja" takorekoč orje ledino na tem področju in pripravlja teren za bodoče raziskovalce tega, vsekakor bolečega in zato tudi zoprnega ter potlačene segmenta slovenskega občestva, hkrati pa še spodbija nekaj temeljnih točk, glede na katere se je videla zgodovina otroštva na Slovenskem v funkciji izvirne, nepokvarjene in slejkoprej očiščujoče podobe narave (ki nam je, pač zavoljo tega, še tako zelo blizu – in zato toliko bolj prisutna).

Velja še enkrat poudariti, da naša, nekoliko ostrejša ocena vendarle zadeva, ali izhaja iz teoretske ravni, ali glede na teoretsko raven, kakršna je zastopana v "Prvotnem besedilu življenja". In če strnemo našo vsekakor grobo in neizdelano oceno, bomo dejali, da teoretsko šibkost, kakršna je v knjigi zastopana, v obilni meri nadomešča, skozi in skozi presega, tu in tam celo spodbija ter ustrezno zapolni teoretske praznine – zbrani material (dokumentirani ali pričevanjski). Prav ta obilica materiala, izčrpno in vzorno podanega, je tudi raven, na katero se bodočim raziskovalcem velja nasloniti, iz nje izhajati in jo nekako tudi preseči – spet na ravni ustreznostnega teoretskega aparata, ki Alenki Puhar niti ni mogel niti smel biti na voljo, če lahko tako rečem – že zato ne, ker je na prvi pogled očitno, da je svojo pozornost in prizadevnost skoraj v celoti morala posvetiti klasificiranju, urejanju ter čimbolj umnemu izbiranju materiala, ki ji je bil na voljo.

Rudi V. Koritnik

pot

preemik

podoba
VRAT
s ceste

USODA

zaveznik

obla
KOT